

Mátraj, Gábor

Történeti, bibliai és gúnyoros Magyar énekek dallamai a 16. századból

Pesten 1859

4 Mus.pr. 467

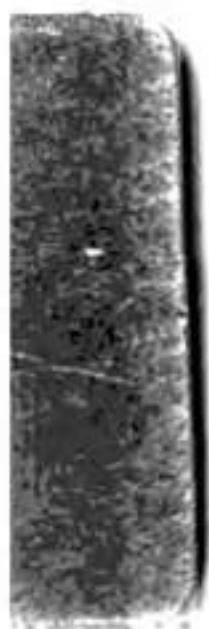
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11139830-3

11739530
Mus. Pr.

467

4^o Mus. pr. 467

4



TÖRTÉNETI, BIBLIAI
ÉS GÚNYOROS
MAGYAR ÉNEKEK DALLAMAI

A XVI. SZÁZADBÓL.

A M. TUD. AKADEMIA MEGBIZÁSÁBÓL

MEGFEJTVE KÖZLI

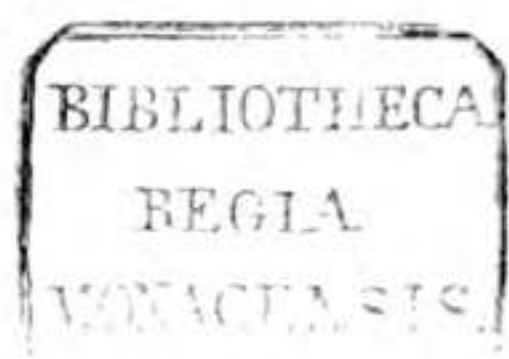
MÁTRAY GÁBOR.

AKADEMIAI KÖLTSEGEN.

PESTEN.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.
MDCCCLIX.

27 A



ELŐSZÓ.

Midőn a Magyar Tudományos Akademia a XVI-dik században nyomtatva megjelent magyar énekek dallamainak kiadatását elrendelé, újabb tanujelét adta ama tiszteletre méltó gondoskodásának, melynél fogva nemzeti nyelvünk tetemes nyereségével nem csak már eddig is számos tudományos elmemű jöhetett napfényre, hanem a hazai művészet sok érdekű anyagai gyűjtését, felvilágosítását s elősegítését is eszközlé. — Fennebbi nagybecsű intézkedésének köszönjük jelenleg az említett hajdankori dallamok megjelenését is; mi nála nélkül bizonyosan még igen-igen hosszú időig nem történt volna. — Az Akademia e szép ajándokát, melylyel a nemzetnek kedveskedik, annál szivesebben fogadhatjuk, minél kevésbbé volt remélhető, hogy ilynemű vállalatra egyes hazafi, önszántából, időt, fáradságot s költséget oly reménynyel merészelne szentelni, miszerint művét dús anyagi haszon is koszorúzandja, — habár senki sem hozza is kétségbe a nevezett dallamok érdekességét, akár bel jellemők, akár a hajdankori magyar zenei történelem gyarapodása tekintetéből, annál kevésbbé, minél inkább be kell vallanunk, miszerint honi művészetünk s így zenészetünknek is egykori állásáról még eddig csak töredékeket vagyunk képesek előmutatni.

A magyar honfi, ki a külföld magas fokig előhaladtát a művészetben akár személyesen tapasztalja, akár ama számtalan, már századok előtt közzé tett nyomtatványokból ismeri, melyek a művészet mindennemű ágának elméleti tanait, fokenkénti fejlődtségét, gyakorló hőseit s történelmét tárgyazzák, — s mind ezt egybe hasonlítja azon adatokkal, miket ez ügyben a magyar hon terén oasis gyanánt képes felfedezni, — nem kénytelen-e a legnyomasztóbb keseredéssel visszaemlékezni ama boldogtalan időkre, melyek annyi század folyamán keresztül csaknem folytonos rombolást és dúlást árasztának hazánkra, melyek annyi jeles férfiú, annyi lángésznek kora sírját tárak fel, annyi kitűnő tehetséget taszítanak az örök tehetetlenség örvényébe, annyi kipótolhatatlan elmeszüleményt s műremeket hánya áldozatul az enyészet oltárára! — Lehet-e csudálni, hogy oly sok vizály után a honi elmeművek és művészetnek vagy csupán romba dült maradványai jutának számunkra, vagy némely ágazatinak még csak legparányibb maradványira sem akadunk többé?!

Azonban sopánkodásunk az örökre elenyészett kincseket többé vissza nem hozza, s így a folytonos fohászok nem enyhítik lelkünk sovárait. Használjuk fel tehát férfias erőnket, melyet a sors vaskeze széttépni képtelen vala, megmentésére a számunkra habár csak elszórva meghagyott becses romoknak. Szedjük ezeket hazafias hűség vezérlette kegyelettel

ösze; nehogy lassanként elporladozva az elemi végső feloszlás mérhetlen ürébe omoljanak. Ne csüggedjünk el; maradt még sok, mit megmenthetünk!

Tekintsünk vissza! — Hol állott csak ötven év előtt is a magyar irodalom, s hol áll most? Nem haladt-e óriási léptekkel előre? — Mit mutatott ötven év előtt a magyarhoni művészet? Mit mutat ma? Nem ment-e sokat, igen sokat előre? Nincs-e most magyar akademiánk, nemzeti muzeumunk, nemzeti színházunk, magyar képesarnokunk, festészeti akademiánk, műtárlatunk, zenedénk, dalárdánk, több rendbeli zeneegyletünk sat? Voltak-e ezek ötven évvel ezelőtt? S nem köszönjük-e ezeket jeles hazafiak lelkesedése és honszeretetének? Nem adtak-e ezek felséges példát a tevékenység, a lángoló buzgalom tetteinek folytatására? — Legyünk azért mindenben méltányosak; legyünk kegyeletes elismerői az elődök érdemeinek, s kövessük kezet fogva a dicső ösvényt, melyet számunkra csaknem átgazolhatatlan rögeiből kiegyengetvén oly kényelmes járhatóvá készítenek el!

Gyűjtsük szorgalmasan össze a hazai művészet történelmére bármi felvilágosító adatokat. Találhatunk itt-ott a honi évkönyvek és kéziratokban egyremásra, miket kibőgésznünk lehet, s miket fürge méhek példája szerint egybehordván, azokból utóbb tetemes halmot, s hamarabb, hogysen reménylenők, szép egészet alkothatunk, melyet, mint ernyedetlen szorgalmunk eredményét, hervadhatatlan koszorúval fonand körül hálás utódaink méltányos kegyelete.

Hiszem teljes bizalommal, hogy még sok becseset fedezhetünk fel, mi eddigi figyelmünket elkerülte. Folytonos fürkészets munkálkodás a célhoz vezetend. Nem lehetne-e még, például a hazánk vihar-dúlta virányai fölött ellebbent századokból némely szobrászati s festészeti fenmaradt műkincseket felfedezni s a vég enyészet torkából kiragadni? Nem lehetne-e a hajdani magyar zene műtermékeit a poros zugokból kivonni, s az illető honi intézetek őrizetére bízni? — Névszerint, nem volna-e lehetséges valakire akadnunk, ki el tudná dúdolni Szinán basa ama tábori nótáját, mely még 1799-ben, tehát csak 60 év előtt, Győrött a cigány zenészek előtt ismeretes volt?¹⁾ Vagy „Lengyel László jó királyunk“ dallamát, mely talán a nép ajkáról most sem tűnt egészen? — Csak néhány hete múlt, midőn gróf Gyulai Lajos úr néhai művésziünk Csermák Antal által szerzett, sőt saját kezével írt változatokat (zongora és hegedűre) ajándékozott Magyar Nemzeti Muzeumunknak; melyekről már mit sem tudánk. — Két év előtt gróf Győry László úr több becses zene-művel együtt szintén Csermák Antal szerzeményeiből „Fenyegető veszély“ című s négy vonószerre írt ábrándját kéziratban (melyről eddig semmi tudomásunk nem volt) szentelé a pestbudai zenede műtárának.

Aknászsuk ki tehát lankadatlan türelemmel a hazai forrásokat, s fordúljunk azután a netalán szerencsésebb külföldiekhez. Kétségem sincs, miszerint ezeknél sok olyast találunk, mit honn elveszettnek véltünk.²⁾ Ki tudja, nem juthatunk-e dús felfedezésekre a külföldi

¹⁾ Lásd Enessei Georgii: Antiquitates et memorabilia Comitatus Jaurinensis. Jaurini, 1799. 8. r., a 24-dik lapon. (Nota 28.)

²⁾ Nem érdekes-e tudnunk, hogy a XVI-ik századból egy magyar táncz-zene (Passomezzo ungaro) nótája tartatott fen számunkra e munkában: „Schmid Bernhart: zwei Bücher einer neuen künstlichen Tabulatur auf Orgel und Instrument etc. Strassburg bei Bernhart Jobin 1577. 96. Blätter in gr. folio.“

régibb történelmi, utazási, földirati és zenetani vagy más művészeti munkákban, melyek, habár mellékesen is, a magyarországi viszonyokra némi felvilágosítást deríthetnek.¹⁾ — Nézzünk kissé körül, s látni fogjuk, mit tesznek mindent a külföldiek a zeneművészet előmozdítására, sőt saját nemzeti zenéjük művelése s terjesztésére. S midőn a külföldre tekintünk, ne hagyjuk szó nélkül a belgák bölcse királyának ama már más ízben is általam magasztalt nagylelkűségét, melynél fogva több ezer forintból álló jutalmat rendelt a népdalköltészet gyámolítására. — Arenstein József tudós hazánkfia legújabb tudósítása szerint²⁾ „a belga kormány nem feledkezék meg a népnek s különösen az ifjúságnak kedélyére a derűtség óráiban is hatni. Az 1849. dec. 24-én kelt kir. rendelet által a ministerium megbízott, gondoskodjék arról, hogy magyarázó rajzokkal kísért belga népdalok francia s flamandi nyelven adassanak ki, s minél olcsóbb díjért árultassanak. (Tudósító hazánkfia maga is látott hat ily népdalt egyes lapokra nyomtatva s megfelelő rajzokkal diszítve az említett két nyelven írt szövegekkel. Egy-egy lap nyolcz centimért árultatott.) Ha valamely belga népdalköltész a nevezett nyelvek egyikén oly népdalt bocsát közre, melyet a ministerium által kinevezett bizottmány méltónak ítél az elterjesztésre, azonnal pályázat hirdettetik ugyanazon dalhoz szerzendő zenekíséretre sat.“

Egy másik hazánkfia ismét Belgiumról következőt ír:³⁾ „A népköltészet napfényre derítésére nagyobb gond fordítottatik, mint valaha. — Lüttichben társulat alakult e czélra, mely pályadíjakat tűzött ki a legjobb népies művekre; taval a népdal és népszínműre. — A könyvkereskedések kirakataiban egész halmaza látható a vallón népdaloknak sat.“

Boldog Isten! mért nem történnek ezek nálunk is, hol annyi szép népdal volna felhasználható?! —

Igaz, hogy legújabb időkben a magyar zeneművészet terén részint a pesti zenede, részint egyes buzgó hazafiak áldozattal kísért fáradozásinak már is sokat köszönünk: de még sok, igen sok van tenni való az egybeszedendő anyagok tarlós mezején. Hazafias határozottság, kitartás, állhatatosság és szilárd akarat óriási eredményt szülhet! A nemzet Istene áldását nyújtandja szilárdsággal párosítandó szorgalmunkra!

A magyar Akademia ím világító fénnyel járul előnkbe. Megbizása s lelkesítő buzdítása folytán sikerült a XVI-ik századi históriás magyar énekek következő dallamait egybeállíthatnom:

- I. Farkas András történelmi énekét 1538-ból;
- II. Bibliai 19 énekét 1538—1552-ik évekből;
- III. Ormpruszt Kristóf gúnydalát 1550-ből;
- IV. Tinódi Sebestyén történelmi s egyéb énekei 25 dallamát 1541—1553-ból;
- V. Ugyanannak későbbi kiadásaiából két ének dallamát 1553—1554-ből.

¹⁾ Például: Albert Heinrich's 1—8-ter Theil der Arien etlicher theils geistlicher theils weltlicher Lieder zum Singen und Spielen gesetzet. Königsberg 1638—1654. gr. fol., melynek utánnyomatása a német császár, lengyel király, s brandenburgi herceg által tíz évre adatott szabadalomnál fogva négy márka arany, vagy két száz magyar forintnyi bírság mellett tiltva volt.

²⁾ Die Lehrmittel in der Pariser Ausstellung 1855. Wien 8. r. a 17-dik lapon.

³⁾ Szépirodalmi Közlöny 1858. Sept. 9., 98—72. szám, a 2353-ik lapon.

Öszvesen tehát 48 ének dallamát régi s újabb hangjegyekkel, mai írásmódban, zongorakisérettel, megfejtve nyújtom át a t. honfiaknak oly kérelemmel, hogy, ha hazánk régiebb századaiból hasonló tárgyú nyomtatványokkal bírnának, azokat a magyar Akademiával megismertetni szíveskedjenek.

A jelenleg általam közlött XVI. századi históriás énekek dallamai fogalmat nyújtanak az akkori magyar nép ajkán divatozott énekek stíljéről. Egybe hasonlítván őket a szomszédok hasonkori dallamaikkal, a mieinkből világosan kitűnik az egyházi s világi népdallamok vegyülete, és pedig sokkal egyszerűbb, népiesb alakban, mint ugyanazon időbeli külföldi énekeknél tapasztalhatjuk. — Mert meg kell jegyeznünk, hogy a régi tekintélyesb házakban, míveltebb körökben divatozott, s innen a polgári állásuk közé is átszivárgott rendszeresebb dalok a katholika egyház énekeiből származtak, annyira, hogy utóbb, s még a XVI-ik század első felében is ilyenmő dallamok vegyesen használtattak katholika és protestáns egyházakban úgy, miként társas világi körökben; mely utóbbiakban részint lant, részint kised házi-orgonácskák kíséretével énekeltettek. — Luther, ki a német protest. egyházi nép-éneklést gyakorlatba hozá, az általa szerzett énekekhez régi latin (tehát katholikus) hymnusok és zsoltárok dallamait használta. — Későbbben némely kedveltebb világi énekek dallamai is alkalmaztattak egyházi énekekhez, kivált a protestánsoknál. — A helvét s ágostai evang. vallásuaknál mai napig is sok egyházi chorál-ének divatoz, melyek néhai világi dallamokra alkalmaztattak. Hasonló történt (habár gyérebben) a katholikusoknál is, kivált Franciaországban egész az újabb időkg. — Ily egyházi s társadalmi dalok gyűjteményei a német birodalomban már a XVI-ik század első felében is jelentek meg dallamaikkal s ezeknek kíséretével együtt. — De a XV. s XVI. századi ilyenmő rövidebb dallamok (habár a kamara-zenéhez tartoztak), még a legvígabb szövegűek is, nehézkesek, a kíséret az akkori harmonia súlyos lánczaival bilineselve, a zenetan azonkori feszes szabályaitól s mesterkéléseitől végtelenül elnyomva voltak, s épen ezért mai ínyünkhez nem igen simólnának. Ezeknek több példánya látható Becker munkájában *).

Hogy pedig az akatholikusok a kath. egyház szertartásaiból s énekeiből sokat megtartottak, bizonyítják legszembetűnőbbleg az ágostai hitvallásuaknál részint hazánkban, részint az erdélyi szászoknál még mai napig is gyakorlott némi szertartás-részek, melyek, habár a nép nyelvén végeztetnek, de egészen hasonlítanak a kath. egyházbeliekhez.

A jelenleg általam bemutatott magyar énekek dallamszerzői jól ismerhették a német birodalom körén már szeltiben divatozott énekeket, s ennek következtében írhatták ama két szép chorálét is, melyek az alább közlendő bibliai magyar énekek 14., és Tinódinál szintén 14. szám alatt fordulnak elő; melyek kétségen túl nem csak egy, hanem több énekszóra, vagyis egész éneklő kar számára voltak szánva. — Ily több énekszóra szerzett énekek hasonlólag divatoztak szomszédainknál már a XVI-ik század elején, s figural-zene név alatt ismertettek. Feltalálta már a IX-ik században az angol Dunstan, canterburyi érsek († 988.), Arezzoi (Aretinus) Guido pedig tökélyesíté (1014—1022.) — A francziák csak a XV. században, utóbb 1545 és 1554-ben írtak zenét és éneket több énekszóra; Dechius

*) Becker Karl Ferdinand : Die Hausmusik in Deutschland in dem 16., 17., 18. Jahrhunderte. Leipzig 1840. 4. r.

(Degius) Miklós pedig volt az első, ki a több énekszóra (discant, alt, tenor, bass) írt éneket és zenét Olaszországból Némethonba, névszerint Braunschweigba, átülteté a XVI-ik században *).

Mind ezek a XVI-dik századi magyar dallamok szerzői előtt nem lehettek ismeretlenek, s ennek tulajdonítható, hogy a különféle kulcsjegyeket oly helyesen tudák felhasználni dallamaiknál. Szembetűnő azonban, hogy a hangjegyek után tétetni szokott hanghosszabbító pont, az ütenyvonal, a szűnjegyek, a negyed, nyolczad, tizenhatod hangjegyek, a \sharp (hajdan **b** cancellatum), a \natural (quadrum) sehol, — a félhanggal lenyomó **b** (hajdan **b** rotundum) csupán a vonalsorok elején, a dallamfolyamatban pedig egyedül a Hoffgreff-gyűjtemény bibliai énekei 3-dikában egyetlen helyen fordul elő; melyeknek kellő használásában valamint a németek, úgy a magyar említett szerzők sem voltak még járatosak, annyira, hogy előjegyzül az egyetlen **b**-n kívül mást nem is alkalmaztak; ámbár több zene-történelmi írók bizonyítása szerint mind ezek a XIV—XV. századokban már általánosan divatoztak a zenevilágban. Különös, hogy e hiányokat még a XVII—XVIII. században is, habár csak résznyire, tapasztalhatjuk a magyarországi hangjegyes nyomtatványokban. Ilyenek:

a) Rauch Andreae (apud Sempronienses organaedi) Missa, Vespera et alii sacri concentus etc. Noribergae 1641. in fol.;

b) Náray Georgii: Lyra Coelestis etc. Tyrnaviae 1695. in 4-o;

c) Szegedi Franc. Leonardi: Cantus Catholici Latino-Hungarici etc. Cassoviae 1674. in 4-o;

d) Cantus Catholici ex editione Szelepcséniana — N. Szombat 1703, 1738, 1792., 4-ed rét;

e) A protestáns Cantionálék különféle kiadásaikban.

Mindazáltal ezeket az említett századbelieknél még csak elnézhetnők: de lehetetlen rosszalásunkat eltitkolni a mostani időkben ugyanazon hibákkal kiadott ének dallamok fölött. Így például: 1856-ban jelent meg Debreczenben a „Közönséges isteni tiszteletre rendeltetett Énekeskönyv“ sat. 8.rétben, melyben többeken kívül a Szenczi Molnár Albert által fordított 150 zsoltár francia dallamai (igen csinos kiadásban) új, de még mindig a XVI-ik századféle fejr szegletes hangjegyekkel, az ősrégi felosztással és hibákkal közöltetnek; névszerint a feloldó \natural jegy helyett (miként a régi kiadásokban volt) még mindig \sharp fordul elő. Pedig Debreczenben több jeles zenetanár van, kik, mielőtt e hangjegyes dallamok kinyomattak, ama hajdankorból megtartott hibákat bizonyosan teljes készséggel kijavították volna.

Midőn szemünk láttára ilyesmi történik, akkor ne csudáljuk, ha külföldi írók oly ferde ítéletet hoznak a magyarok zeneismeretéről, milyet szintén jelenkorunkban kényttetünk olvasni. Így például: Baumgartner August: Kurzgefasste Geschichte der musikalischen Notation. München 1856. 8. r. a 10. lapon következőleg ír: „Endlich bedienen sich auch die Ungarn und Wallachen (die gebildete Klasse ausgenommen) noch nicht der

*) Lásd: Becker említett munkáját, és Busch: Versuch eines Handbuchs der Erfindungen. Eisenach 1793. in 8-o. IV-ter Theil a 258—259. lapokon.

Noten. Die gewöhnlichen Spielleute der Nationalmusik sind Zigeuner, welche wohl auch andere, als blosse Nationallieder vortragen, sich aber keiner Noten bedienen. — Nur in den Kirchen der Reformirten und Unitarier sind die Melodien der Gesänge durch Quadrat-Noten über dem Texte angedeutet; aber die Organisten und Cantoren kennen sie meistens gar nicht.

Mennyi hamis állítmány ily kevés sorban! — De reménylem és hiszem, hogy a német szomszédok rövid idő múlva majd csak jobban és jobban igyekeznek zenei tehetségeink ismeretéhez jutni. Már magok az itt közlött XVI-ik századi magyar dallamok is elég tanúságot nyújtanának nekik, miszerint 300 év előtt is voltak magyar zeneszerzők, kik históriás énekekre is tudtak, és pedig rendszeres zenét írni.

I.

TÖRTÉNELMI ÉNEK

A

SCYTHÁKNAK MAGYARORSZÁGBA S A ZSIDÓKNAK EGYPTUSBÓL KÁNAÁN
FÖLDÉRE BEVEZETÉSÜKRŐL.

IRTA

FARKAS ANDRÁS


M. D. XXXVIII.

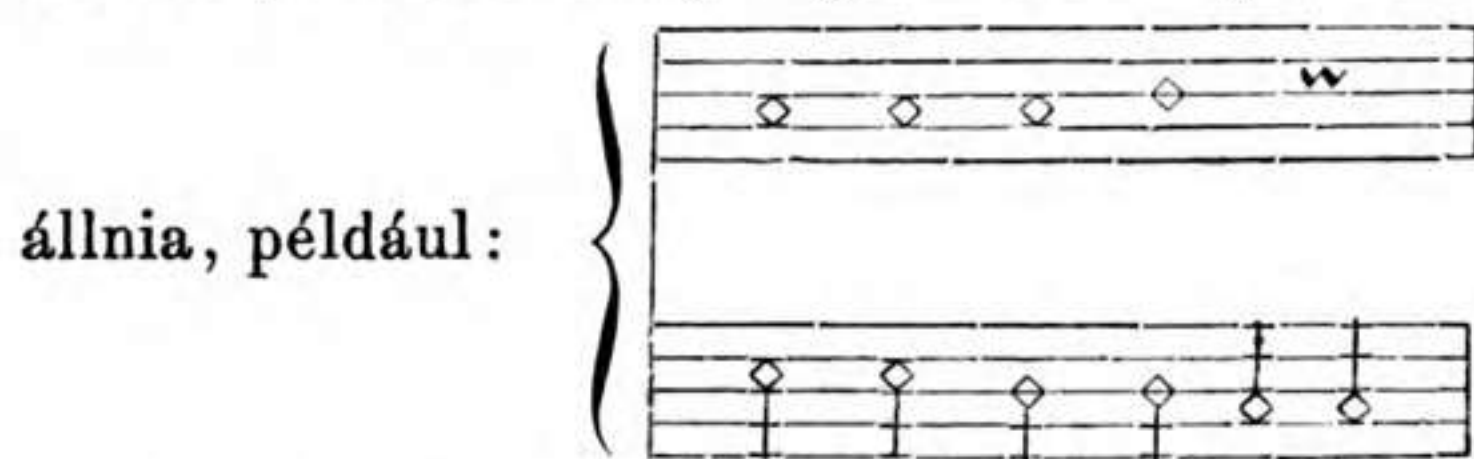
E történelmi ének ama többféle nyelven szerzett, különféle kézzel íratott s vegyes tartalmú kéziratok 4-ed rétű kötetéből vétetett, mely a magyar Akademia könyvtárában Q betűvel jelölve őriztetik s a Cornides-gyűjteményhez tartozik. Olvashatni ez éneket az említett kézirat-gyűjtemény ama kötete 55—59. levelein, vagyis 110—118. lapjain. Címe az 55-ik levelen nagy római betűkkel áll írva: *Cronica de introductione Scyttarum in Vngariam et Iudeorum de Aegypto*. Ez alatt ismét folyó betűkkel e jegyzemény: „Est typis impressum in forma, quam vocant, octava, sine mentione loci. Absoluitur 8 plagulis, siue philyra una.“

Cornides tehát kétségen kívül látta ez éneket nyomtatásban. Sajnálni lehet, hogy nem említi a helyet és személyt, hol s kinél látta.

Bod Péter „Magyar Athenás, 1766. 8. r.“ munkája 81-dik lapján állítja, miszerint Farkas András e versekben írott krónikáját Gálszécsi István „Keresztyéni Tudományról“ címzett s Krakóban 1538-ban kiadott munkájához csatlá. — Hihetőleg Bod tanusága folytán említi azt Sándor István is „Magyar Könyvesház. Győr 1803. 8. r.“ munkája első lapján.

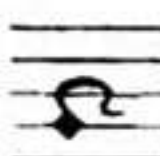

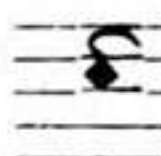
Gálszécsi nevezett munkája mellett kellene tehát keresni Farkas András fenemlített krónikáját: de az nem létezvén a pesti könyvtárakban, meg kelle elégednünk Cornides kéziratával, melynek mindjárt 2-ik lapján e történelmi ének dallama régi alakú hangjegyekkel írva tartatott fen számunkra. Érdekes minden esetre különösen azon zenei tekintetből, miszerint a nyomtatott magyar énekek között ez volna a legrégibb, mely hangjegyekkel jelent meg; — sőt érdekes azon irodalmi szempontból is, miszerint Farkas András, ki mind a szöveg, mind a dallam szerzőjének tekintendő, a legrégibb magyar költő és dalnokzenész, kinek műve a XVI-dik században nyomtatva kiadatott.

E dallam hangjegyei a nevezett kéziratban hatodfél vonalsort (systema) foglalnak el. A minden vonalsor végén látható  kalauz vagy őrzegy (custos *), — mely a régi zeneírásnál a vonalsor (vonarendszer) végén azon helyre íratott, melyen a következő sor első hangjegyének kellett



s a zenészt mintegy előre figyelmezteté a legközelebb

következő hangjegyre, — arról tanúskodik, hogy a Cornides-kéziratban a leíró ugyanannyi sorban másolá

*) Tinódinál:  vagy  vagy 

le a hangjegyeket, a mennyi az eredeti nyomtatványban volt; mi szintén bizonyítani látszik, hogy e kézirat valóban az eredeti nyomtatvány másolata.*)

Az említett Cornides-kézirat első vonalsorában létező valamennyi hangjegy, a másodikban pedig a két első hangjegy egészen fekete (• vagy ↓): a többi hangjegy az ének végeig valamennyi fehér (◊ vagy ◊). — Gyanítom mindazáltal, hogy az eredeti nyomtatványban nem így volt; mert okát látni nem lehet, miért ne volt volna valamennyi hangjegy fekete, vagy valamennyi fehér, miután e részben a pontosságra mindenkor ügyeltek a XVI. s XVII-ik századi dallamok hangjegyeinél. A nevezett fekete hangjegyek aligha nem a másolónak önkénye vagy figyelmetlensége folytán irattak. Ebbeli gyanúmat támogatja nem annyira azon körülmény, miszerint a szöveg szótagai sincsenek pontosan minden egy-egy hangjegy alá rakva (mely hiba a XVI. századi más hangjegyes dallamoknál is mutatkozik, akár a kótametsző vagy szedő ügyetlensége, akár a javítók figyelmetlensége következtében), hanem inkább azon észrevétel, miszerint a Cornides-féle hangjegyek alá iratott szöveg helyesírása nem egyez meg a dallam hangjegyei után közvetlenül s ismételve leíratott ugyanazon szöveg vagyis az ének első fordája (strophá) írásmódjával. Ehez járul még azon körülmény is, miszerint a másoló ezen egész krónikát majd az eredeti szöveg orthographiájával, majd keverve a XVIII. század közepén divatozottal írta le (midőn hihetőleg a másolás történt); mit a gyakran használt accentusok is elég feltűnővé tesznek, melyekre 1538-ban az írók még nem nagy pontossággal ügyeltek.

A Cornides-kéziratban a vonalsorok két elseje kezdetén F (régente a kulcsra utaló szokásos Gamma alakú előjegy) áll, melynél a lefüggő hosszabb vonal alja balra konyuló megfordított **b** betű (d) alakkal végződik, és a Gammával egybekötve levén, egyszersmind a dallam hangnemére látszik utasítani az éneklőt. E fordított **b** betű volt egyik indító oka, hogy ez ének megfejtett dallamát lágy (Moll) hangnemben fejtém meg, annyival inkább, mert ugyanez éneket fedeztem fel a sokkal később nyomatott Hoffgreff-féle bibliai dalok 2-ik száma alatt szintén lágy hangnemben írott, de már némileg módosított dallamával. Egyébiránt e dallam, ha kemény (Dur) hangnemre alkalmaztatik, valóban nem sok élvezet nyújtana.

Az említett előjegy után következik az Alt-kulcs jegye, mely mind a hat vonalsor elején rendesen megjelenik. — Mivel pedig ezen Alt-kulcsra írott dallamot igen mély hangon kellene énekelni, mi által az ének élvezete minden esetre gyengítettnek, én azt a Violin-kulcsra alkalmazott dallam megfejtésénél egy Octávával feljebb helyeztem.

Idenyt (tempo) meghatározó előjegy vagy műszó a nevezett kéziratban nem fordul elő, miként a XVI. századi egyéb dallamoknál sem. Egyébiránt a tárgy komolysága lassú idenyt javasol; a hangjegyek alakjai pedig pontosan mutatják, hogy a dallam szerzője azt $\frac{4}{1}$, vagy mostani írásunk szerint négy negyed ($\frac{4}{4}$), azaz egész ütenyre írta, mely az éneklésnél Allabreve ütenyre szorítható. Én azonban, hogy

*) Az említett őrjegy, vagy utaló-jegy, még a folyó század első tizedeiben is folyton használtatott a zeneírók által, többnyire gazdálkodásból akkor, midőn egy-egy vonalsorba minél több hangjegyet akartak szorítani, s a sor végén egy egész üteny jegyei ki nem férhetvén, az üteny (tactus) utósó jegyeit az író kénytelen volt a másik vonalsorba átvinni, például:



Ilyen átvitel alkalmával tehát az író a sor végén (tekintet nélkül a vonalközökre, vagy a következő hangjegy helyére) egy őrjegyet írt, mely a zenészt figyelmeztetett arra, hogy a vonalsor végén létező hangjegyekkel még nincs betöltve az üteny, hanem az ehez még szükséglett hangjegyek a következő vonalsor elejére vitettek át. — E szokás mai nap már nem divatozik; a rendszeres író most már nem gazdálkodik oly fukarúl a papirossal, mint hajdan, s minden vonalsort egy-egy teljesen kiírt ütenynyel rekeszt be.

a feszes, czélszerűtlen, vontató és kelletlen lassúságot ez ének eléneklésénél enyhítsem, a megfejtett dallamot nem csak $\frac{2}{4}$ -ütemre alkalmazám, hanem ezentúl, hogy az éneklést élénkebbé s kedvesebbé is tegyem, az előadási mozgalom feszes monotoniját pedig mellőzzem, itt-ott pontokkal élve jobban kiemelém a hosszú és rövid szótagokat; az eredetiben előforduló egy egész, vagy több ütemig kitartandó hangjegyeket pedig rövidítettem; miáltal mind az éneklést könnyítém, mind a dallam mozgékonyágát nevelém.

Végre megjegyzendő, hogy a dallam hangjegyeit a Cornides-kéziratban semmiféle vonal nem osztja fel akár ütemekre, akár kórák, semikolonok, vagy kolonokra. Ezeket azonban a hangjegyek alakjai szerint meghatározni sokkal könnyebb feladat volt, mint a dallamot magát megfejteni, és kivált illő kísérettel ellátni; mely utóbbi itt sokkal nehezebb munkába került, mint a XVI-dik századi más énekek bármelyikénél.

Cronica de introductione Scyttarum in Vngariam et Judeorum de Aegypto.

Eredetiben.

Ier - ze em - le - kez - zönk az ö - rök Is - ten - nek ciu - da - la - tos

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

1) 2)

nag ha - tal - mas - sa - ga - rol mely - uel Szi - ti - a - bol re - gy ma - gya - ro - kat

3) 4)


yo ma-gyar or - zag - ba ol - ian mo - dō ky ho - za, mint ré - gen ki ho - za ah Sy - dó ne-

pe - ket Fa - ra - hó ky - ral - nak mar - ca - bol yn - sé - gé - ből.

5) 6)

Az 1) 2) 3) 4) 5) 6) számok alatti két-két üteny e dallami rhythmus szerint csak egy-egy ütenybe vonandó.

Jelenkori ejtés és írásmóddal éneklésre alkalmazva.

Lento. Metron  = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Jer - sze em - le - kez - zünk az ö - rök Is - ten - nek csu - dá - la - tos

nagy ha - tal - mas - sá - ga - ról, *p*mely - lyel Szit - tyi - *f*á - ból ré - gi Ma - gya - ro - kat

jó ma - gyar or - szág - ba ol - lyan mó - don ki - ho - zá, ^pmint ré - gen ki - ho - zá

f a zsi - dó né - pe - ket *p* Fá - ra - ó ki - rály - nak mar - ká - ból, in - sé - gé - böl.

Farkas András krónikája.

1. Jersze emlekezzünk az örök Istennek
Csudálatos nagy hatalmasságáról,
Melylyel Szittyiából régi magyarokat
Jó Magyarországba olyan módon kihozá
Mint régen kihozá a zsidó népeket
Fáraó királynak markából, inségéből.
2. Azért ez éneket mi kétfelé oszszuk,
Hogy e dolgot nyilvánban megérthessük.
Először mi szóljunk a zsidó népekről,
Mint őket az Isten Egyiptomból kihozá;
Azután mi szóljunk a magyar népekről,
Mint őket az Isten Szittyiából kihozá.
3. Régen ó törvényben, mikor Jézus urunk
E világra még nem született vala,
A zsidók valának Istennek népei,
Neveztetnek vala Izrael fiainak,
Kik lakoznak vala naptámadat felé
Kánaánnak földében ön atyjukkal, Izraellel.
- 55*) Inkább adjunk hálát a nagy Ur Istennek,
Hogy közünkbe szent igéjét bocsátá,
Ki minket vigasztal az ő igéjével
Mi nagy veszedelmünkben és nyomorúságunkban.
Akarja az Isten szívünket felnyitni,
Hogy mi el ne vesszünk régi nagy bűnünkben.
- 58**) Azért mi is kérjük Istent, mint atyánkat,
Igazgassa a királyt mi közöttünk,
Magyari uraknak ő kemény sziveket
Igazgassa immár a jámbor király mellé;
Adjon békességet minden népek (között
Hogy mi ő felségét egyetemben dicsérhessük.)
- 59***) Farkas András szerzé ezeket énekbe,
Keserülvén a nyomorúlt országon,
Igen szánja vala, hogy a hitetlenek
Istennek híveit széllel üldözik vala,
Kiskarácson után immár írnak vala
Az ezer öt százban harmincznyolcz esztendőben. Ámen.

*) E fordá nincsen meg a Cornides-féle kéziratban. Kiegészítésül iktatom ide a nyomtatott Hoffgreff-gyűjteményből, hol ismét e krónikának vége hiányzik.

**) E fordának 5 és 6-ik versében a zárjegy közötti végszavak nincsenek meg a Hoffgreff-gyűjteményben. valamint:

***) Ezen egész strophá is hiányzik; melyekkel tehát a Cornides - kéziratból kiegészíthető lesz az említett gyűjteményben levő csonka nyomtatvány.

II.

BIBLIAI ÉNEKEK

A

HOFFGREFF-GYŰJTEMÉNYBŐL

M. D. XXXVIII—LII.

A Magyar Tudom. Akademia könyvtárában egy 12-ed rét-alakú becses könyv őriztetik, mely, eddig legalább, unicum-nak tartatik. Címlapja, eleje s több más lapja hiányzik. A díszes kötet hátán e cím olvasható: „A Hoffgreff-féle ének-gyűjtemény” — mely cím a közelebb múlt években történt bekötés alkalmával adatott neki addig is, míg talán valahonnan egy teljes példánya kerülend elő; mi, habár az eddigi kutatás dacára nem sikerült, annyival inkább remélhető, mert a magyar és erdélyországi magán- és nyilvános könyvtárak még nincsenek oly tökéletesen rendezett állapotban, mely teljes bizonyosságot nyújthatna, miszerint valamennyi ott rejtőz régiség meghatározva s napfényre volna derítve. Én legalább nem hagyok fel e reménnyel; miután e gyűjtemény, habár azt a XVI-dik századi nyomtatványok közé számítjuk is, véleményem szerint nem tartozik az említett századi első, hanem inkább a későbbben megjelent magyar nyomtatványok közé. Ha e század első magyar nyomtatványai nem tűntek el annyira, hogy azokból egy-két teljes példányt ne bírnánk, biztosan hihetjük, vagy legalább remélhetjük, hogy e későbbben megjelent, két ujjnyi vastagságú s már ennél fogva nem oly könnyen elenyészhető könyvnek is akár magánosoknál, akár könyvtárakban még több példánya lesz felfedezhető¹⁾.

Ha a nyomtatott ívek első lapján állni szokott őrjegyek (custos) szerint vesszük az ívek számát, úgy e gyűjtemény (ide értvén a kézzel írott néhány lapot is) a H-val jegyzett ív 2-ik levelétől kezdve berekesztőleg a Hh. ívig terjed. Mindenik ívben csak 4 levél, azaz 8 lap (oldal) van, s így e nyomtatvány kised 4-ed rétűnek volna mondható, hacsak a levelek kicsinységénél fogva azt nem állítjuk, miszerint háromszor ily négy levelet kell egy ívre venni s a nyomtatvány külső kis alakját tekintve a 12-ed rétűek közé sorozni²⁾.

E gyűjtemény tartalma: bibliai tárgyú énekek részint rimes versekben, részint rímtelen fordák (strophák) alakjában, itt-ott előforduló kifejezések folytán akatholikusok által írva, s erkölcsi keresztény szellemű tanításokkal, intésekkel, és hazánknak kivált XVI-dik századi siralmas viszonyaira emlékeztető alkalmazásokkal ellátva.

Ezen énekek közül tizenkilencznél a szöveget megelőző csinos, azonkori hangjegyekkel az ének dallama is van nyomtatva, s az első forda szövege (nem épen legnagyobb pontossággal) a hangjegyek alá helyezve, miként mai napon is daloknál szokás. — E hangjegyek csinos alakját, s a pontosan írt előjegyeket, valamint a zeneírásmódot tekintve, nagyon hajlandó vagyok hinni, hogy e gyűjtemény 1580—1600. között (vagy talán még későbbben) nyomtatott; minthogy Németországban is 1580. táján kezdtek oly alakú hangjegyekkel nyomtatni, miként e gyűjteményben³⁾, — ha t.i. a kóták csinosabb alakját tekintjük; mert kissé durvább hangjegyek már 1550—1552-ben megjelent bécsi nyomtatvá-

¹⁾ Hoffgreff-gyűjteménynek azért címeztetett, mert a betűk egészen hasonlóak azokhoz, melyek a kolozsvári Hoffgreff-féle nyomtatványokban fordulnak elő. Tudjuk, hogy Heltai és Hoffgreff örököseinek kolozsvári nyomdái a XVI. század közepétől kezdve a XVII. század 3-dik évtizedéig virágzottak.

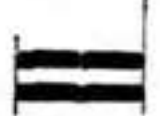
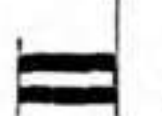
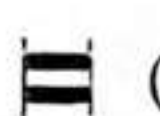
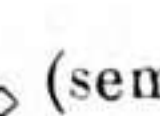

²⁾ Vajjon e gyűjtemény nem ugyanazonos-e azzal, melyet Sándor István Magyar Könyvesháza (Győr 1803. 8. r.) említ a 9-dik lapon e szókkal: „Historiás énekek. Kolozsvár 1581. in 4-o?”

³⁾ Majnai Frankfurtban 1583-ban Ammonius Farkas adott ki egy német énekes könyvet 12-ed rétben, melyben már nem mindenütt fordulnak elő a hajdankori choralis, párhuzamosan fekvő, négyszegű hangjegyek (miként a missalékban maig is láthatók), hanem többnyire a figurális fehér kóták használtattak, miként a Hoffgreff-gyűjteményben. Lásd 82-ik lapját e nyomtatványnak: Petri Joh. Samuels Anleitung zur praktischen Musik. Leipzig 1782. in 4-o.

nyokban is láthatók. — Fentebbi sejtelmemet gyámolítja még az e dalok szövegében tapasztalt pontosabb magyar helyesírás is, névszerint az Ö és Ū, cz, gy, ly, ny, sz, ty, tz betük, az accentusok, apostrophok és kommak gyakori előfordulása; habár még a szó végén k helyett c betű iratik is, s az accentusok a nagy betűk fölött mindenütt hiányzanak. — Minden esetre e gyűjtemény sokkal későbbben nyomtatott Tinódi Sebestyén Krónikájánál, s itt csak azért helyezém Tinódi művei elejébe, mivel a Cornides-féle énekkel rokon tartalmú dalokból áll, s e gyűjteményben ugyanaz is előfordul.

Egyébiránt ez ügybeli vitáknak leghamarabb véget vetend ezen énekek hangjegyeinek szigorúbb kritikai szemmel megvizsgálása. A járatos kótaismerő könnyű szerrel fedezendi fel, miszerint e hangjegyek már nem falemezekbe voltak vésve, miként Tinódi dallamaiéi, hanem ingó hangjegyekkel nyomattak. Már pedig az első öntött kótabetűket Sanleque Jakab, picardi fi (született 1558. † 1648.), Párisban híres betüöntő találta fel, tehát legjobb esetben is a XVI. század végső tizedeiben. — Ennélfogva kétségünk sem lehet, miszerint meglehetősen időbe kerülhetett, míg az ingó kótabetűk Párisból Kolosvárra érkezhettek ¹⁾.

Hogy e bibliai énekeknek legalább nagy része már korábbi években egyenként is megjelent, és e gyűjteményben a szerzemények évszámaira tekintet nélkül újra kinyomtatott (miként Heltai Cancionáljában tapasztaljuk), bizonyítja nem csak az általam jelenleg megfejtve közlött 2-ik ének, mely a zsidóknak Egyiptusból Kánaánba s a magyaroknak Scythiából honunkba kiköltözését énekli meg, s mely nem más, mint az 1538-ban külön megjelent ének, melyet már a Cornides-féle kéziratból bemutattam, — hanem ama pontatlanság is, melyet (kétségen túl a szedő hibája folytán) tapasztalunk e gyűjtemény hangjegyeinél és szövegében. — A hibás hangjegyeket a dallam rhythmusából könnyen lehetett javítva adni a megfejtésben: nem úgy a szöveg verseiben, hol majd egy szótaggal több, majd kevesebb áll, mint lehetett az első kiadásban; sőt (bárkinek hibája folytán) nem csak betűk, hanem egész szók vannak e gyűjteményben másként nyomtatva, mint lehettek vagy voltak az első kiadásban: minélfogva a versek alkalmatlanokká váltak a kitűzött dallam szerinti éneklésre. ²⁾ Itt-ott azonban megkísértém zárjegyek közé tett egyiket szóval, sőt egy vagy más szótag elhagyásával is pótolni a hiányt, hogy a fordák versei használhatók legyenek az éneklésre.

A hangjegyek között csupán a  (maxima),  (longa),  (brevis),  (semi brevis), és  (minima) fordul elő; negyed vagy nyolczad kóta, kereszt vagy megnyitó (feloldó) jegy sehol; holott Busby Tamás szerint ³⁾ mind ezek már a XIV. s XV-dik században divatoztak. Kóták utáni pontok még ott sem jönnek elő, hol elkerülhetetlenül szükségesek volnának. Műértő e hiányt a rhythmusból pótolhatja, mi hajdan is a dalnok ügyességére bízott, ki belátása s kénye szerint, nem ügyelve aggódó lelkesmerettel az ideny (tempo) szoros megtartására, az egész kótát jól meghúzván, a felet pedig röviden ejtvén, tehetsége szerint felelt meg a dalzeneszerző szándokának.

Csupán a szedő hibája s a javítók pontatlansága vagy zenei járatlanságának tulajdoníthatom a 11-dik éneknél a valódi oda tartozó kulcsnak ál-kulccsal fölcserélését is.

A dallamok előjegyeül majd tenor-, majd alt-kulcs áll, csak az egyetlen 17-dik éneknél van a bass-kulcs, ez is az 5-dik vonalra helyezve: min azonban megütköznünk nem kell; mert hajdan e kulcsot használták a 3., 4. és 5-dik vonalon is, s akkor az e vonalra eső hang F. nevet nyert. Az említett dallamnál azonban az 5-dik vonalra F. hangot helyezni nem lehet, hacsak az egész dallamot lágy B.

¹⁾ A legrégibb hangjegyek nem ingó kótabetűkkel, hanem előbb fa- vagy rézlemezekre vésésvén, ezekről nyomattak le. A fa-véséti legelső kótanyomat 1473-ban jelent-meg e folio-munkában: „Johannis Gersonis Collectorium super Canticum B. V. Mariae Magnificat etc.“ — Lásd: Busch G. C. B. Versuch eines Handbuchs der Erfindungen. Eisenach 1790—4. in 8. IV-ter Theil 330—331. lapjain.

²⁾ E hiányt Tinódi Krónikájában is tapasztaltam.

³⁾ Allgemeine Geschichte der Musik. 2. Bde. Leipzig 1821. in 8-o.

hangnemben nem képzeljük, mi a XVI. században még szokatlan volt, midőn csupán C., D., E., F. és G. hangnemek divatoztak.

Ütenyjegy vagy szám (tactus) sehol nincsen. A műértőt azonban a hangjegyek alakjai s rhythmus csakhamar értesítik a dallamokban uralkodó nagy egész, $\frac{3}{2}$ vagy $\frac{6}{2}$ ütenyről, melyeket a megfejtésnél mai szokáshoz alkalmazván, vagy kisebb egész, vagy alla breve, $\frac{2}{4}$ vagy $\frac{3}{4}$ ütenynyel cserél-tünk fel. A $\frac{3}{4}$ üteny (hajdan: tripla) csak a 7. s 19-dik éneknél fordul elő, s itt megjegyezhetjük, hogy magyar dallamaink között itt leljük fel a legrégibbet (1542-ből), mely $\frac{3}{2}$, vagy megfejtésünk szerint $\frac{3}{4}$ ütenyben íratott.

Ütenyvonal sehol sincsen, csak a zenei periodus alkatrészei, t. i. a zenei kommak, kolonok és semikolonok vannak ütenyvonallal elválasztva. — Zárvonallal a dallamok végén szintén sehol, csak a 6-dik éneknél jö elő ily vonal, mi épen jóvá hagyni látszik ama véleményemet, miszerint itt a dallam valódilaig bevégezve nincs.

A fermate \frown (kitartásjel), kivált a choralis zárkóták fölött, gyakran előfordúl.

Mi e dallamok szellemi jellemét illeti, azt a megéneklett tárgyak sajátosságaihoz alkalmazott bús és komolynak lehet nevezni, mely többnyire lágy, s ritkán kemény hangnemekben jelentkezik. Azon időszakban irattak ezek, midőn az akatholikusoknál még széltében a régi katholikus és Gergely-féle egyházszertartási dallamok divatoztak, melyek többnyire a hajdani görög hanglépcsőkön alapulván, nagy részt lágy hangnemekben mozganak. Ezeknek vegyülete a világi dallamokkal látszik kitűnni e bibliai énekeknél; mi okozza, hogy e dallamokat sem csupán egyházi, sem tisztán világiaknak nevezni nem lehet, hanem azokban a régi egyházi dallamokra emlékeztető s ezeknek a bibliai énekekhez igen illő és a világi dalokhoz lassanként közeledő átmenetét találjuk fel. Kivételül csak a 14-ik szám alatti gyönyörű chorale (Jeremiás próféta siralma) állhat, mely a legszebb egyházi rendszeres chorál-dallamok egyikének, s e tekintetből gyűjteményünk gyöngyének nevezhető.

A korszak, melyben ezen énekek irattak, 1538-tól kezdve 1552-ig terjed. — Legrégibb a Farkas Andrásé (1538), legkésőbb Tarjay Mihályé (1552).

A szerzők betürendben:

	Énekszám.	Évszám.
	6. Bajnay Gáspár	1549.
1., 3. és 16.	Bathizi András	1540.
	7. Csükei István	1542.
5. és 11.	Désy András	1549. és 1550.
	2. Farkas András	1538.
4. és 12.	Kákonyi Péter	1544.
	9. Székel Balás	1546.
	8. Sztáray Mihály	1549.
	10. Tarjay Mihály	1552.
	19. Ismeretlen szerzőé	1547.

A 13., 14., 15., 17. és 18. szám alatti énekeknél (fájdalom! a szép choralénál is) sem szerző, sem évszám nincs nevezve.

A magyar dalzene érdekében nagy kincsnek tekinthetjük ezen énekgyűjteményt, annyival inkább, mert abban a magyar zene egy önálló s külön nemével ismerkedünk meg. — Nem ok nélkül kiáltunk fel sovároogva, vajha mielőbb sikerülne annak valamely teljes példányát, sőt hasonló több XVI. s XVII-dik századi és hangjegyekkel ellátott magyar dalokat felfedezhetni, hogy így lassanként ismeretére juthatnánk ama régibb dalainknak, melyeknek hosszas ideig folyvást divatozott nótáik szerint énekeltettek későbbi, névszerint XVII. századi, eddig tudomásunkra jutott számos dalaink, melyeknél a majd egy, majd más ének nótájára utasító hivatkozás igen gyakran olvasható.

I.

Isac Patriarkanac szent Hazassagarol valo szép Historia. Gen. 24.

(Az L iv 1-ső levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Re - gi nagy ü - dö - ben az viz ö - zen v - tan, mi - kor szaz nyolcz-

uan het esz - ten - dö el mult va - la, va - la egy szent attya hogy kit az vr Is - ten,

az nagy Ab - ra - ham - nac fel - ne - vesz - te - tet va - la.

Jegyzet. E dallam szövegének csak minden 2-ik s 4-ik verse mondható rímesnek.

I.

Isák patriarka szent házasságáról.

Szerző BATIZI ANDRÁS 1546.

Andante. Metron $\text{♩} = 58$.

ÉNEK.

p Ré - gi nagy i - dő - ben a' viz - ő - zőn u - tán, mi - kor száz nyolcz-

ZONGORA.

p

cresc.

f van hét esz - ten - dő el - mult va - la, *p* va - la egy szent a - tyá,

f

cresc.

hogy kit az Ur Is - ten a nagy Áb - ra - *f* hám - nak fel - ne - vez - te - tett va - la.

cresc.

f

2. Ennek az ur Isten régen megesküvék,
Hogy az ő szent fiját e földre lebocsátná,
Hogy kit Ábrahámnak ő nemzetségéből
Emberi nemzetért ő áldozatra adna.

3. Azt is felfogadá, hogy ő nemzetségét
Megsokasítaná, mint az égnek csillagait,
És ő maradékot megsaporítaná,
Miként a tengernek nagy sokságú fővénnyel.

II.

Mikeppen az Wr Isten Israelnec nepet Egiptombol es hasonlo keppen az magyarokat Szithiabol kihoszta.

(Az M iv 3-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Ier-sze em - le - ke - zönc az ö - rök Is - ten - nec, chu - da - la - tos nagy ha - tal - mas - sa - ga -

rol mel - lyel szi - ty - a - bol re - gi ma - gya - ro - kat io ma - gyar - or - szag - ba il - lyen kep - pen ki ho - za

mind re - gen ki - ho - za az si - do ne - pe - ket fa - ra - ho ki - ral - nak mar - ka - bol ün - se - ge - ből.

Jegyzet. Ez ugyanazon dallam, mely a Cornides-kéziratban is találtatott. Itt azonban (t. i. a Hoffgreff-gyűjteményben) mind a dallam módosítva s más hangnemben írva, mind a szöveg itt-ott változtatva fordul elő; sőt az O iv 3-ik levele alján kezdett s a következő lapra átmenő fordá nincs is meg a Cornides-kéziratban: ellenben e Hoffgreff-gyűjteményben az utó-előtti fordá végén hét szó s azon egész utolsó fordá hiányzik, melyben t. i. magát a szerző az évszámmal együtt nevezi; minthogy idő viszonytása következtében e könyvecskéből az O iv 4-dik levele kiveszett, melyen t. i. a nevezett utolsó fordá nyomtatva volt, s jelenleg e hiányzó lapot a könyv újabb bekötésekor közbeillesztett üres tiszta papírlévéllal látjuk pótolva.

II.

Israel népének Egyiptusból 's a' Magyaroknak Scythiából kihozatása.

Szerző FARKAS ANDRÁS 1538-ban.

Lento. — Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

p Jer - sze em - le - kez - zünk az ö - rök Is - ten - nek csu - dá - la - tos

nagy ha - tal - mas - sá - gá - ról, mely-lyel Szi - tyi - á - ból ré - gi Ma - gya - ro - kat

p jó ma - gyar or - szág - ba il - len - kép - pen ki - ho - zá, mint ré - gen ki - ho - zá

f a' zsi - dó né - pe - ket Fá - ra - ó ki - rály - nak mar - ká - ból, in - sé - gé - ből.

III.

Az draga es istenfelő vitez Gedeonrol szép Historia. Iudicum 6.

(A Q iv 2-ik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Re-gen ez va-la mi-kor Ie-sus V-runc az em-be-ri test-ben még meg nem je-

lent va-la, a si-doc va-la-nac Is-ten-nec ne-pe-y ö-ket az Is-ten ol-tal-maz-za va-la.

*)

The musical score is presented in three staves for each line of text. The first staff is the original notation with diamond-shaped notes on a four-line staff. The second staff is the modern notation with oval notes on a four-line staff. The third staff is the deciphered notation with oval notes on a five-line staff. The lyrics are written below the staves. The first line of text is 'Re-gen ez va-la mi-kor Ie-sus V-runc az em-be-ri test-ben még meg nem je-'. The second line of text is 'lent va-la, a si-doc va-la-nac Is-ten-nec ne-pe-y ö-ket az Is-ten ol-tal-maz-za va-la.'. There is a '*' symbol above the second line of text.

*) A dallam folyamatából érthető, hogy az lágy D. hangnemben van írva, habár a szerző a hangnem előjegyéül a kívántató *b* betűt (miként az előbbi dallamban) nem is írta a kulcsjegy után. Itt azonban, t. i. az általam*) jegyzett helyen maga a szerző írta a *h* elébe a *b* betűt. Mi azért nevezetes, mert az általam eddig megfejtett XVI-ik századi dallamoknál ezen egyetlen eset fordul elő, hol a dallamfolyamatban ily *b* betű iratott; annál kevésbé található a *#* (kereszt).

III.

A drága és istenfélő vitéz Gédeonról.

Szerző BATIZI ANDRÁS 1540.

Moderato. Metron. $\text{♩} = 63$.

ÉNEK.

p Ré - gen ez va - la, mi - kor Jé - zus U - runk az em - be - ri

cresc.

ZONGORA.

p

cresc.

f test - ben még meg nem je - lent va - la; *p* a zsi - dók va - lá - nak

cresc.

Is - ten - nek né - pe - i, ő - ket az *f* Is - ten ol - tal - maz - za va - la.

cresc.

2. Ők vétkezének az Ur Isten ellen
Megnyomorodának nagy gonoszságuk miatt;
Mert elhagyá őket a mennyei Isten,
Megveretének a pogány(ok) miatt.

3. A pogány népek neveztetnek vala
Amalekitáknak, Mádian fíjainak,
Kik miatt a zsidók a hét esztendeig
Keserőséggel nyomorgottak vala. sat.

IV.

Az erős vitez Samsomrol mas szep historia, az Biraknac Könyueböl. 13. Cap.

(A V iv 2-ik levele előlapján.)

1) 2) 3)

Eredetiben. Soc e - rös vi - te - zec vol - tac ez vi - lag - ban, mint az e - rös

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

4)

Hec - tor va - la az Tro - ya - ban, Her - ku - les A - ky - les nagy Gö - rög or - szag - ba

5) 6) 7) 8)

szép if - fiu Fi - lo - tas Ma - ce - do - ni - a - ba.

Az 1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) 8) számok alatti hangjegyeknek nem egész, hanem fél hangjegyeknek kellene lenniük. A dallam rhythmusa kezeskedik ezen állításomért. E hibát kétségen túl a néhai szedőnek kell tulajdonítani.

Jegyzet. Ez ének dallama különös figyelemre méltó feltűnő egyszerűsége miatt.

IV.

Az erős vitéz Sámsonról.

Szerző KÁKONYI PÉTER. (Évszám hiányzik.)

Moderato. Metron. ♩ = 66. *cresc.*

ÉNEK.

p Sok e - rős vi - té - zek vol - tak e vi - lág - ban, *f* mint az e - rős

ZONGORA.

p *cresc.* *f*

He - ctor va - la a Tró - já - ban, *p* Her - cu - les, A - kil - les nagy Gö - rög - or -

p

szág - ban, *f* szép if - ju Fi - lo - tas Ma - ce - do - ni - á - ban.

f

2. Azért emlekezzünk egy nemes vitézről,
Az erős Sámsonnak (lett) születéséről,
Ő megmondhatatlan nagy erősségéről,
E világba való nagy vitézségéről.

3. Mikor kezdet után ennyi nagy időben,
Irnának négy ezer és a huszonötben,
A zsidó nép vala szertelen inségben,
Filiszteus nevű népnek ő kezében.

4. Senki természetleg királyuk nem vala,
Csak (a) közbiró akkort bírja vala,
Egy ember, Manue ő közöttük vala,
Sokáig ő társa magtalanul vala.

5. Orcáját ő hozzá (az) Isten fordítá,
Egy angyalát földre ő hozzá bocsátá,
Hogy egy fija lenne, neki ezt megmondá,
De ezt az aszszonynak angyal parancsolá. sat.

V.

Az Levitarol Historia sat. Judicum 19.

(A Z iv 1-ső levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

1) 2)

Nagy soc szent i - ra - so - kat ie - len - tet - tem, tanu - sa - gul

3)

ki - ket e - lőt - tek - be*) ve - tet - tem, de még egy - ről in - gyen sem em - le - kesz - tē

4) 5)

ker - lec ve - gye - tec eszt io ne - uen töl - lem.

1) E hangjegynek félnek kellene lenni, s erre és megelőzőjére csak egy szótag énekeltetik; mert az első vers egy szótaggal rövidebb a másodiknál.

2) Itt az egész hangjegy helyett két félnek kellene lenni; mert e versben egy szótaggal több van, mint az elsőben.

3) E C után még egy hasonló C-nek kellene állni; mert a *sem* és reá következő *em* szótagot nem lehet csak egy hangjegy alá írni. Itt a másik C hibából kimaradt.

4) 5) E két hangjegyre csak egy szótag jó; azért azoknak negyed-jegyeknek kellene lenniük.

*) Innen is tanulhatjuk, hogy rosszul mondatik, s még rosszabbul iratik: elibém, elibéd, elibe vagy elébe, elibénk, elibétek, elibek vagy elejbek; ellenben helyesen és jól: előmbe, elődbe, elejébe (elejbe), előnkbe, előtekbe, elejekbe.

V.

A Levitáról historia.

Szerző: DÉSY ANDRÁS 1549-ben.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

f Nagy sok szent i - rá - so - kat je - len - tet - tem, ta - nú - sá - gul

ZONGORA.

f

ki - ket e - lö - tek - be ve - tet - tem, *p* de még egy - ről in - gyen sem em - *f* lé - kez -

p *cresc.* *f*

tem, kér - lek ve - gyé - tek ezt jó ne - ven tö - lem.

ritard. *ritard.*

2. El régenten születetnek előtte
Lakik vala egykor a zsidó népe
A gazdag Kanaannak földébe,
Kit Jósue osztta tizenkét részre.

3. Gádnak, Zabulonnak és Isakarnak
Naptámadtrul juta az országnak,
Manasses, Ephraim, Ruben szállának
Napnyugatról hegyes földön Kánaánnak.

Jegyzet. E két fordában némely versnek vagy kevesebb vagy több szótaga levén, mint sem a dallam hangjegyei kívánnák, javítás nélkül éneklésre nem alkalmasok

VI.

David kiralyrol és Bethzabea Vriasnac feleségéről valo Historia. 2. Reg. 11.

(A d iv 3-ik levele előlapján.)

1)

Eredetiben.

Kro - ni - ka - kot re - gi - ek - ről kel mast ol - uas - nunc, es mi - ke - pen

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

ha - da - kosz-tac meg kel ta - nul - nunc, re - gi - ek - nec i - ra - sok - rol bi - zont kel mon - danunc. 4)

Jegyzet. Ezen ének dallama, rhythmusa és szövegmértéke nagyon emlékeztet a múlt század végén s a jelennek elején divatozott „Bundás Geczi házasodni“ kezdetű magyar népdalra. Meghagytam a dallamot eredeti mély fekvésében, hogy az éneklőt ne kényszerítsem a magas A-ig erőtetni hangját.

1) Mit jelentsen ez a kulcs jegye után két ütenyre utaló szünjegy (pausa), meghatározni nem lehet. Gyanítom azonban, hogy e két üteny folyamata alatt a kísérő lant működött mintegy bevezetőleg, miként mai napig szokás.

2) Itt a dallam quintában végződik (mi számos népdalainknál is előfordul), de a zeneértőre nézve elég sértőleg: mert a fül és ész ilyes esetben nincs megnyugtató, s várva várja az alaphangban történni kellő berekesztést. Ez okból toldám hozzá a zongorakísérettel írt megfejtésben e dallam hiányzó negyedik vagyis berekesztő részét, t. i. a periodus kolonja második kömmáját.

3) Ezen függőleges vonal megvan az eredeti nyomtatványban. S miután ily vonal a többi dallam végén sehol nincsen, hanem csak a kömmák után fordul elő ezen egész gyűjteményben létező dalok hangjegyeinél, bizonyos vagyok benne, hogy itt csakugyan vagy tévedés vagy hely szűke miatt a dallam negyedik része kihagyatott, és így az nincs eredetileg bevégezve.

4) E szónak így kellene lenni: *mondnunk*, nem pedig *mondanunk*; mert sem az eredeti hangjegyek, sem a rhythmus nem kívánnak itt egy szótaggal többet. A többi strophák is e mellett tanúskodnak.

VI.

Dávid királyról sat.

Szerző: BAJNAY GÁSPÁR. Temesváratt 1549.

Moderato. Metron. ♩ = 66.

ÉNEK.

Kró - ni - ká - kat ré - gi - ek - ről kell most ol - vas - nunk, és mi - kép - pen

ZONGORA.

ha - da - koz - tak, meg kell ta - nul - nunk, *pf* ré - gi - ek - nek i - rá - suk - ról*pf*bi - zonyt kell mond - nunk, *f* ré - gi - ek - nek i - rá - suk - ról bi - zonyt kell mond - nunk.

2. Az időben Dávid király uralkodik vala,
Mert az Isten birodalmában megtartja vala,
Szerencsáját mind naponként neveli vala.

3. Sőt egykoron Dávid király esék nagy bűnben,
Lakik vala az időben Jerusalemben
Egy szép személy, ki lön neki nagy szerelmében. sat.

Jegyzet. A 2-ik fordá két első versében egy szótaggal keleténél több van.

VII.

Az Ilyes prophetarol es Ackab kiralyrol valo historia. 3. Reg. 16.

(Az f iv 4-ik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-jegyekkel.

Megfejtve.

Sok ki - ra - lyok - nac ha - la - loc v - tan, A - ckab ki - raly lön ki-raly az

v - tan, ki az Is - ten - nec nem ia - ra ú - tan, de Baal Is - ten - nec szol-ga - la nyil - uan.

Jegyzet. Ím első s legrégibb példája a $\frac{3}{2}$ (vagy $\frac{3}{4}$) ütemben írt magyar éneknek. Ez a XVII-ik századi daloknál is gyakran fordul elő; de népdalainknál annyira ritkán, hogy az oly magyar népdal, mely $\frac{3}{2}$ ütemben éneklendő, eredeti magyar népdalnak nem is tartatik. Ellenben mai egyházi énekeink között sok $\frac{3}{2}$ ütemű dal van; s a magyar nép ezeket nagyon szereti énekelni; p. o. Imádunk szent óstya, — Máriát dicsérni hivek jöjete, — Ó Mária drága név sat.

VII.

Illés proféta és Achab királyról.

Szerző CSÜKEI ISTVÁN. 1542.

Andantino quasi Allegretto. Metron $\text{♩} = 84$.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Sok ki - rá - lyok - nak ha - lá - luk u - tán A - chab ki -

rály lön ki - rály az - u - tán, *p* ki az Is - ten - nek nem já - ra

ut - ján, *f* de Bál - is - ten - nek szol - gá - la nyil - ván.

2. Templomában ő oltárt rakata,
Szamariában kit csináltata,
Mind befalazta,
Kivel az Istent ő felinditá.

3. Ez ő neki csak elég sem lön,
Jeroboammal bűnben részes lön,
Az Ur Istennek ezzel boszút tön,
Mert feleséget ő más nemből vön.

Jegyzet. Mind a 2. mind a 3-dik fordában szótagok hiányoznak, melyek hihetőleg az eredeti szedő vigyázatlanságából maradtak el.

VIII.

Az igaz keresztyeneknek keves számokrol haborusagokrol es gyözedelmekrol sat. I. Regum 16.

(A g iv 3-ik levele előlapján.)

1)

Eredetiben. Mos - tan em - le - kez-zünc az ke - res - tye - nek - röl, es o tör - veny-

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

be - li sok hi - tet - le - nek - röl, az A - khab ki - raly - rol hi - tet - len ki-raly - rol,

4)

Il - lyes pro - phe - ta - rol Is - ten em - be - re - röl.

1) Ezen egész hangjegy helyett két külön fél hangjegynek kellene itt állni; mert két szótagot egy kótára nem lehet énekelni.

2) Ezen egész hangjegy hibásan áll fél kóta helyett.

3) 4) Itt is két külön fél hangjegyeknek kellene állni; mert két szótag van rájuk éneklendő.

Jegyzet. Úgy látszik, mint ha e dallam eredetileg más szövegnek volt volna szánva. Legalább a számokkal megjelölt egész hangjegyek (fél kóták helyett) gyanúmat erősíteni látszanak.

VIII.

Az igaz keresztyéneknek kevés számukról.

Szerző: SZTÁRAY MIHÁLY. 1549.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Mos - tan em - le - kez - zünk a' ke - resz - tyé - nek - ről, és ó tör - vény -

be - li sok hi - tet - le - nek - ről, *p* az A - cháb ki - rály - ról, hi - tet -

len ki - rály - ról, *f* Il - lyés pro - fé - tá - ról Is - ten em - be - ré - ről.

cresc.

p cresc.

2. Igen gonosz vala zsidó Achab király,
Mint az önnön atyja gonosz Ambri király,
És nem elégedék annyi gonoszsággal,
De megházasodék egy pogány aszszonynyal.

3. Csak hamar elvevé pogány király lányát,
A Jedzabel aszszonyt, Jezabel leányát,
És a Bál-istennek adá önnön magát,
Öt imádja vala és az ő oltárát. sat.

Jegyzet. Ha a dallamszerzeményt a szövegírónak kell tulajdonítanunk, akkor e dal zenéjét nem írhatá Sztáray, miután a XII. szám alatti ének, melyet Kákonyi Péter már 1544-ben szerze, ugyane dallamhoz alkalmazva fordul elő.

IX.

Az szent Thobiasnac egész historiaia.

(Az I ív 4-ik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Jer - sze em - le - kez - zünc mos - tan my nagy dol - gok - rol, Is - ten fi - a -

y - nak nagy be - kes - sé - gek - röl, es my a - tya - inknac ő e - rös hi - tők - röl,

hogy ne fe - let - kez - zine so - ha my e - zek - röl.

1) Itt egész hangjegynek kellene állni.

2) Itt egy második f kóta hiányzik; az eredetiben hagyott üres hely ezt bizonyítani látszik: de különben is az a t y a i n k - n a c utósó szótaga egy itt hiányzó hangjegyre várakozik.

3) Ennek ismét egész hangjegynek kellene lenni.

4) A dallam rhythmusa itt nem egész, hanem fél kótát követel.

IX.

Szent Tóbiás egész históriája.

Szerző: SZÉKEL BALÁZS. 1546. Erdőd vára mellett.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

p Jer - sze em - le - kez-zünk mos-tan mi nagy dol - gok - ról, Is - ten fi - ja-

cresc.
i - nak nagy bé - kes - sé - gük - ről, és mi a - tyá - ink - nak ő e-

cresc.
rös hi - tük - ről, hogy ne fe - led - kez-zünk so - ha mi e - zek - ről.

2. Uralkodik vala régen a Sziriában,
Egy hitetlen király ő gonoszságában,
Ki Istennek népét elvivé rabságba,
Az Oziás királyt veté nagy fogságba.

3. El nem titkolhatjuk mostan ennek ő nevét,
Szalmanazár neve kegyetlenségeért,
Ninive lakása fertelmességeért,
Kit végre megöle az Isten ezekért. sat.

X.

Az Holofernes es Iudit aszszony historiaia.

(Az n iv 3-ik levele hátlapján.)

1)

Eredetiben. 

Re - gi nagy ü - dö - ben va - la As - sy - ri - a - ban, egy ha - tal - mas

Mostani hangjegyekkel. 

Megfejtve. 

2)



ki - raly oly nagy gaz - dag - sa - ga - ban, ki mind ez vi - la - got ho - dol - tat - tya






3)



va - la nagy ha - tal - mas - sa - ga - ban.





Az 1) 2) 3) számok alatti úgynevezett rövid (brevis) hangjegyek, melyeket két egész ütenyig kelle kitartani, s a következő dalokban is egyszersmind a szokott ideig eszközendő huzásra (kitartás) vonatkozóknak tekintendők. A dallam legutósó hangjegyei fölött álló  jegyek itt és egyebütt is nem annyira kitartás, mint inkább pihenés jegyei voltak (pausa generalis).

Jegyzet. E dallam hasonló a 18-ik ének dallamához, melyet ismeretlen szerző írt 1546-ban, s így a dallam is ennek tulajdonítható, nem pedig a jelen X-ik ének írója Tarjay Mihálynak.

X.

Holofernes és Judit aszszony históriája.

Szerző: TARJAY MIHÁLY 1552-ben.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

p Ré - gi nagy i - dő - ben va - la As - sy - ri - á - ban

cresc. egy ha - tal - mas ki - rály *f*oly nagy gaz - dag - sá - gá - ban, *p*ki mind e vi-

cresc. lá - got hó - dol - tat - ja va - la *f*nagy ha - tal - mas - sá - gá - ban.

2. Nabugodonozor neve vala királynak,
Holofernes neve haragos hadnagyának,
Kit ő felkészíte, a hadat inditá,
Mind e széles világra.
3. Minden országokat dulattat és raboltat,
Városokat éget, erdőt, mezőt pusztittat,
Sokakat hódoltat; kik meg nem hódolnak,
Mindeneket levágot.

4. Isten helyett magát akarja imádtatni,
Isten fölött magát akarja tiszteltetni,
Mintha immár neki soha nem kellene
E világból kimulni.
5. Ezt a zsidó népek lám mihelyen meghallák,
Tőle megijedvén, süket füllel nem mulák,
Népet választának, Holofernes utját
Mindenfelől megállák. sat.

XI.

Az iffiv Tobiasnac hazassagarol valo historia énekbe szerzetet.

(A q ív 4-ik levele előlapján.)

1) 2)

Eredetiben. Min - den em - bert er - re szü - nem sze - rint in - tec, hogy az mely szent

Mostani hang-jegyekkel.

Megfejtve.

3) 4)

i - get Is - ten - től vőt - te - tec, mint egy dra - ga kö - uet v - gyan ö - ryz - ze - tec,

mert ha el - vesz - ti - tec meg sem lel - he - ti - tec.

1) Ezen ének kulcsa az eredetiben Alt-kulcs: de ez kétségen túl a szedő hibájából van így, mert annak Tenor-kulcsnak kellene lenni. A műértő ezt igazolni fogja, miután az Alt-jegyekből illő dallamot kifejtetni nem lehet.

A 2) 3) 4) számok alatti kótáknak nem fél, hanem egész kótáknak kellene lenniük, mit a dal rhythmusa, s az első és utolsó kommának végjegyei is bizonyítanak.

XI.

Az ifjú Tobiás házasságáról.

Szerző DÉSY ANDRÁS, Debreczenben 1550.

Moderato. Metron. ♩ = 66.

ÉNEK.

p Min - den em - bert er - re szi - vem sze - rint in - tek, hogy a mely szent

ZONGORA.

p

cresc.

i - gét Is - ten - től vet - te - tek, mint egy drá - ga kö - vet. *f* u - gyan ő - riz -

cresc.

f

zé - tek; mert ha el - vesz - ti - tek, meg sem lel - he - ti - tek.

2. Im, ha az erkölcsöt bennetek megnézem,
Csak nyelvvel valljátok, azt eszembe veszem.
Igen elhiztatok, azt én ig' jól hiszem,
Törhető gyümölcsnek, hitnek én azt nézem.

3. Nagy vétke Ádámnak lelkünket rontotta,
Mint hattyúnak nincsen semmi változása,
Ugyan nem fog rajtunk Istennek mondása,
Mint tőknek nem ragad tövis oldalára.

4. Oly szép tanúsággal most adnak tanácsot,
Régi ó-törvényből értelmes példákat,
Kikben oktat Isten, mint atyafiakat,
Mit parancsol, kérlek, hogy fogadjatok szót.

5. Régi meglett dolgot hozok előtökbe,
Kérlek meghalljátok, vegyétek esz'etekbe,
Mert nem sokat szólok mostan ez énekben,
Csak hogy használhatnék mostan nekik ebben. sat.

XII.

Az Asvervs kiralyrol es az istenfelő Hesther kiralyne aszszonyrol valo historia.

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

1)

Re - gen ez va - la az ne - ues Persi - a - ban, szü - le - tet e-

2)

löt ha - rom szaz hat - uan hat - ban, az A - sue - rus va - la ki - raly - sa - ga - ban

Ar - ta - xer - xes mas va - la or - sza - ga - ban.

1) Itt az egész kóta helyett két fél hangjegynek kellene állni, különben a „Persiában“ szónak két középső tagát csak azon egyetlen hangjegyre kellene kimondani, mi (ámbar az olasz daloknál divatos) nálunk nincs szokásban.

2) Ezen egész kótának fél hangjegynek kellene lenni.

Jegyzet. E dallamhoz van alkalmazva a VIII. szám alatti ének is, melyet Sztáray Mihály írt 1549-ben, tehát öt évvel későbbennél. Így tehát ez ének zeneszerzőjeül Sztárayt nem tekinthetjük, minthogy a jelen dallam írója azt már 1544-ben tette közzé.

XII.

Ahasverus király s az istenfélő Eszter királynéről.

Szerző KÁKONYI PÉTER, Szöllösön 1544.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Ré - gen ez va - la a ne - ves Per - si - á - ban, szü - le - tet e -

lött há - rom száz hat - van - hat - ban, *p* az As - ve - rus va - la ki - rály -

sá - gá - ban, *f* Ar - ta - xer - xes most va - la or - szá - gá - ban.

cresc.

p *cresc.*

2. Ennek vala igen (is) nagy királysága,
 Királyok között nagy vala gazdagsága,
 Ő népe közt nagy vala urasága.
 Száz és huszonhét vala tartománya.
3. Gondolá azt (a) király az ő szívében,
 Uj udvart hirdete (ő) egy jó kedvében,
 Nem tön király kimélést ő kincsében,
 Tisztartójit hivatá elejében.

4. Immár (a) főurak (mind) bejöttek vala,
 (Az) uj udvarba mind el begyültek vala,
 Lakodalmat igen nagyot tött vala,
 Vendégségnek száz nyolczvan napja vala.
5. Nagy sok kincsét népeinek megmutatá,
 Pohárszékit (a) király kirakattatá,
 Arany ezüst ágyait kihozatá,
 Az urakat mind megajándékozá. sat.

XIII.

Penitenciara intő historia, Istenec irgalmassaganac aianlasaua, Manassesről es Nabugodonozorrol. 4. Regum. 21. es 2. Paral. 33. es Daniel Prophetabol.

(Az x ív 3-dik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

Ret - te - ne - tes Is - ten - nec nagy ha - rag - ya,

kic nem fē - lic e - rős - sen sa - nyar - gat - tya, de meg ol - lyan mint az ke - gyel -

mes at - tya, kic meg ter - nec es - meg hoz - za fo - gad - gya.

XIII.

Poenitentiára intő história.

Szerző és évszám nincs nevezve.

Andante. Metron. ♩ = 58.

cresc.

ÉNEK.

ZONGORA.

p Ret - te - ne - tes Is - ten - nek nagy *f* ha - rag - ja, kik nem fé - lik,

e - rő - sen sa - nyar - gat - ja, *p* de meg' o - lyan, mint a ke - gyel-

mes a - tyá, *f* kik meg - tér - nek, es - meg hoz - zá fo - gad - ja.

2. Ezt értettük régen történt dolgokból,
Ó-törvénynek sok históriájiból,
Kik irattak Istennek dolgairól,
Különb-különb hatalmas ostoriról.
3. Ez régenten vala Jerusalemben
Ifju király, ki nagy kevélységében
Fuvalkodék és fertőzék bűnökben,
Kit megvere Isten ugyan éltében.

4. E királynak neve Manasses vala,
Ezekiás királynak fija vala,
De az atyját ő meg utálta vala,
Gonoszságba igen bemerült vala.
5. A mely bálványt atyja elrontott vala,
A Manasses megépítteti vala,
Kivel Istent igen boszontja vala,
Nagy haragját ezzel érdemli vala. sat.

XIV.

Jeremias propheta siralmas panaszolkodasainac 5. Resze. énekbe szerzetet.

(Az y iv 4-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Em - le - kez - zel mű tür - ti - nec v - ram mü eret-

Mostani hang-jegyekkel.

Megfejtve.

tünc**) es te - kinch meg mely nagy szí - da - lom - ban mü va - gyunc,

Jegyzet. Ezen ének mai napon közönségesen „Jeremiás siralmának (Lamentatio Jeremiae Prophetae)“ neveztetik, s hajdan minden városi és falusi egyházban daloltatott; most már csak a szerzetesek templomaiban, s kivételképen nagyobb városok egyes egyházaiban (Pesten a papnövendékek által) nagy hétben, névszerint nagyszerdán, csütörtök és pénteken, a délutáni órákban tartatni szokott zsolosmás vecsernyék alkalmával egyéb hasontárgyú panasz-dalokkal együtt énekeltetik de nem e dallam, hanem a kath. szertartási könyvekben létező szerint. S a mi különös, e lamentatiók a katholika egyházban nem szomorú vagyis lágy, (miként nagy része a kath. szertartási énekeknek), hanem derültebb, vagyis kemény hangnemben énekeltetnek.

Az itt közlött felséges dallam egyike levén a XVI-dik századból számunkra fenmaradt magyar énekek legbecsesebb gyöngyeinek, érdemesnek tartám zenéjét négy énekszóra áttenni, hogy az illetők, e gyöngyörű dal netaláni előadása alkalmával, minél tökélyesb élvezetben részesülhessenek.

*) Jelen megfejtésben az úgynevezett nagy egész ütenyt használtam, mely hajdan többnyire divatozott: a zongora-kisérettel irt dallamnál azonban a mostani szokásos egyszó ütenynyel élni czélszerűbbnek véltem.

**) E szó „érettünk“ itt kétségen túl a hajdani szedő által cseréltetett fel a valódi „rajtunk“ szóval, miután csak ez utóbbi van öszhangzatban a következő három vers rímeivel.

XIV.

Jeremiás proféta siralmas panaszolkodásainak 5-ik része.

Szerző és évszám nincs nevezve.

Adagio. Metron. ♩ = 50.

cresc.

SOPRANO.

p Em - lé - kez - zél, *cresc.* mi tör - té - nék *f* U - ram mi raj - tunk,

ALTO.

*p**f*

TENORE.

p Em - lé - kez - zél, *cresc.* mi tör - té - nék *f* U - ram mi raj - tunk,

BASSO.

*p**f*

ZONGORA.

*p**f**cresc.**p* és te - kintsd meg, *cresc.* *f* mily nagy szi - da - lom - ban mi va - gyunk,*p**f**cresc.**p* és te - kintsd meg, *cresc.* *f* mily nagy szi - da - lom - ban mi va - gyunk,*p**f**cresc.**p**f**cresc.*

1) 2)

mind bü - nün - kert - v - ram tö - led os - to - ro - asz-

tunc, 3) az - ert szük - ség é - yel nap - pal hoz - zad ki - al - tunc. 4)

1) 2) E két fél hangjegy helyett csak egyetlen egész kótának kellene állni; mert a szöveg „mind” szócskája csak egy hangjegyet kíván.

3) Az eredeti nyomtatványban így van, — „ostoroztatunk” helyett.

4) „Kiáltnunk” kellene lenni.

Jegyzet. Nem lehet eléggé sajnálkozni, hogy e szép dallam szerzője nem hagyá fen számunkra sem örök tiszteletre méltó nevét, sem a szerzés évszámát. E dalzene, mely gyászos meneteivel oly pontosan megfelel a szövegnek, a mostani században is koszorúra méltathatná szerzőjét: annyival inkább mondhatjuk, hogy azzal a XVI-dik századi szerző megbecsülhetlen kincset hagyott számunkra.

p mint bű - nün - kért U - ram tö - led os - to - roz - ta - tunk;

p mint bű - nün - kért U - ram tö - led os - to - roz - ta - tunk;

cresc.
az - ért szük - ség éj - jel nap - pal *f* hoz - zád ki - ált - nunk.

cresc.
az - ért szük - ség éj - jel nap - pal *f* hoz - zád ki - ált - nunk.

cresc.
az - ért szük - ség éj - jel nap - pal *f* hoz - zád ki - ált - nunk.

2. Örökségünk, édes hazánk másra fordula,
A mi házunk, jószágunk idegenre szálla;
Ügyünk juta — jaj minekünk — nagy bujdosásra.
Mert Istennek nem akaránk térni útjára.

3. Árvaságra nagy inségre miként maradánk,
Mert nincs nekünk földön házunk, sem pedig atyánk,
Ügyefogyott özvegységre marada anyánk,
Mert bűnünkért megharagudt mennyei Atyánk.

XV.

**Az három istenfelő firfiakrol kie az igaz hitnec vallasa miat az égő kömentzebe
vetettenec de Istentől megtartattanac. Dan. 3.**

(A z ív 3-ik levele előlapján.)

Eredetiben.

Il - liic em - le - kez - nunc re - gi O - tör-

**Mostani hang-
jegyekkel.**

Megfejtve.

ueny - röl, Ba - bi - lo - ni - a - nac az ö ki - ral - lya - rol,

es Is - ten - nec ha - tal - mas - sa - ga - rol.

Jegyzet. E dallam szövege rímtelen fordákban van írva, s kevés ügyelet fordítottatott arra, hogy egy-egy fordában csak annyi szótag legyen, mennyit e dallam hangjegyei igényelnek; mi azon gyanút gerjeszti, miszerint a szöveg eredetileg nem volt éneklésre szánva.

XV.

A három istenfélő férjfiakról.

Szerző és évszám nincsen említve.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

p Il - lik em - lé - kez - nünk ré - gi ó - tör - vény - ről,

ZONGORA.

*p*Ba - bi - ló - ni - á - nak az ő ki - rá - lyá - ról, *f* és Is - ten - nek*f*

ha - tal - mas - sá - gá - ról.

2. Régi ó-törvényben, Babiloniában,
Hol lakozik vala egy hatalmas király,
Kinek neve Nabugodonozor.

3. Király csináltata Babiloniában
A tiszta aranyból az egy magas ágast,
Felásatá azt egy széles mezőn.

4. Ágas magassága hatvan singnyi vala,
Az ő szélessége hat singnyire vala,
Király akkor új udvart tétete. sat.

XVI.

Az isten felő Susanna aszszonnac historiaia. Daniel. 13.

(Az A a iv 4-ik levele előlapján.)

Eredetiben.**Mostani hang-
jegyekkel.****Megfejtve.**

Da - ni - el eszt ir - ia min - den meg hal - gas - sa,

egy si - do le - an - rol ki - nec iam - bor - sa - ga, chu - da - la - tos va - la

min - den iam - bor - sa - ga, es Is - ten - nel va - la tel - lyes bi - zo - dal - ma.

XVI.

Az istenfélő Susanna aszszony historiája.

Szerző: BATHIZI ANDRÁS 1541-ben.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

p Dá - ni - el ezt ír - ja, *f* min - den meg - hall - gas - sa, *p* egy zsi - dó le -

ány - ról, ki - nek jám - bor - sá - ga *f* csu - dá - la - tos va - la min - den jám - bor -

sá - ga és Is - ten - nél va - la tel - jes bi - zo - dal - ma.

calando

2. Kinek, a virágnak a szép szépségéről,
Nevet adtak vala ő ékességéről,
És a liliomnak szép fejérségéről,
Susannának mondják ő keresztnevéről. (!)

3. Elkiás leánya a Susanna vala,
Kinek ő szüksége csudálatos vala,
Mózes törvényében taníttatott vala,
Atyjával, anyjával istenfélő vala.

4. Lakik vala akkor Babiloniában,
A jámbor Joakim oly nagy gazdagságban,
Dicséretes vala az egy igazságban,
És nagy tökéletes a nagy jámborságban.

5. Joakim Susannát igen megkedvelé,
Igaz házasságra őtet megszereté,
Örök feleségül magának gyűrüzé,
Isten törvényében ő hozzája vivé.

XVII.

Az babiloniabeli Beel es Sarkany balvany istenekről való historia. Daniel 14.

(A C e iv 2-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Re-gen ez va - la O tör - ueny-ben, Ba - bi - lo - ni - a - nac or - sza - ga - ban,

mint meg ir - ta Da - ni - el Pro - phe - ta ö köny-vé-nek ti - szen - ne - gye - dic ré - szé - ben.

*) E Hoffgreff-gyűjtemény hangjegyes 19. éneke között ez az egyetlen van Bass-kulcsban írva. A kulcs-jegy azonban nem a jelen szokás szerint a 4-dik, hanem az 5-ik vonalon áll, s a mostani bass-kulcs jegyének fordított, vagyis a nagy C betűnek alakját viseli.

Az 1) 2) 3) 4) 5) 6) 7) hangjegyek helyett két-két negyed kótáknak kellene állniok, minthogy különben egy hangjegyre két szótag volna éneklendő.

Ugy látszik azonban, mintha e dallam más énekből volna kölcsönözve, s ügyetlen kéz által a jelen dalra erőtetve; miután ennek szövege, (mely egyébiránt csak prózában iratott) kivált az 1-ső forda után következő strophákból ítélve, (ezekben majd kelletténél több, majd kevesebb szótag levén) épen nem volt eredetileg szánva éneklésre.

A zongora-kisérettel készült s a következő lapon álló megfejtésben e zenének dallama lágy E-hangnemben iratott; mert az eredeti A-hangnemben csak mély hangú Alt vagy Bassista énekelhetné.

XVII.

A babiloniai Beél és Sárkány bálvány-istenekről.

(Az évszámot és szerző nevét tartalmazó lap hiányzik.)

Andante. Metron. ♩ = 48.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Ré - gen ez va - la ó tör - vény-ben. Ba - bi - ló - ni - á - nak

or - szá - gá - ban, *p* mint meg - ír - ta Dá - ni - el pro - fé - ta

f ö köny - vé - nek ti - zen - ne - gye - dik ré - szé - ben.

2. Vala egy bálvány Babilóniában,
Mely bálványnak Bel vala neve,
Kit az országban való népek
Tisztelnek vala és imádnak vala.

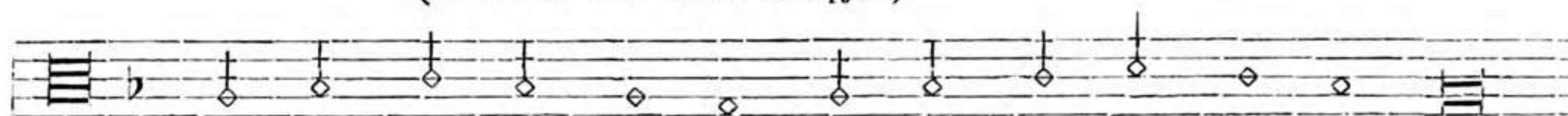
3. A király is bálványt imád vala,
Mely bálványnak ételére, italára
Mind naponként, kit megmondunk,
Költnek vala. sat.

XVIII.

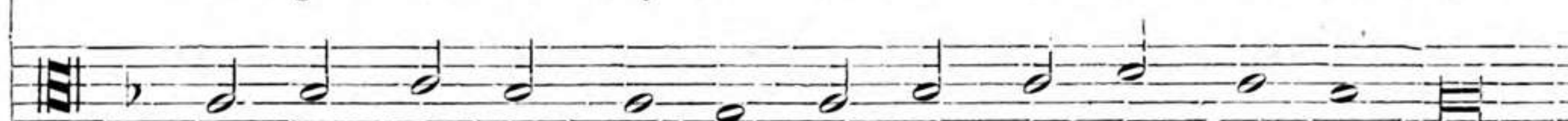
Az istenfelő Eleazar paprol es az kegyetlen antiockus kiralyrol valo historia. 2. Machab. 6.

(Az Ee ív 4-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.



Re - gen O tör - ueny - ben va - la le - ru - sa - lem - ben

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.



egy ha - tal - mas ki - raly ő nagy ke - uel - sé - gé - ben, hogy ki az si - do - kat



mind ö - le - ty va - la ő nagy ke - men - sé - gé - ben.

Jegyzet. E dallam hasonló a X-ik ének dallamához, melynek szövegét Tarjay Mihály 1552-ben írta. Mivel pedig a jelen ének már 1546-ban ismeretlen szerző által készítettett, hihetőleg ez utóbbinak tulajdonítható a dallam is.

XVIII.

Az istenfélő Eleazár papról.

Iratott 1546-ban. Szerzője nem nevezi magát.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

p Ré - gen ó - tör - vény - ben va - la Je - ru - sa - lem - ben

ZONGORA.

*p**cresc.*egy ha - tal - mas ki - rály *f* ő nagy ke - vély - sé - gé - ben, *p* hogy ki a zsi-*cresc.*dó - kat mind ö - le - ti va - la *f* ő nagy ke - mény - sé - gé - ben.

2. A királynak neve az Antiochus király,
Kit kiűze Egyiptomból Faraó király,
Ki Jerusalemet igen elpusztítá,
Pogány, kegyetlen király.

3. Sokszor a zsidókat szeretve kéri vala,
Bálvány-imádásra ő kényszeríti vala,
És pogány hitre őket inti vala,
És öröleti vala.

4. A zsidók törvényüknek lám az ellene vala,
Antiochus király ezt is (jól) látja vala,
Hogy ők minden kínra és kegyetlenségre
Örömet mennek vala.

5. Antiochus király mikor ülne székében,
A zsidókat inté fejenként elejében,
Hogy ők is élnének a pogány törvényben,
És az ő életében. stb.

XIX.

De maledictionibus. Deut. 28.

(A G g iv 2-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

Ret - te - ne - tes ez vi - lag - nac mos - tan min - den dol - ga, chu - da - la - tos

nagy vak - sa - ga és ha - tal - mas - sa - ga, nem fog ray - ta az Is - ten - nec sem - mi

i - gas - sa - ga, sem ha - rag - ya sem cha - pa - sa sem ir - gal - mas - sa - ga.

1)

2)

1) Ezen egész hangjegy helyett két fél kótának kellene lenni, mivel két szótag van reá éneklendő.

3) E fél hangjegy helyett egésznek kellene állni.

XIX.
Az átkokról.

Nevezetlen író szerzé Tályán 1547-ben.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

p Ret-te - ne - tes e vi - lág - nak mos - tan min - den dol - ga, *f* esu - dá - la - tos

ZONGORA.

p

nagy vak - sá - ga és ha - tal - mas - sá - ga, *p* nem fog raj - ta az Is - ten - nek sem - mi

p

i - gaz - sá - ga, sem ha - rag - ja, *f* sem csa - pá - sa, sem ir - gal - mas - sá - ga.

cresc.

cresc.

De maledictionibus.

(Az átkokról.)

1. Rettenetes e világnak mostau minden dolga,
Csudálatos nagy vaksága és hatalmassága,
Nem fog rajta az Istennek semmi igazsága,
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.
2. Az Ur Isten megjelenté minden akaratját,
Hirdetteti szent igéjét, nagy irgalmasságát,
A bűn ellen nagy haragját, rettenetes átkát,
Nem akarja e világnak örök kárhozatját.
3. De nem érti azt e világ, jó neven sem veszi,
Megjelentett akaratját csak semmivé teszi,
Az Istennek jó tanácsát inkább bűnbe ejti,
Jóra intő szent igéjét boszúképen veszi.
4. Imezt írja (a) szent Moyses ötödik könyvében,
Ő könyvének huszonnyolczad jó nemes rendében,
Vedd eszedbe, ki nem féled Istent beszédedben,
Miként leszen a te dolgod minden életedben.
5. Ha uradnak, Istenednek, szavát nem fogadod,
Mit neked mond, és parancsol, ha meg nem tartandod,
Reád szólnak rettenetes veszedelmes átkok,
Im megmondom, azon kérlek, hogy meghallgassatok. **sat.**

Utolsó fordá.

Ezer öt száz negyvenhétben mikoron irnának,
Tállyán szerzék ezt énekbe süket Magyaroknak,
Kik Istennek beszédével semmit nem gondolnak,
Hogy meglássák, mi okaért romlásra jutának.

III.

TÖRTÉNELMI GÚNYDAL.

SZERZÉ

SZEBENI ORMPRUST KRISTÓF

AUGSBURGBAN, M. D. L.

A

őri:
szel
nye

vag.
155

önál
utós
szer
közé
ki E

nem
kass

1600

c) N
betű

155

tala:

ném
(hib
a sz

(mil
előf

min
res
így

a n
bar
Kr
em
őre
—

A magyar nemzeti Múzeum Széchényi-országos könyvtárában egy már nagyritkaságú nyomtatvány őriztetik. Címe mostani írás szerint: „Gonosz aszszonyi embereknek erkölcsükről való ének. Kit szerze szebeni Ormprust Kristóf egy kopott eb-aggnőnek boszúságára, kit osztán egy barátja, kérésére, magyar nyelvre fordíta. Viennae Austriae excudebat Egidius Aquila.“

E nyomtatvány kis 8-ad rétű (külalakra nézve 12-r.), s a szöveg, címlappal együtt, 15 lapot, vagyis oldalt foglal el. Nyomatott Bécsben azon Aquila (másként Adler) Egyed műhelyében 1550—1552. között, ki már 1548-ban Carbo (másként Kohl) János nyomdász üzlettársa volt¹⁾, utóbb pedig önállólag, saját műhelyében, sok munkát tőn közzé 1550—1552. között.²⁾ — Schier Xystus³⁾ Aquila utósó nyomtatványát 1553-ra teszi, holott azt Denis az 1552-iek közé helyezteti. — A most nevezett szerzőknek egyike sem említi Ormprust fennebbi munkáját a Bécsben valaha sajtó alól kikerült művek között: pedig ha volt valakinek módja azokat kifürkészni, bizonyosan a híres Denis Mihálynak lehetett, ki Bécsben a csász. könyvtár őre s igazgatója volt. E szerint méltán állíthatjuk, hogy a magyar nemzeti Múzeum az említett magyar nyomtatványban ha talán nem unicum-ot, de a legnagyobb ritkaságok egyikét bírja. — Említik ezt: a) Sándor István⁴⁾, ki 12-ed rétűnek mondja, évszámát azonban 1600-ra teszi; — b) Lehotzky András⁵⁾, ki a nyomtatás idejét 1550-re teszi, — és ennek nyomán c) Nagy Iván⁶⁾ szintén az 1550-ik évszámmal. — Minthogy azonban az eredeti nyomtatvány egy betűvel sem említi megjelentének évszámát, meg kell elégednünk, ha azt, mint bizonytalant 1550—1552. közé helyezzük, midőn t. i. a nyomdász Aquila Egyed bécsi műhelye javában üze működését.

Kérdésben levő nyomtatványunk tartalma nem egyéb, mint gúny-dal (satyra), mely egy csintalan öreg anyónak rovására szereztetett, ki Augsburghban szállást adó fukar gazdaszszonyuk volt némely magyaroknak, kik ott 1550-ben a német birodalmi országgyűlésen voltak jelen. Eredetileg azt (hihetőleg németül) Armbruster Kristóf írta, s ennek kértére valamely barátja fordítván magyarra, ez a szerző nevét némi magyaros torzítással Ormprust-nak keresztelte.

Úgy látszik, hogy az eredeti mű rimes versekben készült; de a fordítmány rímtelen fordákban (miként a bibliai dalok némelyikénél) adatott vissza; mert az itt-ott egyes mondatok végén esetleg előforduló rím nem jogosíthat fel arra, hogy e költeményt rimes műnek mondhatnók.

Az első forda szövege hangjegyek alá (de rendetlenül) van nyomtatva, melyek kissé durvább alakúak, mint a bibliai énekeknél, de különben ezekhez hasonlóak. — E hangjegyek a költemény igen rendszeres dallamát tarták fen számunkra, mely $\frac{3}{2}$, vagy megfejtésünk szerint $\frac{3}{4}$ ütenyre van alkalmazva, s így a XVI-ik századi magyar dalok között ez volna a 3-dik nóta, mely $\frac{3}{4}$ idenyben dúdolandó.

Hogy a dal eredeti szerzője szebeni születésű volt, bizonyítja a nyomtatvány címe; hogy pedig a magyarokkal közelebbi egybeköttetésben állott, kétkednünk nem lehet, miután annak egyik magyar barátja fordítá magyarra. Nehezen is csalódunk, ha állítjuk, miszerint a szerző ugyanazon Armbruster Kristóf volt, kit 1554-ben I-ső Ferdinand királyunk Kene András (másként Szücs) pesti bíróval együtt említett évi április 8-án kelt utasítvány mellett Zaberdini Mátyás nagyváradi püspökhöz küldött a gyulai őrség fizetése s élelmezése iránt munkába vett egyezkedés végett.⁷⁾ — Ebből gyanítható, hogy Arm-

¹⁾ Denis Michael: Nachtrag zu seiner Buchdrucker Geschicht Wiens. Wien 1793. in 4-o., a 4-ik lapon.

²⁾ Denis Michael: Wiens Buchdrucker Geschicht. Wien 1782. in 4-o.

³⁾ Commentatio de primis Vindobonae typographiis. Vindob. 1764. in 4-o., a 36-ik lapon.

⁴⁾ Magyar könyvesház. Győr, 1803. in 8-o., a 15-ik lapon.

⁵⁾ Stemmographia. Posonii, 1798. in 4-o., Part. II., pag. 17.

⁶⁾ Magyarország családai. I. füzet. Pest, 1857., in 8-o., a 66-ik lapon.

⁷⁾ Vasárnapi Újság. 1858., 41. szám., oct. 10., 491. lap, 2. hasáb.

brusztérnek oly hivatalnoknak kellett lenni, ki az országos pénzügyekben járatos volt; s hihetőleg ily mineműségben tartózkodék 1550-ben is Augsburgban, hol ez évi július 5-kétől kezdve 1551. február 14-ig, tehát csaknem nyolcz hónapig, maga Ferdinánd király is mulata, kinek kíséretéhez tartozott szerzőnk is több magyar főúrral, kik között Oláh Miklós m. kir. udv. kancellár, s titoknoka Zerdahelyi Máté; mit Veráncz Antalnak a magyar nemzeti Muzeum kéziratgyűjteményében létező eredeti levelei tanúsítanak. — Kétségünket azonban leginkább eloszlatják ama kéziratok, melyek Armpruster, vagy Armbruster Kristóf, Pozsonban magyar kir. kamarai számvevő által készítették, és ugyanazon kamara 1555., 1556. s 1588-ki számadásait tárgyazzák, jelenleg pedig a magyar nemzeti Muzeum kéziratgyűjteményében őriztetnek,¹⁾ — végre azon nemességi oklevél, melyet ezen értekezés végén Toldalékúl közlünk.²⁾

Kristófunk erdélyi rokonsága Szebenben több jeles férjfiakkal tűnt ki. Ilyen volt:

1. Armbrüster Mihály, szebeni polgármester 1513.
2. Armbrüster Mátyás, szintén ottani polgármester 1523—1542.
3. Armbrüster György, Jánosnak fia, jeles míveltségű s tudós férfiú, hasonlólag polgármester, szászok grófja; királybíró és udv. tanácsos 1676—1685.³⁾

Nem lehet kételkedni, hogy a magyarországbeli Armbrusterek is, fennemlített Kristóftól kezdve valamennyin, a szebeniek rokonságához tartoztak. Ilyen volt:

A) Armpruster Mihály, Nádasdy Tamás nádornak házi tisztje, kinek 1560. aug. 30. kelt és Sárkán Antal nádori udvarmesterhez írt magyar levele létező hazánk régiségeit ernyedetlen buzgalommal gyűjtő tudós honfitársunk Szalay Ágoston magyar kéziratgyűjteményében. E levélben nevezett Mihály egykoron Erdélybe mentekor zálogba adott, utóbb a nádor által kiváltott és Sárkán őrizetére bízott gyűrűjét kéri vissza.

Nem lehet egyébként elhatározni, valjon ennek, vagy hasonló nevű fiának árvái voltak-e azok, kik az 1655-ki országgyűlés 33. törvényczikkében országos határozatot nyertek, miszerint Slézia rendeinél levő adóssági követeléseik kielégíttessenek.

B) Szebeni Armbruster Lőrincz, latin költész, 1561-ben cs. k. tanácsos, s Pozsonban a magyar országos jövedelmek kezelője, talán inkább kamarai főszámvevője.⁴⁾

C) Armbruster János, tudós Jesuita, ki Kölnben „Olivetum“ című latin költészeti munkát adott ki 1593-ban, kiről egyébiránt Czvittinger Dávid⁵⁾ nem meri teljes bizonyossággal állítani, miszerint a rokonnevű magyar- és erdélyországiak közé tartozott volna.

D) Armbruster Pál (hihetőleg szintén magyar kir. kamarai főszámvevő), kinek a magyar nemzeti Muzeum kéziratgyűjteményében ily című számadása őriztetik: „Pauli Armbruster status et compendiosa descriptio dicarum etc. in publicis regni comitiis decretarum.“ 1593—1610. in fol.

E) Armbruster Ferencz, magyar nemes; gróf Thurzó Imrének a nádor Thurzó György fia, s a vitebergi akadémia rectorának, ugyanazon akademiában létekor nevelője 1615-ben.⁶⁾

¹⁾ — a) Liber rationum Christophori Armpruster, Perceptoris pecuniarum regiarum ad Cameram Hungaricam praesentatarum 1555. in fol. — b) Christophori Armpruster regestum proventuum Camerae Posonensis 1556. in fol. — c) Regestum generale super introitu et exitu proventuum Camerae Hung. Regiae Majestatis, 1558. in fol.

²⁾ Hogy Armbrusztérnek a magyar nyelvet jól kellett volt beszélnie, bizonyítja azon magyar levél, melyet neki 1560. július 29-én Bécsből írt Forgách Ferencz váradi püspök. — Lásd azt a Divatcsarnok 1854. XIII. sz. a 281-ik lapon.

³⁾ Lásd: Windisch Karl Gottlieb: Ungrisches Magazin. III. Band, Pressburg, 1783. in 8-o., a 413-ik lapon; — és Kurze Geschichte der Provincial Bürgermeister von Hermannstadt in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1792. in 8-o.

⁴⁾ Lásd: Denis Mich. Wiens Buchdrucker-Geschicht. Wien, 1782., a 115—116. lapon.

⁵⁾ Czvittinger D. Specimen Hungariae literatae. Francofurti et Lipsiae 1711., in 4-o., a 25-ik lapon.

⁶⁾ Bartholomaeides Joan. Lad. Memoriae Ungarorum, qui in alma condam universitate Vitebergensi a tribus — seculis studia — confirmarunt. Pestini, 1817. in 8-o., a 120-ik lapon. — Lehotzky tehát fenidézett Stemmographiájában (s utána mások is) hibásan tették a kérdésben levő (1615.) évszámot 1646-ra.

Kétségen kívül ő volt, ki az 1616. dec. 24-én elhunyt nádor temetésére Morvaországból 35 vég fekete posztót hozott Bittsére 1617. jan. 9-én, s kit ismét a nádornak említett fia ez utóbbi év jan. 23-án Bécsbe küldte. Lásd Vasárn. Újs. 1859. apr. 24. (17-ik szám) a 198-ik lapon.

F) Armbruster Mihály, ki 1666-ban Wesselényi Ferencz nádortól Kajali András hűtlensége következtében nádori adományzás folytán Nógrád s Hont megyékben részjóságot nyert.¹⁾

G) Armbruster Sámuel, szentgyörgyi fi (Pozson megyében), jogtudós és egy erénytani latin munka írója, mely először Pozsonban 1671., utóbb Altdorfon 1703-ban jelent meg.²⁾

H) Megjegyzendő végre, miszerint a magyarországi Armbrusterek a közelebb múlt század végén a Káldyak szala- és veszprimmegyei jóságaikban öröklöttek.³⁾

Voltak egyébiránt Armbrusterek Helvét-, Németország és Ausztriában is. Ilyenek:

a) Armbruster Péter, Bernben nagytanácsi ülnök 1451.

b) Armbruster Bernát, 1495-ben tartományi bíró Gransonban.

c) Armbruster Ferencz, alezredes a francia hadseregben, ki az Alexandria (Sardinia) melletti ütközetben esett el 1527.

d) Armbruster János, jeles jogtudós és theolog, ansoltingeni prépost, 1484-ben Bern város követe a pápánál, 1491-ben pedig a genfi püspökség kormányzója.

e) Armbruster János, mayntzi fi, kitől Stuttgardban egy gyógytani munka jelent meg 1592.⁴⁾

f) Armbruster János Mihály, szül. Salzon (Württemberg) 1761., meghalt Bécsben 1814. mint cs. k. udv. titoknok a bécsi rendőrségi legfőbb udv. hatóságnál. Jeles miveltségű férfiú, több ifjúsági irat szerzője s a még most is fenálló „Wanderer“ folyóirat alapítója.⁵⁾

TOLDALÉK.

Első Ferdinánd császár és király által Armbrusztter Kristóf részére 1559-ben adatott czimeres nemességi oklevél:

Ferdinandus, electus Rom. Imperator etc. Tibi Fideli nro. Illi. Christophoro Armbrusztter, apud Cameram nram Hungar. Proventuum Perceptor, Salutem et gratiam, favorisq. nri Imperatorii continuum incrementum. — Cum nihil aptius, nihilq. accomodatius ad retinendam dignitatem imperatoriam, Imperiumq. propagandum constitui posse veter. sapientum et gravium Virorum iudicio traditum sit, quam ut Principes in eos, qui fortitudine, virtute, industria reliquis praestant, se munificos et liberales exhibeant, et quos verae laudis sectatores clarissor. facinorum aemulos intuentur, hos praeclaris gloriae Titulis claros, insignesq. reddant: eor. Nos quoq. vestigiis perinde in his et in aliis praeclaris rebus insistere cupientes, quos veris laudibus, moribus ingenuis, atq. splendido virtutum decore praeditos agnoscimus, eos ad clarioris mris decus promovendos, ut virtus suo non fraudetur proemio, sua munificentia ac liberalitate ad virtutem, animosiusq. et ardentius amplectendam, et omnibus viribus sectandam quodammodo excitare, provocareq. soliti sumus. Quum itaque Christophore Armbruszttere Patre et matre, parentibus claris et probis atq. honestis, specialibusq. ornamentis Nobilitatis condecoratis Te progenitum esse, fide digno certor. fidelium nostror. testimonio didicerimus: Ac quidem Pater Tuus superioribus annis, dum suscepta per Nos begne Regni Hung. Corona, res ejusq. Regni Nostri diversis diversor. factionib. turbari, variisq. dissensionibus fluctuare coepissent, Nobis et Sacro Nro Diademati fideliter et intrepido pectore, non sine magno sudore, capitisq. periculo servierit, et Transylvanos in fide Nobis jam pridem debita vacilantes, ac in diversas partes et factiones ire tentantes in firma et constanti erga Nos fidelitate conservavit, tumultusq. et seditiones intestinas plerumq. sedarit, publicaeq. pacis et tranquillitatis fidelium nostror. in Regno ipso Nro

¹⁾ Nagy Iván, az idézett helyen.

²⁾ Czvittinger D., az idézett helyen.

³⁾ Lehotzky A., az idézett helyen.

⁴⁾ Lásd: Ludevig Joh. Pet. Grosses vollständiges Universal-Lexicon (kiadta Zedler). Halle und Leipzig 1732, — és — Supplement-Band 1751., in fol.

⁵⁾ Österr. National-Encyclopaedie. Wien, 1835. in 8-o. I. Heft., a 106-ik lapon.

Transylvaniae (quae veteribus Dacia fuit) turbatores exstirparit, Cibiniumq. urbem hostibus obsessam armis, et rebellibus nris in quintum jam Annum viriliter et strenue repugnante, virtute et industria sua viriliter et egregie propugnarit, neq. immerito nomen et decus gloriamq. Patris Patriae promeruisse dicatur, ejusq. prudens consilium (quo praecipue polluisse fertur) Transylvan. non minima pars gravibus et arduis in rebus plerumque exquisivisse et sectata esse perhibeatur, ita, ut eum universa Transylvania non immerito coluerit, Nobis ob insignem erga Nos fidem et constantiam in diversis fortunae casibus probatam, penes quam vincula, et duros quoslibet labores sufferre non dubitavit, nonnisi charus, dum vixit, esse potuit. Quo tandem senectute et continuis morbis confecto et sublato, Tu quoq. major. Tuor. vestigiis innitens, non modo in Patria, verum etiam in Citte Nra Vienna optimis literar. studiis excultus et honeste educatus, post jam multo excultior Patavio, totius Italiae Gymnasio celeberrimo rediisti, ubi studia honestar. Literar. cohors sponte sua Te elegisse, ducemq. constituisse fertur, cui communia rer. et negotior. ipsius Colegii pondera incumberent, Teq. Rectori illinc Universitatis ita adinventum esse, ut Te omnium Consilior. participem haberet. Et mox inde in Aulam Nostram Te contulisti, et quidem eo tempore, quo non modo Germania, sed et Regnum Nrum Bohemiae iniqua contra Nos arma sumserant, ubi quidem fidelia Tua servitia (Nos in diversa Regna secutus) per aliquot annos declarasti, operamque Tuam ac diligentiam etiam in Cancellaria Nra Hungarica sub Fideli Nro Nobis sincere dilecto Rndmo Patre in Xto Dno Nicolao Olaho, Archi Epispo Eccl. Strigoniensis, Primate Hungae, Legato Nro, Summo et Secretario Cancellario, Consiliar. Nro (cujus Patrocinio utebaris) exhibuisti, ut ejus favore et promotione Nobis apprime comendatus fueris. Tandem memor Patriae fidelitatis etiam spem in Nram erga Te clementiam posuisti, ut relictis dulci Patria, Bonis Tuis paternis sub alas nostras potius confugere maluisti, quam adversae factioni amore soli ipsius natalis Tui, patrimoniiq. contra nos adhaerere, tempor. postea successu in Cameram Nostram Hungar. per nos translatus in ea subducendis rationib. Tuam diligentiam sic declarasti, ut mox ad majora altioraque viam Tibi praeparaveris: functus enim multis vicibus diversis in locis, psertim et plerumq. etiam ob metum Turcar. periculosus, officio Commissariatus, ubiq. prudentiam, diligentiam, et in conficiendis negotiis Nris solertiam ita ostendisti, ut Te officio Quaestorio in Camera Nra pficeremus, dignumq. Te omnibus modis judicarem, quo ex gratia et munificentia nostra Caesarea in perpetuum fidelitatis Tuae argumentum eo munere ornarem. Horum itaq. intuitu Te Christophorum Armbruszerum una cum honesta foemina Magdalena uxore Tua ex Seyberlichiana hand poenitenda familia oriunda, Tuisq. et quondam Fratris Tui Georgii ac Sororis Tuae Margarethae, haeredibus et posteritatibus universis, in numerum et coetum veror. Regni Hungariae Nobilium, in quo et antea exstitistis, denuo annumerandos et adscribendos duximus, inque amplioris Nrae Clementiae et verae Nobilitatis Signum tales Nbles Vos ab universis et singulis cujuscumq. conditionis praeeminentiae status, gradus et dignitatis existant, dici, perpetuo nominari, et haberi volumus. Quo vero haec Tua, domusq. Tuae decora, ac Nra in Te Tuosq. collata beneficia illustriora sint, haec arma sive insignia nobilitaria, partim paterna, tum vero ex majori parte per Nos Tui causa aucta et adjuncta Tibi Christophore Armbrusztere, Tuisq. accondam Fratris Tui et Margarethae Sororis Tuae haeredibus et Posteritatibus, hac praerogativa conferimus et donamus, ut uti possitis etiam more Nbilm Sac. Romani Imperii, Bohemiae et aliór. Regnor. Nror. Provinciarumq. — Scutum vidlt quadripartitum, distinctis coloribus albo et rubro variegatum, in parte Superiori a parte dextra Leo jubatus, duobus posterioribus erectus stans, coronam in capite habens, ore aperto, lingua exerta, et cauda extensa, tensam pedibus anterioribus tenens balistam; a sinistra, collis viridis, ex quo laurus eminet, similiter in parte inferiori a dextra rosa rubra, a sinistra vero leo cum balista similis priori, super scutum galea cratenata, cui adpensus est lapis Adamas, diffusis ac fluctuantibus laciniis, partim rubeo et albo, partim ceruleo et violaceo coloribus tinctis, circumredimita est: cui similiter supra umbonem galeae corona, cui leo coronatus insidet, tensam habens, quemadmodum in scuto, balistam: scutum sinistra manu Angelus in veste candida, in dextra manu ramum lauri tenens, et ex parte altera iuvenis, sinistra manu rosam rubeam scarlatinam, dextra vero scutum tenens. Litteris siquidem ornatus, non modo in spem magnam natus es, sed et morum integritate, tum fidei fortitudine, magnum virtutis specimen de Te edidisti; candidus color sinceros decet et macula carentes, rubeus autem fortitudinem, ceruleus sinceritatem, violaceus, qui sua sorte sunt contenti, fortunaeq. taedia aequo animo ferre, et virtute superare sciunt. Adamas autem invincibilem animum veramque innatam naturae nobilitatem: Angelus vero ramum lauri tenens ostendit omnem humanam diligentiam infelicem esse, omnesq. conatus esse frustraneos, nisi divinitus gubernentur, et clementia divina adjuventur, qua sola fit, ut futura etiam pscire possimus, et secundis nos accomodare, adversa vero

imminetia praecavere, pscia enim futuri laurus fertur. Et quemadmodum Daniel inter Leones, sic Tu inter hostes nostros in diversis periculis mirabili divino consilio conservatus es. Juvenis rosam in manu tenens mitissimos et modestissimos mores, svavitatemq. sermonis et affabilitatem designat, quibus rebus, nisi aliquis in juventute se advescat, aetas maturior rudior et durior esse solet. Rosa et laurus in scuto hoc idem designant: leo et balista fortitudinem et dimicationem Patris Tui cum hostibus superius enarratam declarat: Leo festivus esse fertur cum suis sociis, doloq. carens, vigilans, et in ulciscendo modum tenens. Quae omnia et Patris Tui animositatem et Tuam constantiam, modestiam, facundiam, rer. peritiam, virtutumq. cognitionem demonstrant, quemadmodum haec in capite praesentium literar. Nostrar. suis accomodatis coloribus in monimentum Tuor. meritor. depicta esse cernuntur, Tibi Christophore Armbrusztère, Tuæq. uxori Magdalénæ, ac Tuis et condam Fratris Tui, Sororisq. Margarethæ hæredibus et posteris utriusq. Sexus universis ex certa scientia Nra dedimus et contulimus, annuentes et concedent., ut Tu et Tui, Fratris Tuiq. hæredes et posteris utriusq. Sexus universi ptaeta arma sive Nbtatis Insignia more alior. regni Nri tam Hung. Nlium, quam more etiam Nblium S. Rom. Imperii et alior. Regnor Nror. Provinciarumq. de nobili Prosapia a quatuor avis Paternis et maternis geniti utuntur, fruuntur, gaudent, gaudeas et utaris ubiq., in pludiis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, tentoriis ac aliis omnibus exercitiis militarib. et nblitarib., nec non sigillis, velis, vexillis, cortinis, annulis, auleis, domibus, sepulchris, et generaliter in quar. libet rerum et expeditionum generibus sub verae et sinceræ Nblitatis Titulo, quo Te et Fratris condam Tui Tuosq. posteris ab universis. et singulis, cujuscumq. conditionis, dignitatis, status et praeeminentiae hnes existant, insignitos dici, nominari, teneri, et reputari volumus, ferre et gestare, omnibusq. singulis honorib., gratiis et privilegiis, indultis, libertatibus praerogativar. et immunitatibus, quibus caeteri veri Nbles Regni Nri Hung. armis Militaribus utentes gaudent et fruunt., uti, fruiq. vos etiam possitis, et valeatis, imo damus et concedimus psentium per vigorem. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praes. Literas Nostras duplici et authentico Sigillo pendentis communitas Tibi ac Tuæ Uxori Magdalénæ, Tuisq. et condam Fratris Tui Georgii ac Sororis Tuæ Margarethæ hæredibus et posteritatibus utriusq. sexus universis dandas duximus et concedendas. Datum in Civitate Nostra et Sacri Romani Imperii August. Vindelic. 20. Mensis Juny Anno Dni. 1559-no, Regnor. Nostrar. Rom. 29. alior. 32. Electionis autem Nostræ Imperialis 2-do etc. etc.

Ezen oklevél Armbrusztér Kristófnak saját és családja viszonyait igen tündöklően emeli ki, s nem hagy tovább kételkedni, miszerint gúnydalunk szerzője csak ő lehetett. Mondatik névszerint, hogy atyja Erdélyben Szeben várost öt évig védte az ellenség ellen, és sok érdemet szerzett magának a király és hon java előmozdításában. — Mégis különös, hogy sem atyja, sem anyja neve nem említettik az oklevélben, habár ezeknek régi nemességük bizonyíttatik. A körülmények azonban oda látszanak mutatni, hogy Kristófnak atyja Mátyás lehetett 1523—1542. között Erdélyben szebeni polgármester. — Ezen okmány szerint Kristófnak Bécsben nyere tudományos műveltsége alapját, honnan Olaszországba ment a pataviai egyetembe, s itt nagy tiszteletben állott. Innen visszajövéen Bécsbe, udvari hivatalra emeltetett, s a császár és király kíséretében több országot járt meg. Majd ismét néhány évig a magyar udv. kancelláriánál szolgált Oláh Miklós esztergami érsek, magyarországi primás és főkan-czellár alatt, kinek védencze volt. Innen a magyar királyi udvari kamarához számvevő hivatalnokká áttétetvén, több ízben kir. biztosul küldetett ki a törökök által megszállott veszedelmes helyekre, s végre az említett m. k. udv. kamaránál a főpénztári hivatal (quaestorum officium) elnökévé neveztetett ki. — Családjára nézve mondatik, hogy már azelőtt is a magyar nemesek közé tartozott: most (1559) a fejdelem csak megújítja e nemességet Kristóf és hitese Seyberlich Magdolna, nem különben Kristófnak néhai fivére György és nővére Margit részére, kiknek s örököseiknek egyszersmind ez oklevélben nemességi czímert is ad, mely az eredeti okmányban mind festve, mind magyarázva közöltetik.

Lásd ez oklevél másolatát a magy. nemz. Muzeum következő kéziratának: „Eder Caroli Analecta Diplomatum ad Hung. et Trans. res illustrandas pertinentium“ V-ik kötetében az okmányok 47-ik száma alatt.

Gonoz azzony embereknek erkelchekroel vallo aenek.

1) 2)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

3)

Ka - rol cha-zar-nak or - zag giew-le - se - ben Au - gus - ta - ba nagij va - ras - ban ki - be be-giew-
le - nek fe - ie - del - mek min - den fe - leol ab - ba hir - de - te - nek.

Az 1) és 2) számok alatti hangjegyeknek nem egész, hanem fél kótáknak kellene lenniük.

A 3) szám alatti hangjegy alá két szótag tartoznék az eredeti szöveg szerint; de hogy az eredetiben hibásan nyomatott „császárnak,” e helyett „császár” — bizonyítja mind a dallam rhythmusa, melynél fogva az említett hangjegynek csakugyan egésznek kell lennie, nem pedig két fél kótának, — mind pedig a költemény lábmértéke, melynél fogva itt minden versre 14 szótag van számlálva: már pedig, ha a 2-dik versben a „császárnak” szó meghagyatik, 15 szótag leend, nem pedig 14.

Jegyzet. E dallam előjegyeül az F. vagy Bass-kulcs a 3-dik vonalon áll, s így az F.-hang a 3-ik vonalra esvén, a dal kemény C-hangnemben van írva. Azok, kik kételkednek rajta, hogy még a XVI. század közepén is írtak volna illy kulcsra dalokat, úgy vélik, miszerint itt e kulcsjegy inkább Alt-kulcsnak tekintendő, s ekkor a dal kemény G-hangnemben volna éneklendő. Mindkét esetben igen mély hangokra esvén az, én a zongorakisérettel írt megfejtésben a magasabb G-hangnemet választám.

Gonosz asszony-embereknek erkölcsükről.

Szerző ARMBRUSZTER KRISTÓF, Augsburgban 1550.

Andantino. Metron. ♩ = 69.

ÉNEK.



ZONGORA.



Gonosz aszszonyi embereknek erkölcsükről való ének.

1. Irnak vala ezer öt száz ötven esztendőben,
A hatalmas Károly császár országgyűlésében,
Augusztában nagy városban, kibe begyülének
Fejedelmek minden felől abba hirdetének.
2. Oda menni is történék . . *) sok jámborral
Egyetembe, ki neveztetik szegény mellűnek,
Szálla ő ott egy kis házba csak önnön magának,
Jó szállások minden felől szorgosok valának.
3. Vala neki a szálláson egy hideg szobája,
És a mellett igen megvénhedt megkopott aggnéja **)
Ki a házat boszúságra be nem fűti vala,
Magyarokat csudaképpen igen gyűlöl vala.
4. Kiméletlen ez eb-aggnő sok kárt teszen vala
Csalárdsággal, ellopással, minden gondolattal,
Nagy sokképpen szegény legényt háborítja vala,
Magyar étket ő-nekie hogy nem adott vala.
5. Csudaképpen ez eb-aggnő férjével bánik vala,
Simon biró nagy botjával igen veri vala,
A szobából éjjel nappal kikergeti vala,
Nagy szitkokkal és átkokkal igen feddi vala. sat.

Legutolsó fordá.

Ez éneknek szerzőjének gonoszt ki mondana,
És ezekért ötet igen szidnája ***)
Bátor tudja, ő nekie régen megfelelték
Augusztában, szép városban, mikoron ezt írják.

*) Itt két szótag elmaradt, hihetőleg a szedő hibájából.

**) Kellene lenni: „kopott aggnője,” nem pedig „megkopott sat.”

***) Itt három szótag hiányzik.

IV.

TINÓDI SEBÉSTYÉN

HISTÓRIÁS ÉNEKEI

M. D. XLI. — M. D. LIII.

Amódi
kerjük
magát a
egredre

man i
has res
adöbe.

I
na" sz
köny
gy bil
sadi l
zgo t
ben fe

es ha
krasoh
arad-s
gett a
fardine
szel

szel

Tinódi Sebestyén, a XVI-dik század magyar lantosa — kinek életfolyamát már bővebben ismerjük ¹⁾ — nemcsak mint hajdankori költész, hanem mint zeneművész és zeneköltő is halhatatlanítá magát azon énekeiben, melyeket Kolosvárott Hoffgreff György nyomdájában, írópapiroson, 156 negyedréti levélen, vagyis 312 lapon, következő czím alatt adott ki:

„Cronica Tinodi Sebestien szörzese: Első reszebe Ianos Kiral halalatul fogua ez esztendeig Dunan innet Erdel orszaggal löt minden hadac vesződelmec, reuitedön szép notakual enőkbe vadnak. Mas reszébe külömb külömb időkbe es orszagokba löt dolgoc Istoriac vannac. Colosvarba 1554 esztendőbe.“

E krónikának teljes éppéldánya (mely az i. é. 4-dik levele hátlapján olvasható „Rákóczy Ferencz írta“ szóknál fogva ezen említett fejedelem sajátja lehetett) a Magyar Nemzeti Muzeum Széchényi-országos könyvtárában őriztetik. A benne foglalt s. rimes versekben írt énekek vagy tisztán történelmiek, vagy bibliai, erénytani és gúnytárgyúak, melyek nagy részben Magyar- és Erdélyországnak XVI-dik századi háborús viszonyaira, a magyarok életmódjára vonatkoznak, és a hon javát s veszélyét érdeklő buzgó fohászokkal kísért tanácsokat, a közéletben tapasztalt gyengeségek, visszaélések és szokások ellen feddő kitöréseket sat. tartalmaznak.

A hazai történelem kedvelője ez énekek szövegében sok érdekest talál egyes körülmények, jeles hazafiak s honleányokra nézve, sőt történelmi kútfők gyanánt is használhatja, miután szerzőjük az olvasóhoz írt előszóban úgy nyilatkozik, miszerint, mit a magyar történelemre nézve feljegyzett, sok fáradság, tudakozódás s költségébe került futkározás, saját tapasztalása s hiteles értesítések folytán nyert adatokból szerzé össze. És hihetőleg épen ez eljárás bátorítá őt arra, hogy munkáját 1-ső Ferdinánd magyar királynak ajánlja, kihez valamint nagy tisztelettel, úgy magyar nyíltság és szívéllyel intézi szavait.

¹⁾ Toldy Ferencz: Magyar Költészet Története. I. köt. Pest, 1854. 8. r., 160—171. l., és Vass József: Vasárnapi Ujság 1859. I. sz. január 2.

A nyelvész szintén becses adatokra akad e nyomtatványban, akár a XVI-ik század közepén gyakorlott magyar írás- és szólásmód, akár egyes már elavult vagy a mostanítól különböző értelmű szók tekintetéből. Így (hogy sok mást ne említsek) tapasztalandja, miszerint:

a) A legnagyobb (cím) betűknél hosszú vagyis ékezettel (accentus) ellátott hangzók sehol, — a közép-alakú nagy és a kis betűknél pedig csak ritkán fordulnak elő;

b) A szó végén **k** helyett mindenütt **c** iratik;

c) A **cs** helyett többnyire **ch** (igen ritkán **ts**), ellenben a **cz**, **gy**, **ly**, **ny**, **sz**, és **ty** csaknem folytonosan használtatik, de **zs** sehol, hacsak tévedésből nem, mint e szóban **Zsegedi** (Szegedi helyett). — Lásd a P. ív 4-dik levele hátlapján;

d) A horvát származatú **s it**-tel végződő tulajdonnevek végszótagát (csekély kivétellel) nem **ics**-csel (mint most), hanem **ity**-tyel mondák ki, p. Horvatinovity (lásd d ív 4-ik lev. előlap.), Bakity (b ív 1-ső lev. hátlap.): habár így írták is: Horvatinovit, Bakit, Tamasit, Petrovit.

e) A porkoláb szó annyit tett, mint várnagy (castellanus), nem pedig tömlöcztartó, miként újabb időben. Nem is lehet feltenni, miszerint egy várnak védelmeztetése tömlöcztartóra bízott volna. Pedig Drégely várat egy jeles hős, Szondi György, e vár porkolábjá, védelmezé Ali budai pasa ellen, s az ostrom alatt vitézül el is esett (L. ív 4-ik levele előlapján);

f) Használja Tinódi a régi **roh** szót is, midőn fekete lovat említ.

A zenész figyelmét azonban még nagyobbban veszik igénybe Tinódi énekei nem csak azért, mert ezekben 25 régi magyar ének dallamával lepetik meg, hanem azért is, mert e krónikában a hajdankori magyar zene történelmére vonatkozó igen becses sorokra akad, melyeket ritkaságuk miatt az olyanok után sovárgó magyar zenebuvár drága gyöngy gyanánt tekinthet. Ilyenek:

1.) Az orgona létezése Erdélyben a XVI. század első felében, névszerint Kolosvárott; hol, midőn Izabella királyné országgyűlést tartván, Erdély birtokáról lemondott:

„Az erdélyi urak gyűltek a templomba,
Orgonák zugának nagy visszavonásba.“ (D. ív, 2-ik levél előlapján).

2.) Nem említi ugyan Tinódi a cigány népzeneészeket sehol is, de emlékezik arról, hogy Magyarországon sok hegedős volt, s dicséri Kármán Dömét, a rácz nótákban járatos hegedüst, ki Lippa várban Uluman török béget igen jól mulattatá, kiről így ír:

„Sok hegedős vagyon itt Magyarországon,
Kármán Demeternél jobb nincs a rácz módban,
Sokat csélcsep Bégnék a Lippa várában,
Azt állítja, értte esnék nagy gazdagságba.
Az ő hegedőjét ¹⁾ felhajtván rángatja,
Az Uluman neki csúfságban fogadja,
Minden ajándékkal őt meggazdagítja,
A fogadás hozá ötet nagy koldusságra.“ (E. ív 3-ik lev. hátlapján.)

¹⁾ Tinódi majd mindig hegedő és hegedős-t ír, csak a k ív 2-ik levele hátlapján írja:

„Nem kell akkor hegedülni, lantot pengetni.“

Ebből tanuljuk, hogy a lantot pengették: a fenebbi versekből pedig, hogy a hegedűn vonóval játsztak. — Egyébiránt Tinódi magát mindig lantosnak nevezi, hegedűsnek soha. Tehát a lantosok nem voltak hegedűsök és viszont.

Az utóbbi vers arra is mutat, hogy hegedülni szó is használtatott és mondatott; miből látszik, hogy a tótos kiejtésű hegedő nem volt általános divatban, s utóbb azok is elhagyták, kik használták. Tudjuk, hogy a magyar nyelvben nem tökélyesen járatos tótok a magyar ü betűt nem tudják jól kiejteni, s például a „szürke, bűn, ürge, üveg, ürmös“ szokat így mondják: szörke, bön, örge, öveg, örmös.“

3.) A hadseregnél divatozott zeneszerek közül csupán a dob, síp és trombita említettik :

„Nagy sok dob, trombiták olly igen harsognak.“ (H ív 3-ik lev. hátlap.).

„Bizom ma kezede király zászlóját, dobját.“ (E ív 4-ik lev. előlap.).

Ördög Mátyásnak Budára bevitetése alkalmával :

„Zászlója, dobja, sípja, trombitása vala.“ (M ív 4-ik lev. hátlap.).

4.) Hogy a magyar nemesek és főurak szolgálatában Tinódi korszaka közben udvari dalnokok (énekesek) is állottak, melyeket Drégely vár porkolábja Szondi György is tartott, bebizonyúl e versből :

„Két énekös apródját előállatá.“ (L. ív 4-ik lev. előlapján.)

5. A dallamot (melodiát) már Tinódi is *nótának* nevezi; így p.

„Ime elrejtöztenek volt a vigságtevők

Lantosok és hegedűsök, kiknek bor lelkök,

Csak borért is elzörgetnek néha szegényök.

Gyorsan köppent, még idején bekeni magát,

Szunyad veti ő nótáját, vonszja a fáját.“ (t. i. vonóját a hegedűs.)

Lásd: k. ív 3-ik levél hátlapján.

Ebből is kivehető, hogy a lantos és hegedűs nem mindegy volt; és így a lantot nem nevezték hegedűnek egyszersmind, mert mindenik különzeneszernek tartatott.

De térjünk át a dallamokra!

A Tinódi krónikájába foglalt énekek nincsenek chronologiai rendbe állítva, mi azon gyanúra szolgáltat okot, miszerint a nyomtatás megkezdésekor vagy nem volt kéznél valamennyi munkája, vagy nem is volt szándoka kor-rendben kiadni szerzeményeit. Kétség nincs, hogy e gyűjtemény egyes művei már előbb egyenként is megjelentek nyomtatásban, s itt újlag, de már egy egész kötetben adattak ki. E sejtelmet gyámolítani látszik ama körülmény, miszerint itt némely énekekben már megzavarva, vagy másítva (illetőleg javítva) jönnek elő a strophák kezdetűi, melyeknek összeállításokból egész mondatokat, vagy a szerző nevét, vagy az ének és történet címét s rövid tartalmát lehet kiolvasni. E kezdetük az első kiadásban bizonyosan jól és hibátlanul voltak írva, holott itt a másítás, illetőleg javítás által felcserélve fordulnak elő, s így ama mondatok olvasását nehezítik. — Hogy e krónika kiadatásakor Tinódi kezénél minden szerzeménye nem lehetett, bizonyítja azon körülmény is, miszerint egyik nagyobb éposza: „Zsigmond király és császárnak krónikája,“ melyet 1552-ben írt s külön nyomtatva

Egyébiránt a magyar szókönyvek régebbi kiadásaiiban a *hegedű* szó így fordul elő:

a) Az Hegedisekrel (így). Hegedijw. Lengyel Hegedy. (Lásd: Pesthina Gabrielis: Nomenclatura sex linguarum. Viennae 1550. és 1561. in 8. min.)

b) Hegedw húr. Hegedws musikás. Hegedwshöz való. (Ambrosii Calepini: Dictionarium undecim linguarum. Basileae 1590. in fol.)

c) Hegedös. Hegedö. Hegedövonio. (Basili Fabricii Szikszaviani Nomenclatura seu Dictionarium latino-ungaricum. Debrecini 1593. in 8-o.)

d) Hegedeü. Hegedeüs. (Fausti Verantii: Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum. Venetiis 1595. in 4-o.)

e) Hegedeü. Hegedeüs. Hegedews. Hegedeus. (Megiseri Hieronymi Thesaurus polyglottus, vel, Dictionarium multilingue. Francofurti ad Moenum 1603. in 8-o.)

f) Hegedeü. Hegedeus. Hegedeüs. (Loderecker Petri Dictionarium septem diversarum linguarum. Pragae 1605. in 4-o.)

g) Hegedü, vide Hegedü. Hegedülés. Hegedö. Hegedöhúr. Hegedölök. Hegedös. Hegedösi. (Molnár Alberti Dictionarium latino-graeco-ungaricum. Hanoviae 1611. in 8-o.)

h) Hegedü vonó. (Dictionarium quatuor linguarum. Secundo editum. Viennae 1641. in 16-o.)

i) Hegedü. Hegedüs. Hegedüsné. Hegedüs asszony. Hegedütske. (Páriz Pápai Franc. Dictionarium latino-hungaricum. Leutschoviae 1708. in 8-o.)

k) A későbbi szókönyvekben a *hegedő*, vagy *hegedős* nem fordul elő. — Jele, hogy azokat a magyarok maguk is száműzték.

meg is jelent, Tinódinak fennevezett s 1554-ben kiadott krónikájából egészen kihagyatott, holott ebben 1553-ki szerzeményei megjelentek. E mellőzést pedig annyival inkább lehet sajnálni, mert ezen époszra dallamot is készíté a szerző, miről azon éposz utósó strophájában így szól:

„És a ki ezt magyar nyelvre fordítá,
Nótáját is csak ő maga gondolá,
Vers-fejekben nevét is bealkotta,
Ezer hatodfélszáz kettőben irta. ¹⁾

Ha Tinódi ez époszát nevezett krónikájában felveszi vala, bizonyosan annak dallamát is hangjegyekkel együtt közlötte volna: mi azonban nem történvén, ez utóbbi reánk nézve, fájdalom! örökre elveszett.

Más részről vigasztalva lehetünk az által, hogy Tinódi az 1554-ben kiadott s itt főfigyelmünket igénylő krónikájában huszonöt éneknek hangjegyekkel ellátott dallamát tartá fén számunkra; melyeket hogy ő maga szerzett, bizonyítják mind a fenebb idézett sorok, mind pedig Ferdinánd királyhoz írt ajánlólevelének e szavai:

„Ritmus szerint magyar nyelven énekbe szép nótákkal
énekleni tudom szerzeni.“

E dallamok s szövegei közül a legrégibbet 1541-ben, a legkésőbbieket 1553-ban írta. Ez évek közben csaknem minden esztendőből van egy dallamszerzeménye, csak 1545., 1547. s 1551-ből nincsen, hacsak ezen évekre nem jut valamelyike ama négy éneknek, melyek év nélkül fordulnak elő az általam megfejtett dallamok 5., 15., 16., és 25-ik számai alatt. — E huszonöt dallam között szövegeiknek tartalma szerint van:

- 20. történelmi ének,
- 2. bibliai tárgyú (a 14. s 15. sz. a.),
- 1. erénytani (a 16. sz. a.),
- 2. gúnydal (a 18. s 25. sz. a.).

A különféle szövegtartalomhoz alkalmazvák a dallamok jellemei is, és méltán irigylik szomszédaink, hogy ilyesek a XVI. századból becses örökségül jutának számunkra.

Minden dallam hangjegyei csak két sort, azaz két vonalrendszert foglalnak el. A hangjegyek s vonalok alakjából világosan kitűnik, hogy falemezbe voltak vésve; mi nem is lehetne másképen, miután e mű megjelentekor könyvnyomdákban az ingó kótajegyek még nem használtattak, minthogy ilyesek még akkor nem is voltak felfedezve.

Tinódi dallamainak hangjegyei nem fehérek (miként a már közlött egyéb énekeknél tapasztaltuk), hanem egészen feketék, s alakjuk nagyságára nézve változók. Az első ének hangjegyeit, úgy látszik, gyakorlatlanabb kéz véste, a többiét rendszeresebbek. — Tinódi hihetőleg készakarva választá a csupán fekete hangjegyeket, mert ezeket hajdan sebesebb idenyben énekelték, mint az ugyanazon értékű fehéreket ²⁾. A szerzőnek pedig épen az volt óhajta, hogy dallamait ne oly halkal s vontatva énekeljék, miként a bibliai énekekeit. — Azonban Tinódinak egy dallama sem oly jellemű, minélfogva azt valamely gyors ütenynemre lehetne szorítani, mert tárgyai többnyire komolyak, s énekei nagy részén búskomoly kedély ömlik el.

¹⁾ Lásd ezen egész époszt a Heltai Gáspár által Kolosvárott 1574-ben ily cím alatt nyomtatott gyűjteményben: „Cancionale, azaz: históriás énekes könyv sat.“ 4-ed rétből.

²⁾ Petri Joh. Sam. Anleitung zur prakt. Musik, a 84-ik lapon.

Észrevehető Tinódi dallamainál a szerzőnek valódi járatossága is az éneklésben, mert dallamhangjai soha sem lépnek oly magas fokokra, melyekre a dalnokok nagy része felérni képtelen. Tinódi inkább a hanglépcső mélyebb fokait érinti, mi által énekeit élvezhetőbbé tette.

Dallamai különben rövidek, és rendszeres periódot képeznek, melyek többnyire négy-négy kommból, ezek ismét négy-négy ütenyből állnak. — Ütenyvonal rendszerint csak minden komma végén áll. A dallam végén pedig a zárvonat ritkán látható. — Egy ily dallam nagyobbbrészt négy-négy, többnyire tizenkét szótagú versből álló strophára alkalmazva s zenetanilag van írva, többnyire a hajdan korban divatozott szokás szerint nagy egész ütenyre felosztva, két ily nagy üteny jutván egy-egy kommára. — Némely dalrészek és az egész dallam végső hangjegyei vagy kettősek, vagy a Fermatejegygyel ellátvák, mintegy utasításul, hogy az utósó hangot hosszabban kitartani, vagyis megnyújtani kellett. E szokás azelőtt nagyon divatozott, sőt maig tapasztaljuk a régibb egyházi daloknál, legfeltűnőbbleg a görög egyházakban.

Tinódi dallamainak stíljje észrevehetőleg különbözik a bibliai dalokétól, mert már inkább a világi zenéhez, sőt a magyar népdalokéhoz is közeledik. Ezt különösen tapasztalhatni az 1., 4., 6., 7., 8., 9., 11., 12., 20., 21., 22., és 23. sz. a. énekeknél, melyeknek némelyike nagyon emlékeztet a folyószázad első tizedeiben még divatozott kesergő népdalainkra. — S mégis úgy látszik, hogy Tinódi a pórias népdalok zenéjéhez egészen leereszkedni nem akart, s mint tudós zenész a világi dallam egy magasabb nemével akart fellépni, melylyel míveltebb köröknek kedveskedhetett. Csak e nézetnek tulajdoníthatom azt is, hogy némely dallamait a magyar zenével épen nem rokon $\frac{6}{8}$ vagy $\frac{3}{8}$ ütenyre is alkalmazá; mely tettét igazolni látszik ama tapasztalatunk is, miszerint jelen korunkban csak kevés idő előtt juthatott népies magyar zenénk ama szerencséhez, minélfogva azt honunk felsőbb rendű s egyéb míveltebb egyénei némi pártolásra és gyakorlati felhasználásra méltatni nem szégyenlik.

Tinódinak ezen öszves dallamai szembetűnő tanújelét adják szerzőjük nem csekély járatosságának a fensőbb zenetanban, minek legtündöklőbb bizonyítványa ragyog a 14-ik sz. a. bibliai ének fölött, mely az egyházi énekek stíljjéhez közelít dallamára nézve. Ha külföldön nem is, de honában könnyen szerezhete magának ebbeli ismeretet; mert tudjuk, hogy I-ső Mátyás, II-ik Ulászló, s II-ik Lajos királyaink, sőt országnagyaink udvaraiban is tanult zenészek szolgáltak, kikkel közelebbi viszonyban állani szerzőnknek nem volt nehéz, nem csak nemes ember létére, hanem nagy urak udvarában folytonos tartózkodása folytán is. — Mind e mellett tagadni nem lehet, hogy dallamaiban az egyhangúságot, az egymáshoz hasonlatosságot nem tudá eléggé kikerülni, miként közönségesen történni szokott oly művészeknél, kiknek szerzeményeik egymás után hamar szabadultak ki tolluk alól. — Hajlandó vagyok egyébiránt hinni, hogy ez egyhangúságot a Tinódi korszakától kezdve egészen jelenkorunkig folyvást divatozott versnemek, a tizenkét szótagból állott hosszú versek okozák, melyek a reájok alkalmazott dallamot feszessé, énekre kevésbbé hajlékonyná, s a rhythmus-változatosságra alkalmatlanná teszik. Hasonló nemű versekre voltak illesztve saját korszakunkig az úgynevezett búcsuztatók, üdvözetek, a balladák köréhez tartozó népdalok, a hegedű mellett kéregető koldusok dallamai, sőt számos egyházi dalaink is, melyeknek stíljjük némi rokonságban áll Tinódi egyes dallamaiéval.

Ellenben miután Tinódi oly közel élt Hunyadi Mátyás király classicai korszakához, nagyon valószínűnek tartom, miszerint énekei s ezeknek dallamai stíljjükre nézve tökélyesen hasonlítanak azokhoz, melyeket említett nagy királyunk, Vitéz János érsek, Bátori Miklós váci püspök és egyéb magyar főnemesek asztala fölött s ünnepélyes lakomáiknál a magyar lantosok énekeltek.

Midőn az 1828—29-ki Tudományos Gyűjtemény füzeteiben az egyetemes és külön a magyar zene történetéről értekeztem, Tinódi dallamait csak a velem közöltetett hiányos kéziratból ismertem, nem juthatván az eredeti kiadáshoz. Ez volt oka, hogy azokról rövid felüleges észrevételt közölheték csak. Most, miután az eredeti nyomtatványt lelete tanulmányoznom, nem késtem azoknak megfajté-

sével, sőt kettejét már az általam 1854-ben kiadott magyar népdalok egyetemes gyűjteménye 2-ik füzetében közzé is tettem.

Tinódi dallamai megfejtésénél (mihez a kath. egyházi énekek és magyar népzene körében szerzett ismeret elkerülhetlenül szükséges) tekintenem kellett az egész dallam menetére, hogy annál biztosabban határozhassam meg minden egyes dallam változatait, átmeneteit, összhangzatát, lágy vagy kemény hangnemét, s több egyéb sajátosságait, melyeknek előszámlálását könnyen inkább dicsekvésül mint érdemül lehetne felróni; habár más részről nem csekély vigasztalásomúl szolgál az öntudat, miszerint első valék, ki a 300 év előtt élt utósó magyar lantos szerzeményeinek megfejtésére időt s fáradságot örömmel fordítottam, minek folytán az utókor annál biztosabban tűzhessen hálás kegyeletfonta örökzöld koszorút Tinódink, lantos Sebestyénünk, emlékére.

Nagy köszönettel tartozom végre Sarkady István úrnak, ki az Új Magyar Muzeum 1859. III. —IV. fülete 174—178. lapjain a pécsi püspöki könyvtár rövid ismertetését közölve, ennek végén egyszersmind tudósított, hogy az ottani tudományos kincsek között Tinódinak XIV-dik éneke „Hadenagyoknak tanúság“ című eredeti kéziratban őriztetik, s egyszersmind megjegyzi a tudósító, hogy ezen éneket maga idején (t. i. a XVI. században) szélteben dalolták a harcosok. — A vágy Tinódi saját kéziratát láthatni, ezt egybehasonlíthatni az eredeti szerző krónikájában létező hasonló tartalmú nyomtatvánnyal, és azon kéziratban egyszersmind olvashatni Sarkady úr azon állítmányát, miszerint ez ének szélteben énekeltetett a XVI-dik századi magyar csatárok által, — csakhamar azon határozatra bátoríta, miszerint vagy a nevezett eredeti kézirat, vagy legalább hasonmássának velem mielőbbi közöltetése végett esedezzem az illető helyen. Kérelmem óhajtott eredményvel lön koszorúzva; mert főtisztelendő Jónás József apát s pécsi kanonok úr, hajdani tanulótársam, a hazai tudományosság s műveltség buzgó előmozdítója közbenjárása és gondoskodása következtében nem sokára szerencsés valék az említett kézirat igen sikerült hasonmássát megnyerni, melyről következő felvilágosítást adhatok. — A pécsi kézirat másodré-alakú egy ív papirosra terjed el. Az első oldalon a „Hadenagioknak tanúsagh, vers feyek, Sebastianus literatús“ cím alatt egyetlen vonalsorban minden előjegy nélkül ezen ének dallama kissé durvácska tollal hangjegyekre írva és szintúgy kommákra osztva látható, miként Tinódi nyomtatott krónikájában. E hangjegyeket figyelemmel átnézvén, úgy találtam, hogy csak a végső kommának 6. és 9-ik kótája nem egyez meg a nyomtatott krónikában létezőkkel. — A kézirati hangjegyek után következő énekszöveg a 3-dik oldalon végződik, és ugyanaz, mely a krónikában nyomtatva megjelent. Azonban a kézirat orthographiája sok helyen különbözik a nyomtatványétól. Többek között a kézirati szók végén mindenütt k van írva (t. i. a k-val végződő szóknál): holott a nyomtatványban mindenütt c fordul elő; például: hadnagyoknak, bocsassátoc, bátorítsátoc, sat. Sőt a kéziratban némely szók is különböznek a nyomtatványétól. — A kézirat negyedik oldalán ugyanazon kézzel, de kissé hanyagabb tollal s ókori szokott rövidítésekkel írt következő sorok olvashatók, melyeket mostani írásmóddal közlök:

„Szerelmes atyámfia György uram, im küldöm kegyelmednek az új éneket. Azonn is kértem kegyelmedtől, ha vagyon-e kegyelmednek az Nabugodonozornak mint fejét vétette Cyrus. Az is vagyon én nálam. Az könyvet küldje meg kegyelmed, ha nem kell immár sat. Továbbá, ha kegyelmedet hívták az . . . ¹⁾ menyegzőbe, ha elmegy talán kegyelmed, írja meg kegyelmed.

Sepynyei Estván.“

E kézirat hajdan szokott levélalakban levén összehajtván, ennek hátán idegen kézzel e címzet olvasható: „Egregio Domino Georgio Capi Domino et fratri honorando dentur Cappj.“

¹⁾ Az e helyen rövidítve íratott szót olvasni s meghatározni igen nehéz. Én „Füz es é r y é k“-nek olvasnám, mely család a szomszéd Zemplin megyében lakott.

Ezekből láthatni, hogy itt egy betűvel sincs említve, miszerint ez ének szélkében énekeltetett volna a harcosok által. Ha azonban Sarkady úrnak netalán más hiteles kútfőből volna ez iránt tudomása, igen lekötölné, ha azt velem tudatni sziveskednék.

Az egész kézirat tehát elejétől kezdve végig (kivéve a külcímzetet) véleményem szerint Sepy-nyey István tollvonásaira mutat, miután mind az énekszöveg, mind a megküldésről szóló fentebb közlött sorok betűi tökéletesen hasonlítanak egymáshoz. Ennélfogva nem tartom Tinódi saját kéziratának; annál kevésbé, mert különben a kézirat címéhez maga Tinódi nem írta volna, hogy ez éneket a vers-fejekben olvasható Sebastianus Literatus szerző. E figyelmeztetés csak idegennek, tudniillik a lemásolónak tollából eredhetett. — Kétségtelen azonban, hogy az írás Tinódival egykorú, de csupán lemásolása Tinódi eredetijének. — A krónika megjelente előtt készült-e a másolat, vagy utána? — meghatározni nem lehet; mert, fájdalom! sem Tinódi nem említi készítménye évszámát, sem a másoló Sepy-nyey nem jegyzi fel levelének keltét. — Miután pedig Tinódi maga mondja az énekszöveg végső strophájában, hogy ezen éneket Kassán írta, természetes, hogy az új ének az ottani vidéken hamar elterjedhetett. Ez okból úgy vélekedem, hogy a fennevezett Sepy-nyey nem volt más, mint a Kassától nem messze lakott Sz e b e n y e y István¹⁾, ki ez éneket leírván, levélalakban küldé meg Kapiba, a szomszéd Sáros megyei birtokos és barátjának Kapy Györgynek, kihez (Sarkady úr tudósítása szerint) János király által 1537-ben intézett levél őriztetik a pécsi könyvtárban. Pesten a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában is²⁾ van egy magyar levél, melyet 1559. Aug. 16. írt volt Kapy Györgynek, mint akkoron Sáros vármegye hadnagyának, Ser-jén y i Gábor, a szomszéd Borsod vármegyében Szendrő vár kapitánya, ki őt kéri, sietne hozzá segítségül az őt megtámadni készülő törökök ellen.

¹⁾ Sz e b e n y e jelenleg pusztá Abaúj megyében.

²⁾ Cimetion autographarum scripturarum ling. hung. Sec. XVI. Jank. in fol.

I.

Erdeli historianac 1. része. Iános Kiral testamentoma sat.

(Az A ív 1-ső levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

Sok chy - dak vol - ta - nak io Ma - gyar or - szag - ba Ki nagy em - le -

kö - zet szé - les ez vi - lag - ba Tűz esz - ten - dö vl - ta i - lyen nagy boly -

gas - ba Nem vol - tac Ma - gya - roc ha - son - lo sze - ren - chya - ba.

Jegyzet. Az eredetiben előjegyül álló C e dallamnál, valamint csaknem mindenütt a következőknél is kulcsjegyek tekinthetők. S habár a fordított C (G), vagyis F-kulcs hajdanában (noha igen ritkán) a 3-ik vonalra is tétetett, itt az mégis Alt-kulcsul veendő; miután Tinódi dallamai többnyire Alt, Sopran és Tenor hangjegyekre vannak írva. — A megfejtésnél, hogy Tinódi dallamait minél élvezhetőbbekké tegyem, miként a bibliai s egyéb daloknál tettem, használtam a pontokat s a kereszt és b jegyeket is, habár az eredetiben nem fordulnak elő. S miután a jelen dal, akár F-kulcsra akár Alt-ra van írva, az éneklőnek igen mély hangjait venné igénybe, czélszerűbbnek tartám azt kemény D-hangnemre átírni, mintha a szerző Sopran-kulcsra írta volna.

I.

Erdélyi históriának első része. János király testamentoma sat.

Írá: TINÓDI SEBESTYÉN, Kolosvárott 1553-ban.*)

Adagio. Metron. ♩ = 50.

ÉNEK.

p Sok esu - dák vol - ta - nak jó Ma - gyar - or - szág - ban,

ki nagy em - lé - ke - zet szé - les e vi - lág - ban; tiz esz - ten - dő ó - ta

f i-lyen nagy boly - gás - ban *p* nem voltak Ma - *f* gya - rok ha - son - ló sze - ren - csá - ban.

ZONGORA.

p

cresc.

f *p* *cresc.* *f*

2. Erre hallgassatok, és ti meghalljátok;
Mert ez leszen nektek jeles krónikátok,
Kiről emlékezik ti megmaradéktok;
Mert vagy mind elvesztek, avagy jóra fordultok. sat.

*) Ez évszámot említi a szerző e történet 5-ik része végén; habár e jelen első rész strophájának kezdőbetűji szerint e művét alkalmasint Kassán kezdé írni; miután ama kezdőbetűket egybeillesztvén, következő szókat lehet összeállítani: Sebastianus Literatus de Tinód Lutalista Cassoviae compilavit sat.

II.

Erdeli historianac eted része. Frater Györgynec szernyő halalarol sat.

(Az F iv 4-dik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Fra - ter Gör - gy ha - la - lat im - mar hal - gas - sa - toc Ki - nec ta - lam mas - sá -

ty sem hal - lot - tá - toc Ma - gyar Cro - ni - ka - ba ty sem ol - uas - tá - toc

Fe - ie - del - mec közt ily ve - sze - del - met nem tut - toc.

Jegyzet. Az eredeti hangjegyek előjegyei közül a **C** Allabreve ütenyre, a **8** alakú jegy violin, vagyis G-kulcsra látszik mutatni; mert Tenor- vagy Bass-hangjegyek itt csak idomtalan dallamot adnának. A két utolsó hangjegy (az eredetiben), melyek fölött a Fermate ívjegy pont nélkül áll, két egészet jelent, mit egyébiránt nem úgy kell magyarázni, mintha azon hangot két egész ütenyig kellene húzni, hanem csak mint véghangot a szokottnál tovább kitartani; mi Tinódinak csaknem valamennyi dala végén előfordul.

II.

Erdélyi históriának ötöd része. Frater György szörnyű haláláról sat.

Irá T. S. Kolosváratt, 1553.

Andante. Metron. ♩ = 58.

ÉNEK.

p Fra-ter György ha - lá - lát im-már hal-gas - sá - tok, ki-nek ta-lán

ZONGORA.

p

más - sát ti sem hal - lot - tá - tok, ma-gyar kró - ni - ká - ban *f* ti sem ol-vas-

cresc.

tá - tok, fe - je - del-mek közt ily ve - sze - del-met nem tud - tok.

calando.

calando.

2. Régen hallottatok sok paraszt példákat:
A kik elbízzák dolgukban ő magukat,
Gyakorta csalatnak, elvesztik dolgukat,
Ő tisztességüket, fejüket, jószágukat.

3. A kit akar Isten földön megbüntetni,
Annak eszt szokta először elvenni,
Az után ő-magát csudául veszteni,
Azzal ő hatalmát szokta megjelenteni. sat.

III.

Szegedi veszedelem.

(A G. ív 4-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

Szer - te - len ve - sző - delm lam giak - ran er - kö - zik Is - ten - nec os - to - ra

fe - iön - kön ie - lö - nic Az ke - giöt - len Po - gan rai - tunc dö - hös - kö - dic

Mert az my - e - le - tönc lam so - ha nem io - bo - dic.

Jegyzet. E dallam hangjegyeit az eredeti nyomtatvány két vonalsorban adja elő. Ezeknek második előjegyűl csupán egy C áll a 4-ik vonalon, s egyéb semmi: ellenben az 1-ső vonalsor elején az említett C alatt az 1-ső s 3-ik vonal között egy kampó (X) alak áll, a C után pedig a 4-ik vonalon egy b. — Ha már e b-t s a C-t tekintjük, akkor e dallam Discant-kulcsra volna írva; mások F- kulcsra akarnák szorítani: de ítéletem szerint egyik sem áll; mert nemcsak idomtalan, értelmetlen dallamot nyújtának az említett kulcsok, hanem ezenfölül az F- kulcs lágy B. hangnemet föltételezne, mi e szerzemény időszakában szokatlan hangnem volt. — Én tehát a violinkulcsnál s a lágy G hangnemnél maradtam, melyben a dallam rendszeres menetű. — Az első vonalsor elején álló b tehát úgy tekintendő, mint az E hangjegynek félhanggal alább szállítására utaló jegy, miként hasonló eset más daloknál is fordul elő, hol a dallam lágy G hangnemben mozog, és a b előjegy E hangra vonatkozik.

Mi ama kampó- vagy horogalakú jegyet illeti, mely Tinódi több más dalánál is látható, nem annyira tekinthető a violinkulcs csonka jegyének, mint inkább a hajdan szokásban volt, s mindig a kulcs alsó quintáján állott, s a dallamnak a hangok octavája vagy rendes vagy rendetlen felemelkedését vagy lemenetelét jelentő jegynek, mely Signum vagy Plica (perfecta vagy imperfecta) czímmel birt. Lásd: Petri Joh. Sam. Anleitung zur prakt. Musik. 1782. pag. 66. és 78.

Ugyanezen munka 77-ik lapján említi a szerző (Petri), hogy Wittenbergben 1573-ban egy protestans Cationale jelent meg hangjegyekkel (Kirchengesenge latinisch und deutsch sampt allen Euangelien), hol nemcsak semmi # vagy ♭ nem fordul elő, hanem a lágy D hangnemekre írt dallamoknak sincsenek egyéb előjegyeik, mint csupán egy a 4-dik vonalon álló C. — E szerint Tinódinak is megbocsáthatjuk az ittott tapasztalt hiányokat.

III.

Szegedi veszedelem.

Szerző T. S. Kassán, 1552-ben.

Andante. Metron. ♩ = 58.

ÉNEK.

ZONGORA.

The musical score is written for voice and piano. The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Andante' with a metronome marking of ♩ = 58. The score consists of three systems of music. Each system has a vocal line (ÉNEK) and a piano accompaniment (ZONGORA). The lyrics are in Hungarian and describe the Siege of Szeged. The piano part features a steady accompaniment with chords and moving lines in both hands. Dynamics include *f* (forte) and *p* (piano).

f Szer - te - len ve - sze - del'm *fz* lám gyak-ran ér - ke - zik, Is - ten - nek os-
to - ra fe - jün - kön je - le - nik, *p* a ke - gyet - len po - gány raj - tunk dü - hös-
kö - dik; *f* mert a mi é - le - tünk lám so - ha nem job - bo - dik.

2. Én beszédem leszen most történt dolgokról,
Nagy Szegeden esett szertelen csudákról,
Sok török és magyar ott elhullásokról,
Méltó, hogy én írjak szerencse forgásáról.

3. Buda vára hogy lön Szuliman császáré,
Sok szép kövéarakat vétete a mellé,
Gondolá, hogy egy várat a Tisza mellé
Szépen rakattatna Buda oltalma mellé. sat.

IV.

Az Veg Temesvarban Losonci Istvannac halalarol.

(Az I ív 2-ik levele előlapján.)

Eredetiben. 1)

Soc chu - dac köz - zül hal - ya - toc egy chu - dat Mint el - vesz - té - tőc az veg

Mostani hangjegyekkel.


Megfejtve.

2) 3)

Te - mes va - rat Ben - ne vesz - té - tőc io Lo - son - ci Ist - uant

4) 5) 6) 7)

Soc io vi - te - zel szan - nya - toc ha - la - lat.

Az 1., 2., 3., 6. számok alatti hangjegyek helyett két egészet jelentő  (milyen azonban Tinódi dallamaiban sehol sem fordul elő), vagy két egymás mellett szorosan álló egész kótának kellene lenni.

A 4.) szám alatti fél kóta jól iratott-e az eredetiben, elhatározni nem merem. Alkalmasint annak egésznek kellene lenni, mint az 5) alatt, s ekkor a Fermate-jegygyel ellátott két utósó hangjegy 7) csak szünetet jelentő jegynek veendő; — vagy azt kell mondanunk, hogy a 4. és 5. vagy az 5. és 6. szám alattiakra egy szótag énekeltetett; mi, tekintve Tinódi egyéb dallamait, hol ilyesmi nem jó elő, itt nem valószínű, még akkor sem, ha a 6-ik szám alatti szintén, mint a 4) alatti, fél kóta volna.

E dallamnál egyébiránt mind a Soprán-kulcs, mind a kemény B hangnem, a dal menete és rhythmusához mérve, legcélszerűbbnek látszik lenni.

IV.

A Vég-Temesvárbán Losonczi István haláláról.

Szerző: T. S., Kassán 1552-ben.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Sok csu-dák kö - zöl hall - ja - tok egy csu - dát, mint el - vesz - té -

tek a Vég - Te - mes - vá - rát, *p* ben - ne vesz - té - tek jó Lo - son - czy Ist -

vánt, sok jó vi - téz - zel szán - já - tok *f* ha - lá - lát.

cresc. *f*

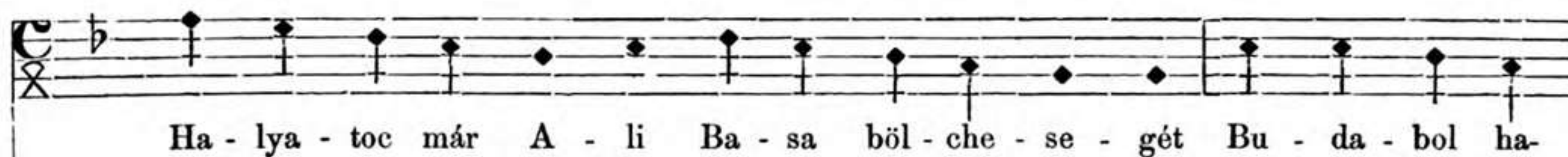
2. Temesvár vala egy jeles kaputok,
Törökök ellen nagy bizodalmatok,
Jelesebben Tiszán túl a kik lakoztok,
Ő elveszésén ti már sokan sirtok.

3. Én nagy szép renddel erről emlékezem,
Vég-Temesvárnak veszését beszélem,
Jó Losonczinak vitézségét jelentem,
Kinek halálát szívemben kesergem sat.

V.

Budai Ali Basa historiaia.

(Az L ív 3-dik levele előlapján.)

Eredetiben.**Mostani hang-
jegyekkel.****Megfejtve.**

V.

Budai Ali basa históriája.

Szerző T. S. Kolozsvárott. (Az évszám nincsen említve.)

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

f Hall - já - tok már A - li ba - sa böl - cse - sé - gét, Bu - dá - ból ha -

cresc.

ZONGORA.

f

cresc.

f dá - val gyak - ran ki - ü - té - sét, *p* nyolcz vár - nak, kas - tély - nak rom - lá - sát, ve -

f *p*

cresc.

f vé - sét, az ör - dög ha - dá - nak böl - csen meg - ke - rü - lé - sét.

cresc.

2. Ez parancsolása vala a császárnak:
Mig alatta lenne Amhat Temesvárnak,
Addig Ali basa felföld-tartománynak
Ő rontója lenne ott való vég-házaknak.

3. Rá vigyáza erre herélt Ali basa,
Temesvárat vivja a fő Amhat basa,
Budából indula szép hadával basa,
Beszperim-vár alatt lön hamar megszállása. sat.

VI.

Egőr historianac 1. része. (Eger var viadalyarol valo enec.)

(Az N ív 2-dik levele hátlapján.)

Eredetiben. 1)

Ti Ma - gya - roc mar Is - tend i - mad - gya - toc Es ö ne - ki nagy ha - la - kat

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

ad - gya - toc Je - lös - ben Ti - szan in - net kie la - kosz - toc

4) 5)

Eg - ri vi - te - zek - nec soc iot mon - gya - toc.

Az 1., 2., 3., 4) számok alatti hangjegyeknek vagy két-két egész kótáknak kellene lenni, vagy utánuk egy egész ütenyű szünet-jegynek (Pausa) kellene állni; így kívánván a dallam rhythmusa. — Szünetjegy azonban Tinódi dalaiban nem fordul elő; noha Busby szerint már a XV-ik században is használtatott.

Az 5) alatti Fermatéval fedett két hangjegy, miután azokra a szövegből semmi szótag nem jut, itt inkább csak az utósó énekhang kitartását látszik követelni, vagy a dalnokot rövid szünetre utasítani.

Jegyzet. E dallam azon alakban, miként itt a zongora-kisérettel ellátott megfejtésben áll, tökélyesen adja vissza a korunkban divatozott lassú toborzó első részét, s mint ilyen nemcsak egyetlen a Tinódi-dalok között, de jelenkori népdalaink alakját is magán viselvén, a legrégibb magyar népdallamnak nevezhető. Menetei oly rendszeresek, és a dallam oly kedves, hogy bármily mostani szerzőnek is dicséretére válhatnék. A dalnok nem fojthatja el ama kívánságát, vajha e dallamnak még egy második része is volna, azaz: még nyolcz ütenynyel birna!

VI.

Egervár viadaláról való ének első része.

Szerző T. S. Kassán 1553.

Andante. Metron. ♩ = 52.

ÉNEK.

p Ti Ma - gya - rok már Is - tent i - mád - ja - tok,

ZONGORA.

p

f és ö - ne - ki nagy há - lá - kat ad - ja - tok, je - lesb - ben Ti - szán in - net kik

f

p la - koz - tok, *p* eg - ri vi - té - zek - nek sok jót mond - ja - tok.

p

2. Im egy krónikát mondok, meghalljátok,
Talán mássát soha nem hallottátok
Magyarok, végházban sem szolgáltatok,
Eger várát, mint most, oltalmazátok.

3. Nem emberi hatalom ezt mivelé;
Mert csak Ur Isten hatalmát jelenté,
E világ hatalmát semmivé tevé,
Török császár erejét szégyenité. sat.

VII.

Egőr historianac masod resze.

(A P iv 1-ső levele hátlapján.)

1)

Eredetiben. Im - mar le - szen var - tak - nac el - osz - ta - sa Vi - te - zőc - nec

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

ne - uőc el - szam - la - la - sa Az Ba - sak - nac E - gör a - la szal - la - sa.

4)

Nagy rom - la - sa es gya - kor os - trom - la - sa.

Az 1., 2., 3., 4. számok alatti hangjegyeknek itt is, mint az előbbi dalnál, vagy két-két egész kótáknak lenni, vagy mindenik után egy egész ütenyes szünetjegynek kellene állni, hogy a dallam rhythmusának tökélyesen elég legyen téve.

VII.

Eger-vár viadaláról való ének másod része.

Lento. Metron. ♩ — 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Im - már le - szen vár - ták-nak el - osz - tá - sa, vi - té - zek-nek

ne - vük el - szám - lá - lá - sa, *p* a ba - sák-nak E - ger a - lá szál - lá-

sa, *f* nagy rom - lá - sa, és gya - kor os - trom - lá - sa.

p

2. Magyarok, vitézek Eger várában
Főhadnagyk vannak nagy forgódásban,
Vitézeket vártákra elosztásban,
Mint cselekedjenek, megtanításban.

3. Mondom: főhadnagy vitéz Dobó István,
Neki társa vitéz Mecskei István,
Pető Gáspár, vitéz Zoltai István,
Vitéz Gergely deák ott jól forgódván. sat.

VIII.

Egőr historianac harmad része.

(Az R iv első levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

1)

Meg is hal-lya - toc szep vi - a - da - lo - kat Por fel - gyu - last

2)

3)

szep cyu - da os - tro - mo - kat Az io Is - ten mint mu - ta - ta meg ma - gát

4) 5)

Nagy sze - gyem - be ho - za az Chya - szar ha - dát.

Az 1., 2., 3., 4. számok alatti hangjegyek után egy egész szünetjegy hiányzik.
5. Az utósó hang kitartását, vagy pedig szünetet kívánó jegy.

VIII.

Eger-vár viadaláról való ének harmad része.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Még is hall - ja - tok szép vi - a - da - lo - kat, por - fel - gyu - lást,

szép csu - da - os - tro - mo - kat, *p* a jó Is - ten mint mu - ta - tá

meg ma - gát, *f* nagy szé - gyen - be ho - zá a csá - szár ha - dát.

2. Elvégezvén első nagy ostrom után
Külső várba mene Mecskey István,
Pető Gáspár helyére ott beállván,
Mert Pető sebben fekszik az ő ágyán.

3. Gondolák basák, levelet irának
Utósó napján a Szent-Mihál-hónak
Sári Andrást a bánokhoz bocsáták,
Őket kérik, hogy a várat megadnák. sat.

IX.

Egőr historianac negyed es utosso resze.

(Az S. ív 3-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Ne-gyed es u - to - so re - sze ez had - nac Mon-dom mo-gyat

ma - sod har-mad os - trom - nac Nagy sze-gyem-be el - men - tét az nagy had - nac

Szer - nyü ha - la - lat Mec - ke - i Ist - uan - nac.

Ezen ének dallama ugyanaz, mely az előbbié.

IX.

Eger-vár viadaláról való ének negyed és utósó része.

Andante. Metron. ♩ = 58.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Ne-gyed és u - tó - só ré - sze e had - nak, mon - dom mód - ját

má - sod, har - mad os - trom - nak, *p* nagy szé - gyen - be el - men - tét a

nagy had - nak, *f* ször-nyü ha - lá - lát Mecs - ke - i Ist - ván - nak.

2. E sok törés, romlás, hogy meglett vala,
Lovon is várba bemehetnek vala,
A vitézek mindent építnek vala,
Szabadulást Istentől várnak vala.

3. Gyakran alázatosan imádkoznak,
Prédikátorjok nincs, igen ohajtnak;
A jámbor hadnagyok csak prédikálnak,
Isten igéjével ők bátoritnak. sat.

X.

Egri historianac summaia.

(A V ív 3. levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Sum - ma - iat i - rom E - gör va - ra - nac, Meg - szal - la - sa - nac

1)

vi - ja - dal - ia - nac Sze - gyön val - la - sat Chya - szar ha - da - nac

2) 3) 4)

Nagy vi - ga - sa - gat Fer - di - nand Ki - ral - nac.

Az 1., 2., 3., 4. számok alatt fél kótáknak kellene állni. (A kótametsző hibája által maradtak egészek.)

Hogy e dallam lágy C hangnemben iratott, némi bizonyítványul szolgál a b előjegy, s a megfejtésben látható 3-ik és 4-ik ütenynek menete.

Nevezetes, hogy e dallam $\frac{3}{4}$ vagy megfejtésünk szerint $\frac{3}{8}$ ütenyre van írva. Jele, hogy Tinódi nem csak az egész, hanem a korszakában divatozott más ütenynemeket is jól ismerte, mi a következő daloknál is bebizonyuland. De épen e tapasztalat tanúsítja azt is, hogy Tinódinak nem volt szándoka, dallamait a magyar népdalok zenéjéhez alkalmazni, hanem egy külön stílt választott azokhoz, mely a fensőbb kamarai zene körébe vág.

A zongorakiséretű megfejtésnél a könnyebben mozgó s kevésbé feszes $\frac{3}{8}$ ütenyt célszerűbbnek tartottam akár a $\frac{3}{4}$, akár a nehézkes $\frac{3}{2}$ ütenynél.

X.

Egri históriának summája.

Szerző T. S. 1553-ban.

Andantino. Metron. ♩ — 88.

ÉNEK.

p Sum-má-ját i - rom E - ger vá - rá - nak *f* meg-szál - lá - sá - nak,

p vi - a - da - lá - nak, *p* szé - gyen val - lá - sát csá - szár ha - dá - nak,

nagy vi - ga - sá - gát *f* Fer - di - nand ki - rály - nak.

ZONGORA.

2. Urak, halljatok szép csuda-dolgot.
Mint az Ur Isten ada vigságot,
Mutat hozzátok irgalmasságot,
A pogányokon állá boszúságot.

3. Megírtam bőven históriáját
Eger várának ő nagy romlását;
Most rövideden annak summáját
Megérthetitek ő nagy sok csudáját.

4. Mikor írának ezer öt százban
A negyvennyolczban magyarországban,
Eger vára lön király számában,
Király megérte volna pusztaságban.

5. A ruszkai vitéz Dobó István
Egre*) bocsátá főtisztartóját,
Zay Ferenczet más porkolábját
Ezekre bizá jó végháza kulcsát.

*) Eg re (Egerre).

XI.

Ennygy Terec lanos vitessege.

(Az Y. iv 3-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Ez el - mult go - nosz ü - dö - ket be - sze - löm Vi - tez Te - rec

Ia - nos - rol em - le - kö - zöm Mert io hi - re ne - ue ö - röm en - ne - köm

At - tya ha - la - lan ke - se - rög en lel - köm.

E dallam egészen hasonló a VI. szám alattihoz. Az ott előadott észrevételek tehát ide is alkalmazandók. Itt csak a szöveg-rövid vagy hosszú betűjei felosztásánál történik némi eltérés. Tinódi mind az említett VI-dik, mind a jelen ének szövegét ugyan azon évben (1553.) készíté, s hihetőleg népies dallamával köztetszést aratott, azért alkalmazott arra kétféle szöveget is.

XI.

Enyingi Török János vitézsége.

Szövegét szerző T. S. Debreczenben, dallamát Kassán 1553.

Andante. Metron. ♩ = 52.

ÉNEK.

ZONGORA.

The musical score is written for voice and piano. The voice part is in a single line with lyrics underneath. The piano accompaniment consists of two staves (treble and bass clef) grouped together. The key signature has one flat (B-flat), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Andante' with a metronome marking of 52 beats per minute. The score is divided into three systems, each corresponding to a line of the poem. Dynamics include piano (p) and forte (f). The lyrics are: 'Ez el - mult - go - nosz i - dő - ket be - szé - lem, vi - téz Tö - rök Já - nos - ról em - lé - ke - zem, mert jó hí - re, ne - ve, ö - röm én - ne - kem, aty - ja ha - lá - lán ke - se - reg én lel - kem.'

2. Nincsen szeme szerencse kerekének,
Egyaránt forog gazdagnak szegénynek,
Hol jó, hol gonosz fordul embereknek,
Urak és szegény legények mind vesznek.

3. Nagy sok jóval szereté az Ur Isten
Vitéz Török Bálintot ő éltében,
Mikor vala szintén jobb életében,
A szerencse hozzá veszedelembe. sat.

XII.

Carol Chyaszar hada Saxoniaba Ot Kurfirstnac megfogasa. 1546.

(Az a iv első levele előlapján.)

1)

Eredetiben.

Sa - xo - ni - a va - la Ne - möt or - szag - ba Ca - rol Chya-szar

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2)

el - len fel - ta - ma - das - ba Meg - hall - ia - toc Ca - rolt nagy ha - rag - ia - ba

3)

4)

Mint fog - ta meg Kur - first az vi - ja - dal - ba.

Az 1., 2., 3., 4. számok alatti hangjegyek után egy egész ütenyes szünetjegynek kellene állani.

XII.

Károly császár hada Saxoniában.

Szerző T. S. Kassán, 1550.

Andante. Metron. ♩ — 58.

ÉNEK.

f Sa - xo - ni - a va - la Né - met - or - szág - ban,

ZONGORA.

f

Ká - roly csá - szár el - len fel - tá - ma - dás - ban, *p* meg - hall - já - tok Ká - rolyt nagy ha -

p

rag - já - ban, mint fog - ta meg Kur - füst a vi - a - dal - ban.

2. Erről írást, tudom, sokat hallhattak,
Császárok, királyok mint hadakoztak,
Alattuk valókat sokat rontottak,
Kik ő hiveségükben megbontakoztak.

3. Beirták lám ezt az Evangelisták,
Isten szava kemény szívű zsidóknak,
A mi a császáré, adnák császárnak,
A mi Istent illet, Istennek adnák. sat.

XIII.

Szytnia Leva Chyabrag es Mvran varaknac meg veuese.

(A c iv 2-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Le - szön be - sze - döm it - ten ez or - szag - rol Szit - nia Le - ua

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Chyab-rag Mu - ran va - ra - rol Fer - di - nand ki - ral el - ron - ta - ta - sa - rol

Az ben - nőc va - lok - nac nagy szer - nyő ha - la - lok - rol.

*) Az utolsó hangnak kitartását kívánó, vagy inkább rövid szünetet követelő jegy.

XIII.

Szitnya, Léva, Csábrág és Murány váraknak megvevése.

Szerző: T. S., Kassán 1549-ben.

Andante. Metron. ♩ = 58.

ÉNEK.

f Le - szen be - szé - dem it - ten ez or - szág - ról, Szit - nya, Lé - va,

ZONGORA.

p Csáb-rág, Mu-rány vá - rá - ról, *p* Fer - di - nand ki - rály el - ron - ta - tá - sa - ról,

f a ben - nük va - lók - nak nagy ször - nyű ha - lá - luk - ról.

2. Azt tudjátok, régtől fogva Magyarok,
Tinköztetek csak dulátok, fosztátok,
Egymásra kegyetlen agyarkodátok,
Ki miatt vesztétek nagyobb részre országtok'.

3. Nagy siketség, vakság szállott reátok,
Fáraó királyhoz hasonlók vagytok,
Hiszem, Isten keményíté johotok' *)
Sem prédikálással, sem énekkel gondoltok.

*) J o h régi magyar szó. Mai napon annyi, mint máj.

XIV.

David kiral mint az nagy Goliattal meg viut.

(Az e iv 1-ső levele hátlapján.)

Eredetiben. 1)

Si - es ke - resz - tien lel - ki iot hal - la - ni O tör - uen-

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

ből ha - da - koz - ni ta - nul - ni Az i - gaz hit mel - let mint kel bait

viu - ni Chri - stus - ban biz - ni.

Az 1) 2) 3) számok alatti egész hangjegyeknek csak félkótáknak kellene lenniük; hacsak azt nem állítjuk, hogy a szerző azokat ponttal ellátni nem akarta (nehogy nyolczad jegyet kelljen a pont után írni), de még is azokat hosszabban kitartani, s az utána következő hangot röviden óhajtá ejtetni; mi a megfejtésben érthetőbbleg látható.

Tinódinak e dallama, zenei becs tekintetéből, a legfontosabb, és szerzeményei fénypontjának nevezhető; mert abban egy gyönyörű Choralét találunk, melynél fogva a szerző, ha semmit egyebet nem irt volna is, az utókor hálás méltánylatát, sőt a művészeti koszorút is teljes joggal igénybe veheti. Ez ének dallama a XVI-ik századi magyarok között tündöklő csillagnak nevezhető, s azzal méltán kérkedhetünk. Ha szövege nem volna bibliai tárgyú, úgy azt a „Vive Henri quatre” híres dallal lehetne rokonítani: de úgy, mint van, szent kegyelettel helyezzük azt az egyházas Choralék közé, hol szintén méltó helyet foglal el. A szöveg mértéke nagyon közelit Sapho ódáinak mértékéhez, s emlékeztet az „Integer vitae” költészeti alakjára.

XIV.

Dávid király, mint a nagy Góliáttal megvívott.

Szerző T. S. 1549-ben, mint néhai Török Bálint udvari lantosa. (Így nevezi önmagát a szerző a fordák kezdő-betűiben.)

Adagio. Metron. $\text{♩} = 50$.

ÉNEK.

f Si - ess ke - resz - tyén lel - ki jót hal - la - ni, ó tör - vény -

ZONGORA.

f

rit.

a tempo.

rit.

a tempo.

rit.

p *a tempo.* *ritard.*

ből ha - da - koz - ni ta - nul - ni, az i - gaz hit mel - lett mint kell bajt

rit. *p* *a tempo.* *ritard.*

a tempo.

vív - ni, *ff* Krisz - tus - ban *fz* biz - ni.

ff *a tempo* *fz*

2. Emlékezem a régi királyokról,
Profétákról, Sámuelről, Saulról,
A Góliátról és Dávid királyról
Bajviadalokról.

3. Biblia mondja királyok könyvében,
Elsőben, tizenhetedik részében:
Ki akarsz vinni, vegyed ezt eszedben,
Jól jársz ügyedben.

4. Az idő vala régen ó törvényben,
E világnak negyedik idejében,
Négy ezerben irtak és nyolczvan ötben,
Világkezdetben.

5. Sámuel egy jeles proféta vala,
Ramatában atyja Helkana vala,
Helkanának két felesége vala,
Nagy jámbor vala. sat.

Jegyzet. Tinódinak e szerzeménye zenetani tekintetben legrendszerezesebb s legkitünőbb levén, azt a következő lapon négy énekszóra alkalmazva is közlöm, és pedig czélszerűbb használhatóság végett magasabb hangnemben, úgy miként Pesten 1859-ben több alkalommal köztetszésre előadatott.

A XIV. ének (Dávid király) négy énekszóra, elő- s utójátékkal.

Adagio. Metron. ♩ — 50.

SOPRANO.

ALTO.

TENORE.

BASSO.

ZONGORA. *mf*

f Si - ess ke - resz - tyén lel - ki jót hal - la - ni, ó - tör - vény - ből ha -
rit. *a tempo*

f Si - ess ke - resz - tyén lel - ki jót hal - la - ni, ó - tör - vény - ből ha -
rit. *a tempo*

f Si - ess ke - resz - tyén lel - ki jót hal - la - ni, ó - tör - vény - ből ha -
rit. *a tempo*

f Si - ess ke - resz - tyén lel - ki jót hal - la - ni, ó - tör - vény - ből ha -
rit. *a tempo*

rit. a tempo rit.

da - koz - ni ta - nul - ni, *p* az i - gaz hit mel - lett mint kell bajt vív - ni

rit. a tempo rit.

p

rit. a tempo rit.

da - koz - ni ta - nul - ni, *p* az i - gaz hit mel - lett mint kell bajt vív - ni

rit. *p* a tempo rit.

rit. a tempo rit.

p

a tempo

ff Krisz - tus - ban biz - ni.

a tempo

ff

a tempo

ff Krisz - tus - ban biz - ni.

a tempo

ff a tempo

XV.

Ivdi aszszon historiaia.

(Az f. é. 4-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

So - kat szol - ha - toc az meg löt dol - gok - rol

Re - gij - ek - nec az ö Cro - ni - ka - iok - rol O tör - uen - ben nagy Is - ten ha -

rag - ia - rol Mast en szol - loc Iu - dit asz - szon dol - ga - rol.

*) Szünet jegye.

XV.

Judit aszszony historiája.

Szerző T. S. Anthimus (virágos) szigetben, Török Bálint házában. (Évszám nincs említve.)

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

f So - kat szól - ha - tok a meg - lett dol - gok - ról,

ré - gi - ek - nek az ő kró - ni - ká - juk - ról, *p* ó tör - vény - ben nagy Is - ten ha -

rag - já - ról, *f* most én szó - lok Ju - dith asz - szony dol - gá - ról.

2. Emlékezem régi hadakozásról,
Nem csak fegyverekkel megvert hadakról,
Nabukodnozor király hatalmáról,
Csudaképpen ő nagy megromlásáról.

2. Benn Assyriában hatalmas vala
Nabukodonozor király él vala,
Ninive városban lakozik vala,
Arphaxat királyra hadakozik vala. sat.

XVI.

Hadnagyoknak tanvság mikor Tereckel szömbe akarnac öklelni.

(A h iv 2. levele hátlapján.)

Eredetiben.

1) 2) 3)

Se - re - göc köszt kie vat - toc had - na - gyoc Ke - rősz-tien hi-

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

4) 5) 6)

töt az kie val - lo - toc I - gye - tök - ben nyer - ni ha a - kar - toc

7) 8)

Hal - gas - sa - toc eszt meg - ta - nu - lya - toc.

Az 1) 3) 5) 7) számok alatti egész hangjegyek után vagy egy pontnak vagy félszűnjegynek (Pausa) kellene állni.

A 2) 4) 6) 8) szám alatti kettős egész hangjegyek világosan mutatják, hogy a szerző valamint itt, úgy egyéb dalaiban is korán sem azt akarta értetni, hogy azon hangokat két egész ütenyig kell kitartani, (mi nem csak szükségtelen volna, de kellemetlenül is hangzanék), hanem csak czélszerű bizonytalan ideig meghúzni, miként a Fermatéknál szoktuk.

Hogy e dallam $\frac{3}{4}$ idenyre volt számítva a szerző által (mi különös figyelemre méltó), a dallam folyamatában kitűnő rhythusból lehet látni.

A zongora-kisérettel ellátott megfejtésben, nehogy a dal czélszerűtlen lassú vontatással énekeltessék, a $\frac{3}{4}$ idényt választottuk.

XVI.

Hadnagyoknak tanúság, mikor a Törökkel szembe akarnak öklelni.

Szövegét szerző T. S. Kassán (évszám nincs említve).

Moderato. Metron. ♩ = 104.

ÉNEK.

p Se - re - gek közt kik vagy - tok had - na - gyok, ke - resz - tyén *f* hi-

ZONGORA.

p

tet a kik val - la - tok, *p* ü - gye - tek - ben nyer - ni ha *f* a - kar-

cresc.

p *cresc.* *f*

tok, hall - gas - sá - tok ezt, meg - ta - nul - já - tok.

2. Ezt nagy szükség jó vitéz hadnagyok
Megtanulni; mint hadakozzatok,
Példa néktek Prófétáknak hadok,
Ha úgy jártok, Istenben áldattok.

3. Bátorsággal Istenben bizzatok,
Seregekkel rendet állassatok,
Pogányokkal vívni ha akartok,
Nagy felszóval nekik így szólljatok. sat.

XVII.

Szvliman chyaszar Kazul basaval viadalyarol.

(A h iv 4-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Sok Ki - ral - rol Chya-szar - rol em - le - kösz - tem Chyu-da ha - da-

kat ro - loc besz - szel - lö - tem De te - rec nem - zet - röl nem el - mel - köt - tem

Meg - ha - lya - toc mit fe - lö - löc er - tört - tem.

Hogy e dallam Tenor-kulcsra van téve, bizonyítja az ötödik vonalon előjegyül álló C, miként ezt Tinódi egyéb dalainál is látjuk. A C után álló b itt is, mint máshol, csak egyedül áll, miként ez hajdankorban, s névszerint a régi egyházi s egyéb énekeknél divatozott; s legyen bár ama b annak jelentéseül, hogy a D helyett Des, vagy az E helyett Es énekeltecsék (mert ezeknek egyikére minden esetben vonatkoznia kell), ha a dallam egész menetét, s a legutólsó kettős zárhangot (mely itt világosan alaphangul szolgál) tekintjük, e dalt csak lágy F hangnemben lehet megfejteni.

XVII.

Szuliman császár viadaláról Kaszul basával.

Szerzé T. S. 1546-ban.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Sok ki - rály - ról csá - szár - ról em - lé - kez - tem, csu - da - ha - da -

kat ró - lok be - szé - let - tem *p* de tö - rök nem - zet - ről nem el -

mél - ked - tem, meg - hall - já - tok, *f* mit fe - lö - lük ér - tet - tem.

2. Én beszélek Szuliman járásában,
Kinek birodalma vagyon Budában,
És nagy része vagyon mind e világban,
Isten ostora ő nagy sok országban.

3. Birodalma nagy vagyon e császárnak,
Háromféle török fejedelmet mondnak,
Az egyiket hívják Szultan Szulimannak
Szultan Szelim neve volt az atyjának. sat.

XVIII.

Sokfele reszögösről.

(A k iv 1-ső levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Sok re - szö - gös hal - gas - sa - toc er - köl - chyö - tö - ket

Is - ten el - len re - szög - seg - ben tij vet - ke - tö - ket

Mert gya - kor - ta fe - ley - tij - töc ti Is - ten - tö - ket.

*) Szünetjegy.

Tinódi dalai között ez már a második, mely $\frac{6}{4}$ vagy $\frac{3}{2}$ ütenyre íratott. Lásd az elsőt a X-ik sz. a.

XVIII.

Sokféle részegesről. (Gúnydal.)

Szerző T. S. Nyírbátorban, 1548.

Moderato. Metron. ♩ = 108.

ÉNEK.



ZONGORA.



Is - ten el - len ré - szeg - ség - ben ti vét - ke - te - ket;



f mert gya - kor - ta fe - lej - ti - tek ti Is - ten - te - ket.



2. Én beszédem' a Noeról kell elkezdenem,
A jó bornak meglelését megbeszélienem,
Sok rendbeli részegséget megjelentenem.

3. Barkájából Noe atyánk mikor kiszálla,
Mindenféle népét, barmát el kibocsátá,
E szép szárazföldön Isten elszaporítá.

XIX.

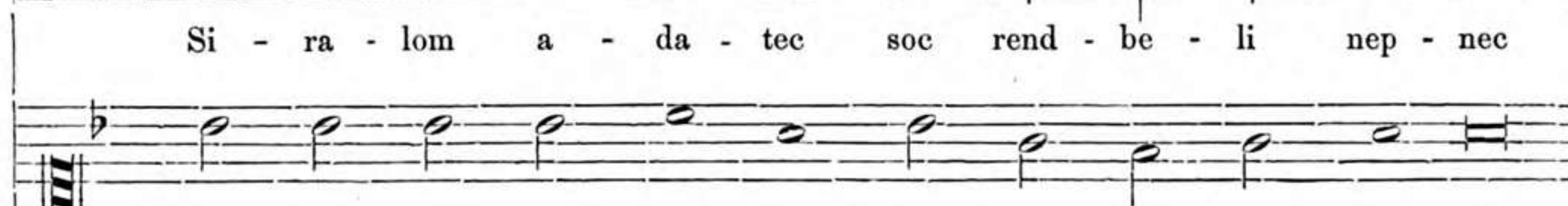
Bvda veszeseről es Terec Balint fogsagarol.

(A k ív 4-ik levele előlapján.)

Eredetiben.



Si - ra - lom a - da - tec soc rend - be - li nep - nec

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.



Ki hi - re - uel le - szön föld - ke - reg - se - ge - nec Mert ve - ge lön im - mar



mi vig e - le - tünk - nec Eszt te - uē fog - sa - ga ke - gyös ve - ze - rünk - nec.

XIX.

Buda veszéséről és Török Bálint fogságáról.

Szerző: T. S., Szigethen 1551-ben.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three systems of music, each with a vocal line (ÉNEK) and a piano accompaniment (ZONGORA). The tempo is marked 'Lento' with a metronome indication of 63 beats per minute. The lyrics are in Hungarian and describe the fall of Buda and the capture of Török Bálint.

System 1:
 ÉNEK: *f* Si - ra - lom a - da - ték sok rend - be - li nép - nek, ki hí - ré - vel
 ZONGORA: *f*

System 2:
 ÉNEK: le - szen föld ke - rek - sé - gé - nek; *p* mert vé - ge lön im - már mi víg é - le -
 ZONGORA: *p*

System 3:
 ÉNEK: tünk - nek, *f* ezt te - vé fog - sá - ga ke - gyes ve - zé - rünk - nek.
 ZONGORA: *f*

2. Esz'tekbe vegyétek ez úrnak fogságát,
 Jó Török Bálintnak tőlünk így elváltát,
 Lám minden értette jámborul szolgáltat,
 Mindenik urának mindenben hív voltát.

3. Benn Erdélyben lön János király halála,
 Ottan ő udvara igen megpusztula,
 Urakban egynehány mert ott meghasonla,
 Kik miatt ez ország im mind elpusztula. sat.

XX.

Prini Peter nec, Mailat Istvannac es Terec Balintnac fogsagokrol.

(Az I ív 3-ik levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

The musical score is presented in three staves for each line of lyrics. The first staff is the original notation (Eredetiben), the second is modern notation (Mostani hangjegyekkel), and the third is figured bass (Megfejtve). The lyrics are: Sir - ua ve - szí - köl mast sze - gin Ma - gyar or - szag Mert tö - le ta- uo - zec han - gos - sag vi - ga - sag Be - lö - le ki - ke - le soc fe - nös gaz - dag - sag Es fog - sag - ban e - sec egy - ne - hany v - ra - sag.

XX.

Perényi Péter, Mailáth István, és Török Bálintnak fogságukról.

Szerző T. S. Baranyában, 1542.

Lento. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Sír - va ve - szé - kel most sze - gény Ma - gyar - or - szág;

mert tö - le tá - vó - zék han - gos - ság, vi - gas - ság: *p* be - lö - le ki - ke - le

sok fé - nyes gaz - dag - ság *f* és fog - ság - ba e - sék egy - ne - hány u - ra - ság.

2. Ezen örvend, vigad a török császárság,
Hogy magyar urakban vagyon oly bolondság,
Hiszik, hogy ő benne vagyon oly jámborság,
Hogy fogadásában nem volna ravaszság.

*) Noha.

3. Bolondság töletek fejenként Magyarok,
Török álnok hitét meg nem gondoljátok,
Maga *) csak tölem is sokszor hallottátok,
Sok fejedelmeket mint csalták, tudjátok. sat.

XXI.

Verbőci Imrehnec Kazon hadával Kozari mezőn viadalya.

(Az m ív 2-dik levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

Ti sze - gin Ma - gya - roc nagy ö - röm ti - nek - töc

Az Te - rec ke - ze - be mi - kor fog - lya es - töc Ot ma - gyar vi - te - zöc

lesz - nec se - get - seg - töc Kic mi - at sza - bat - sag ha - mar le - szen nek - töc.

*) Szünjegy.

Jegyzet. Az eredetiben a C kulcsjegy alatt sem itt, sem a következő két dalnál a Plica jegye nincsen.

XXI.

Verbőczi Imre viadala Kászon hadával a kozári mezőn.

Szerző T. S. Daruvárott, 1543-ban.

Andantino. Metron. ♩ = 72.

ÉNEK.

ZONGORA.

The musical score is written for voice and piano. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is 2/4. The tempo is marked 'Andantino' with a metronome indication of ♩ = 72. The score consists of three systems of music. The first system begins with a forte (f) dynamic. The lyrics are: 'Ti sze - gény Ma - gya - rok nagy ö - röm ti - nek - tek, a Tö - rök ke -'. The second system continues the melody and includes the lyrics: 'zé - be mi - kor fog' - lyá es - tek, ott ma - gyar vi - té - zek lesz - nek se - gít -'. The third system concludes the piece with the lyrics: 'ség - tek, kik mi - att sza - bad - ság ha - mar le - szen nek - tek.' The piano accompaniment features chords and moving lines in both hands, with dynamics ranging from forte (f) to piano (p).

2. Jó Magyarországnak sokszor volt nagy inség,
A Törökök miatt pusztaság, nagy éhség,
Soha benne nem lön oly igaz békesség,
Benne uralkodik mert a nagy irigység.

3. Nagy sok csuda vagyon urak ti rajtatok,
Ennyi sok inségben meg nem tanulhattok,
Mire közöttetek ti egymást rágjátok,
Vitézlő urakat veszni akarjátok. sat.

XXII.

Az szalkai mezőn való viadalrol.

(Az n ív 1-ső levele előlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

The musical score is presented in three systems, each with three staves. The first staff of each system is the original notation (Eredetiben), the second is the modern notation (Mostani hangjegyekkel), and the third is the figured bass (Megfejtve). The lyrics are written below the original notation.

System 1:
 Original: Ta-masz - ta az Is - ten az ke - resz-tyen nep - re Po - gan fe - ie-
 Modern: [Modern notation of the first system]
 Figured: [Figured bass notation of the first system]

System 2:
 Original: del - met nagy ve - szö - del - me - re le - lös - ben min - dön - nel ez Ma - gyar nem - zet-
 Modern: [Modern notation of the second system]
 Figured: [Figured bass notation of the second system]

System 3:
 Original: re Pa - ran - chyó - lat sze - ge - sert bűn - te - te - se - re.
 Modern: [Modern notation of the third system]
 Figured: [Figured bass notation of the third system]

1) Itt nem egész, hanem fél hangjegynek kellene lenni.

2) Szűnjegy.

XXII.

A szalkai mezőn volt viadalról.

Szerző T. S., Nagyszombatban 1544.

Andantino. Metron. ♩ = 69.

ÉNEK.

p Tá - masz - ta az Is - ten a ke - resz-tyén nép - re po - gány fe - je

cresc.

ZONGORA.

f del - met nagy ve - sze - del - mé - re, *p* je - lesb - ben min - den - nel e ma -

f *p*

gyar nem - zet - re, *f* pa - ran - cso - lat sze - gé - sért bűn - te - té - sé - re.

f

2. Jól értitek a török császár hatalmát,
Itt Magyarországon olly nagy birodalmát,
Mily nagy gazdagsággal birja Buda várát,
Ez országnak hagyta nektek fél gallérát.

3. Nagy veszedelmeket a Budából tesznek,
Kin szegény Magyarok igen veszékelnek,
Minap Memhet basa szálla törököknek,
Hogy nagy gyorsasággal vele készülnének sat.

XXIII.

Varkveh Tamas ideiebe löt chyatac Egörböl.

(Az o iv 1-ső levele hátlapján.)

Eredetiben.

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

The musical score is presented in three systems, each with three staves. The top staff is the original notation (Eredetiben), the middle staff is the modern notation (Mostani hangjegyekkel), and the bottom staff is the deciphered version (Megfejtve). The lyrics are written below the staves.

So - kat szol - tam en az re - gi dol - gok - rol Chya - sza - rok - rol

Ki - ra - lyoc nagy v - rak - rol vi - te - zök - nec gya - kor vi - a -

da - lyok - rol Kez - det - töl fog - uan löt nagy soc chu - dak - rol.

E dallam előjegyeül csupán a 4-ik vonalra helyezett C áll s így a hangjegyek Sopran-kulcsot igényelnek. A megfejtésnél azonban lehetlen volt e dalt kemény C hangnemre írni; mert így, kivált első része, értelem nélküli öszhangzatlan énekké válnék: holott lágy C hangnemben a dallam rendszeres alakot nyer. Nem is gondolhatok tehát egyebet, mint hogy a kótametsző elfelejté a 4-ik vonalra a szokott b előjegyet tenni; mi, ha ott állna, az ide illő lágy C hangnemet kétségen kívülé tenné.

XXIII.

Várukcs Tamás idejében volt csatákról.

Szerző T. S. Kassán, 1548.

Lento. Metron. ♩ = 60.

ÉNEK.

ZONGORA.

p So - kat szóll - tam én a ré - gi dol - gok - ról, csá - szá - rok - ról, *cresc.*

ki - rá - lyok, nagy *f* u - rak - ról, vi - té - zek - nek gya - kor vi - a - dal - juk -

ról, *f* kez - det - től fog - ván lett nagy sok csu - dá - k - ról.

2. Egy keveset szóllok Magyarországról,
Inségéről szerencsétlen voltáról,
Végbelieknek gyakor csatájukról
Törökökkel sok tusakodásukról.

3. Buda vala feje Magyarországnak,
Ki kezébe esék török császárnak,
Most végháza im a török országnak,
Herdo*) helyett ott Nabatot**) kiáltnak.

*) Wer da? Vagy talán: Wir sind die Herrn da!

**) Megállj! — Ki vagy? — Vagy talán: Ez a mi tanyánk, szállásunk.

XXIV.

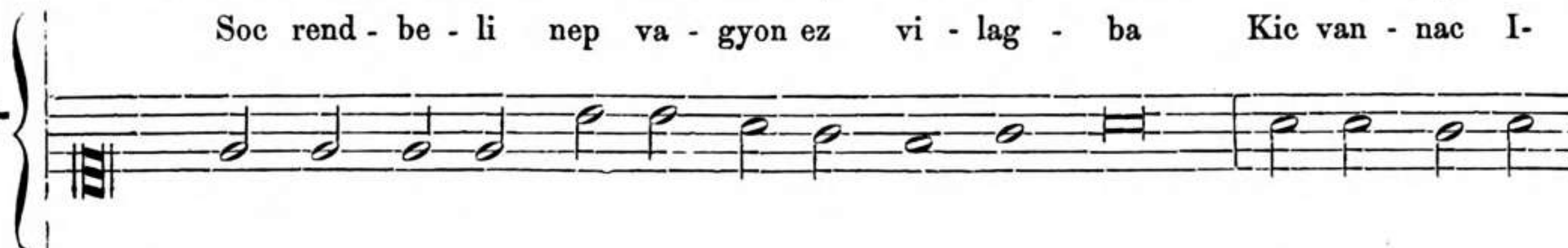
Capitan György baiviadalya.

(A p ív 3-ik levele előlapján.)

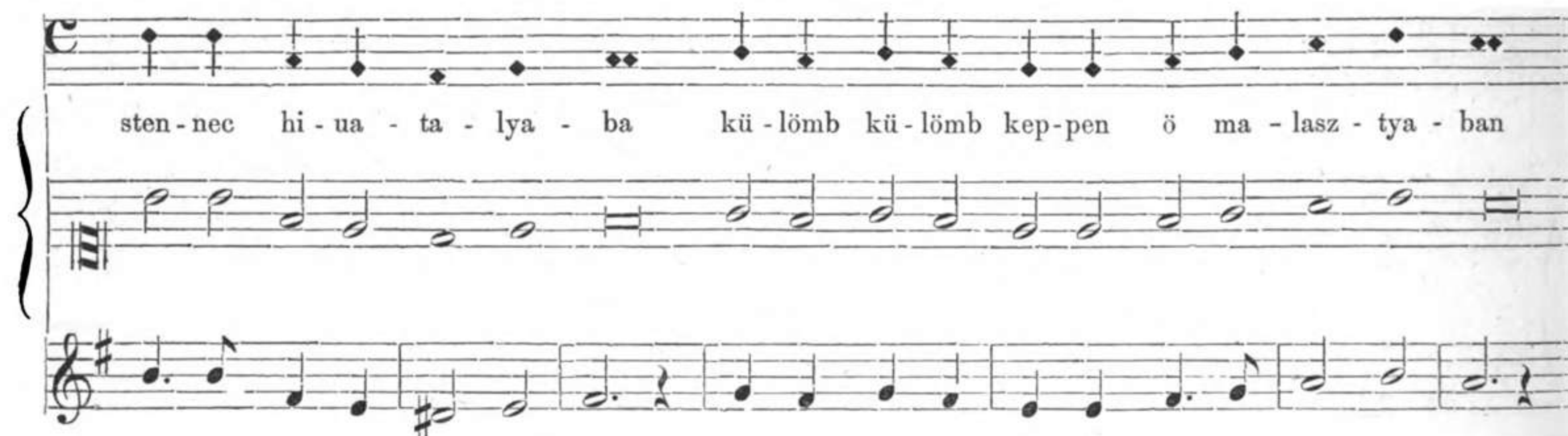
Eredetiben.



Soc rend - be - li nep va - gyon ez vi - lag - ba Kie van - nac I-

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.



sten - nec hi - ua - ta - lya - ba kü - lömb kü - lömb kep - pen ö ma - lasz - tya - ban



Ki - ki hi - uön el - jar - yon ö dol - ga - ba.

XXIV.

Kapitán György bajviadala.

Szerző T. S. Kassán. 1550-ben.

Moderato. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

f Sok rend - be - li nép va - gyon e vi - lág - ban, kik van - nak Is -

ZONGORA.

f

ten - nek hi - va - ta - lá - ban, *p* kü - lönb kü - lönb - kép - pen ő ma - laszt - já - ban,

p

f ki - ki hi - ven el - jár - jon ő dol - gá - ban.

f

2. Én most szóllok csak vitézlő dolgokról,
Jelösbben vég-várakban lakozókról,
Az Istentől adatott malasztjukról,
Pogányokkal gyakor harczolásukról.

3. Bátor szívvel a vitézséghez vannak,
Ha ellenséget hallnak, megvidulnak,
Gyorsan ő jó lovukra felfordulnak,
Az ellenségnek hamar arczul állnak. sat.

XXV.

Az Vdvarbiracrol es kvlchyarokrol.

(A q ív 2-dik levele hátlapján.)

Eredetiben. 1)

Sze - re - ted - böl a - yan - lom szol - ga - la - to-mat Ki - jert en is

Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

2) 3)

va - rom az en hasz - no - mat Kö - nyö - rög - uen ke - röm v - ra - sa - go - dat

4)

En - ne - köm meg - bo - chyasd meg - ban - ta - so - mat.

Az 1) 2) 3) 4) számok alatti kettős hangjegyekre e dallamban majd csak egy, majd két szótag énekeltetik; mert némely vers majd 11, majd 12 szótagból áll.

XXV.

Az udvarbirák és kulcsárokról.

Szerző T. S. Bohnyán, a kis Küküllő mellett, Bethlen Farkas házánál. (Évszám nincs említve.)

Moderato. Metron. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

Sze - re - tet -ből a - ján - lom szol - gá - la - to - mat, ki - ért én is

vá - rom az én hasz - no - mat, kö - nyö - rög - vén ké - rem u - ra - sá - go -

ritard.

dat, én - ne - kem meg - bo - csásd meg - bán - tá - so - mat.

ritard.

Az udvarbirákról és kulcsárokról.

Gúnydal.

1. Szeretetből ajánlom szolgálatomat,
Kiért én is várom az én hasznomat,
Könyörögvén kérem uraságodat,
Énnekem megbocsásd megbántásomat.
2. Oly igen nagy gondba magam' foglaltam,
Kiből minden jómat én is takartam,
Isten malasztjának ezt ajánlottam,
Kiért mindenkoron én hálát adtam.
3. Lefüggesztett fővel leszegik nyakam'
Két szemem világa vagyon homályban,
Az én író kezem reszket a pennán,
Fejem szédelegve nagy gondolkodván.
4. Gondot adok én az oly embereknek
Kik szegény fejemen nem keserülnek,
Mert vers-szerzésemben átkomban lesznek.
Jelesbben udvarbirák, kulcsárok lesznek sat.

Az utósó fordák.

22. Kis Küküllő mellett Bethlen Farkasnak
Bohnyai házánál megiratának;
Mert vers-szerzésében Sebők deáknak
Nem úr hírével bűdös bort adának.
23. Nagy-idai kulcsár a bohnyaival
Lám atyafias volt álnokságával,
Nem barátkozik velem a jó borokkal.
Ha fiamat küldöm, illet szitokkal.
24. Adjon Isten nekik oly jó malasztot,
Táplálják jó borral Sebők deákot,
Vele egyetemben jó szolgálókat,
Fejükre ne várják a rút átkokat.

V.

TINÓDI SEBESTYÉN

D A L L A M A I

KÉSŐBBI KIADÁSOKBAN.

Tinódi Sebestyén énekeinek némelyike nem csak egyenként, hanem többen is együtt véve jelentek meg nyomtatásban. Így adattak ki, mennyire eddig tudomásomra juthatott:

- a) Zsigmond király és császár krónikája 1552-ben, 4-ed rétből;
- b) Budavára megvételének s Török Bálint elfogatásának históriája 1541. Kolosváratt (Sándor István állítása szerint a Magyar Könyvesházban);
- c) János király testamentuma 1577. Kolosváratt;
- d) Az 1554-ben Kolosváratt Hoffgreff műhelyében megjelent Tinódi-Krónikának csaknem fele (nyomtatási hely és évszám nélkül) azon 4-ed réti kötetben s nyomtató papíroson, melynek címe következő:

„Historiás Enec. Az ieles gyozedelemről, mint verte meg Mátyás Király üdeiében, Bathori Istuán, Erdeli Wayda, à Király hadáual, és az Erdeli és Magyar országi hadáual, az Alibeket, Hatuan ezer Töröckel: — Erdelbe a Kenyermezöien. Mikoron irnánac 1. 4. 7. 9. Szent Kálmán napián. — Az Cirusnac notaiára.“

Elfoglalja e történeti ének az említett könyv A. B. íveit, a C. ív első levelét, s a 2-ik levél előlapja felét. Az ének utósó fordája következő:

„Ezeket versekben a ki berendelte, Temesvári István Deák az ő neve, Hogy Thelegden laknék schola mesterségben, Ezerötszáz, hatvankilencz esztendőben.“

(Tehát ez éneket Temesvári István szerzé 1569-ben.)

Az idézett ének utósó strophája után ugyanazon levélnek alsó részén következik Tinódi Sebestyén nevének első két betűjét (S. T.), bal kézzel tartott kardját, és jobbjával tartott lantját magában foglaló vért rajza, mely 1554-ben megjelent Krónikája végén, sőt Heltai Cantionaléjában is, hasonló alakban látható. Következő lapoktól kezdve a könyv végeig (mely a Z. őrbetűvel jegyzett íven túl még egy ívre, és így összesen az egész kötet 24 ívre, vagyis egy híján 192 lapra terjed) Tinódi énekeinek jó része olvasható. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtára e könyv teljes példányát bírja. Megvan egyéb magán könyvtárakban is.

A nyomtatvány orthographiája itt már némileg jobb annál, melyet Tinódi 1554-ben megjelent Krónikájában tapasztaltunk; névszerint itt már gyakrabban találkozunk a közép-alakú nagy betűk s a kis betűk fölötti accentusokkal, sőt az **a** és **e** névmásoknál apostrophokkal is. E nyomtatvány betűi egyébiránt tökélyesen hasonlítanak ama 4-ed réti könyv betűjéhez, melyet Heltai Gáspár 1571-ben Kolosváratt adott ki e címmel: „Decretum azaz Magyar és Erdély országnac törvénykönyve s a t.“

(Werböczi Tripartituma magyarul.) Ugyancsak e Decretum címlapja épen azon alakok és rajzokkal van környezve és díszítve, melyek a Hoffgreff György műhelyében megjelent Tinódi-Krónika 1554-ki kiadásánál láthatók.

Ezekből azt következtetem, hogy a Temesvári István históriás énekével kiadatott részletes Tinódi-énekek Heltainál vagy kevéssel 1571 előtt, vagy 1570—1573. között jelentek meg; mert 1574-ben az ugyanazon nyomdász által közzé tett „Cantionaléban” ugyanezen Temesvári és Tinódi-féle énekeket magában foglaló nyomtatvány nem újra nyomatva, hanem épen ennek eladatlanul fenmaradt példányai közül vétetett fel *).

Ezen Temesvári-Tinódi-féle nyomtatványban létező Tinódi-énekek némelyike rövidítve, mások bővítve, a címek és szók változtatva és javítva, néhány kezdőbetűk cifra alakokkal díszítve, az egyes versek nem külön-külön sorban (mint az eredeti Tinódi-Krónika kiadásában), hanem folyóbeszédként fordulnak elő, négy-négy vers levén egy-egy elkülönített strophába igtatva. Sőt nyolcz éneknek dallamai is közöltetnek ugyanazon s hasonló hibákkal fára metszett hangjegyekkel, miként az említett eredeti kiadásnál, csak hogy durvább vagy inkább kopottabb alakban, és még azon különbséggel, hogy az eredetiben levő legelső ének dallama ezen újabb kiadásban felcseréltetett az általam megfejtett 24-dik szám alatti „Kapitán György bajviadala” dallamával, — nemkülönben az „Eger vár viadaláról” írt ének 2-ik részének eredeti dallama (a Krónika megfejtett dallamai között 7-ik sz. a.) mellőztetvén, helyébe ugyanazon dallam ismételve nyomtatott, mely ez ének 1-ső része előtt is áll. E két dallamot a reájok újabban alkalmazott szöveggel alább közölni czélszerűnek tartám. Egyébiránt azt vélem, hogy az 1554-ben megjelent Tinódi-Krónikához tartozott hangjegy-táblácskák (vagyis falemezek) közül ezen újabb kiadás alkalmával már csak azok találtattak meg, melyek e nyomtatványban használtattak; a többiek hihetőleg vagy elvesztek, vagy elhányattak; a nyomdászkiadó pedig sem nem tartá nagy hibának, ha a hajdani eredeti dallamok helyett ál-dallamokat nyomtat, sem szükségesnek, hogy az elveszetteket újól kimetszesse.

Az e kiadásban megjelent hangjegyes dallamok következő énekek elején fordulnak elő:

- 1) Históriás ének János király testamentomáról sat.
- 2) Históriás ének a szegedi veszedelemről. (Az eredetiben csak: „Szegedi veszedelem.”)
- 3) A Vég-Temesvárnak elveszéséről sat. (Az eredetiben: „A Vég-Temesvárban Losonczy Istvánnak haláláról.”)
- 4) Török császárnak győzedelme sat. (Az eredetiben: „Budai Ali Basa históriája.”)
- 5) História az Egervárnak csuda nagy szerencsés vitatásáról sat. (Az eredetiben: „Eger vár viadaljáról való ének” sat.)
- 6) E históriás éneknek II. része. (Az eredetiben csupán: „Másod része.”)
- 7) E históriás éneknek III. része. (Az eredetiben csak: „Harmad része.”)
- 8) E históriás éneknek IIII. része. (Az eredetiben csupán: „Negyed és utósó része.”)

Ugyanezen Temesvári-Tinódi-féle énekek megjelentek Heltai Cantionaléjában is, melynek címe: „Cancionale, azaz, historias enekes könyw: mellyben külemb külemb fele szép lőt dolgoc vadnac nyomtatua sat. Heltai Gáspár. Colosvarot 1. 5. 7. 4.” 4-ed rétbén.

*) Sándor István Magyar Könyvesháza szerint Temesvári említett történelmi éneke külön is megjelent Debreczenben 1569. ily címmel: „Historia az Bátor Istvánnak Alibég ellen való kenyérmezei győzedelméről.”

E nyomtatvány a pesti könyvtárakban eddig nem találtatott. A M. N. Muzeum Széchényi országos könyvtára csak e folyó században néhai Jankowich Miklós tudós régiség-gyűjtőnk költségén készült csinos iratú másolatát bírja. Azonban csaknem egészen teljes eredeti példánya van meg m. Gróf Ráday Gédeon úr péczeli jeles könyvtárában, melyet kértemre jelen munkám kiegészítése s illetőleg tökélyesbítése végett a mltgos gróf ama hazafiságos buzgalmánál fogva, melylyel nemzetünket közelebb érdeklő ilynemű tudományos vállalat előmozdítását gyámolítani példás készséggel szokott, kegyes volt rövid idei használatomúl kiadni, miután annak a péczeli könyvtárban feltalálhatását nt. Dobos János czeglédi ref. lelkész úr szíves közbenjárása és utasítása folytán eszközölni sikerült. Ezen eredeti nyomtatott Cantionale cím lapját megelőzik Jankowich Miklós saját kezével írt azon értesítő sorai melyek szerint Heltai az e Cantionaléba foglalt több nembeli históriás énekeket (kivéven a címlapot, előszót, lajstromot, és az első két verses művet) nem nyomatta újra, hanem csak a már korábbi években (1574. előtt) megjelent egyes époszi versezetek nyomtatványainak eladatlanul lenmaradt példányaikat használta fel, s ezek elejébe új címlapot, előszót s lajstromot nyomtatván (miként némely munkák második kiadásánál mostani nyomdászaink is teszik), azokat egy csomagba kötteté össze, hogy ezen nagyobb tömegben, mintegy újabb kiadás alakjában, könnyebben eladhassa. S úgy látszik, hogy Heltai reménye nem maradt teljesületlen; mert Cantionaléja példányai hamar elkelték, minthogy az eladási készlet nem sok példányból állott; mivel a Cantionale egyes részeiből, melyek t. i. korábbi években kiadatott nyomtatványokból állanak, csekély számú példányok voltak Heltai birtokában. Épen ez oka, miszerint e Cantionale rövid idő múlva oly nagyon elfogyott, hogy belőle mai napon már csak egy-két példányt találhatni, melyek ennél fogva a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak; habár a könyv artalmát tevő és külön is megjelent egyes részeivel gyakrabban találkozhatunk a magyar nemz. muzeumi és egyéb nyilvános s magán könyvtárakban.

Én a péczeli Cantionale-példányt szorgosan egybehasonlítottván a m. n. muzeumi kéziratral, úgy tapasztalám, hogy ez utóbbit Jankowich Miklós a péczeli példányból másoltatá le. Azonban a másoló nem maradt egészen hű a péczeli nyomtatvány orthographiájához, sőt a „Historia az Eger várának csuda nagy szerencsés vitatásáról s a t.” című ének második és negyedik részének hangjegyes dallamait le sem másolá, hihetőleg kényelemből, t. i. hogy ne kellessék neki ugyanazon kétszer egymás után álló dallam hangjegyeit másodszor is leírni; minthogy a nyomtatott Cantionaléban a fenemlített históriás ének előljáró beszéde s illetőleg első része, valamint második része előtt is ugyanazon egyforma hangjegyes dallam áll, nemkülönben a harmadik s negyedik rész elejébe egy másik ugyan, de szintén egyféle dallam nyomtatott. Láthatni ezeket a kézirat 233., 244., 256. s 264. lapjain. Ellenben e kézirat címlapja előtt Jankowichnak ugyanazon értesítő sorai is olvashatók másolatban, melyeket J. úr sajátkezűleg írt volt a péczeli Cantionale cím lapját megelőző levélre.

Miután végre ezen Heltai-féle Cantionalének nyomtatott példányai Erdélyben is oly ritkák, hogy legközelebb nt. Vass József kolosvári tanár és lyceumi könyvtárnok úr (kinek a hazai tudományos régiségek fürkészete s felderítése körül bebizonyított ernyedetlen buzgalma s fáradozásai folytán már eddig is sok köszönettel tartozunk), csak a Czecz Antal-féle némileg hiányos példányt ismertethet meg*), s ennek kiegészítése végett a péczeli példányt ajánlá, — nem tartom czélszerűtlennek e jelen alkalmat arra felhasználni, hogy a péczeli Cantionale alkatrészeit azon rendben, melylyel ezeket ottan egybekötve s a nyomtatott lajstromnak megfelelőleg lelélem, az illető érdeklettek biztosabb tájékozása némi elősegítéseül következőleg elősoroljam.

Ugyanis Heltai Cantionaléja öt rendbeli külön nyomtatványból áll, melyeknek mindenike magában is egy-egy önálló egésznet képez, s mindenike részint a Cantionale kiadatása előtt, részint

*) Kolozsvári Közlöny 1859., 24—27. számaiban.

megjelentekor, részint utána külön is kinyomatott. Ezen egyes alkatrészek vagy csupán egy, vagy többféle verses munkát foglalnak magukban, s első kiadatásuk alkalmával is mindenik egy önálló füzetet vagy könyvet képezett. Bizonyítják ezt szembetűnőleg az ívek őrbetűji, melyek az említett ötféle nyomtatvány minden első ívénel az **A** betűvel kezdődnek. Ha Heltai a Cantionale öszves alkatrészeinek mindenikét újonnan nyomatta volna, akkor minden ívre őrbetűül más-más betűt helyezett volna az ABC rendje szerint, miként minden nagyobb nyomtatványnál, s miként Tinódinak 1554-ben megjelent Krónikájánál is tapasztaljuk.

I-ső alkatrésze a Heltai-Cantionalénak.

Nézetem szerint ez lehetett egyedül azon rész, melyet Heltai a Cantionale számára ennek kibocsátásakor nyomtatott. Terjed az **A** ívtől kezdve az **I** ív harmadik levele végeig. Részei:

- a) A címlap.
- b) A cím hátlapján Heltai előszava.
- c) Az egész Cantionale lajstroma (a második levél első oldalát s ennek hátlapja egy harmadát foglalván el), mely a kiadó önkénye szerint cím-rövidítve, másítva készült, s épen nem azon többnyire hosszú címeket tartalmazza, melyeket azon gyűjteményben létező verses művek egyes írói adtak szerzeményeiknek. Ez okból az említett lajstrom szerint az olvasó könnyen tévedésbe is hozathatik, annyival inkább, mert a lajstromban Heltai ugyanazon egy verses műnek két külön álló címet is ad, s az olvasóval azt gyaníttatja, hogy azon címek mindenike más-más külön munkára vonatkozik. Ilyenek például a Hunyadi János s fija Vajdafi Lászlóra utaló külön-külön írt címek, holott ezek ugyanazon egy munkát jelentik sat.
- d) A második levél hátlapja közepén kezdődik s terjed a **D** ív végeig a Temesvári János deák által Deésen 1571-ben írt következő versezet: A Bela Kiralyról, mint iöppenec Be A Tatárocz, és elpusztítottac mind egész Magyar országot.
- e) Tinódi Sebestyén által 1552-ben íratott verses szerzemény: „Sigmond Kiraly És Czászárnac Chronicáia és löt dolgai“ sat. Terjed az **E** ívtől kezdve az **I** ív harmadik levele végeig.

II-ik alkatrésze a Cantionalénak

Terjed az **A**-ívtől kezdve az **F** ív harmadik levele végeig, s a következő két verses művet foglalja magában:

1. „Historias Enec, Az Nagy vr Bankbanrol“ sat. (Írta Valkai András 1573., Valkón, Kalotaszegben. Nyomtatási hely és év nem említettik. Címlapjával együtt terjed az **A** ívtől kezdve a **B** ív harmadik levelének előlapja aljáig.
2. Ezt követi külön címlappal a **B** ív negyedik levelétől kezdve az **F** ív harmadik levele hátlapjának aljáig: „Chronica, auagy Historias Enec, Az ieles vitez feiedelemről, Az Hunyadi Ianosrol“ sat. (Írta Nagy Báczai Mátyás 1570.)

III-ik alkatrésze a Cantionalénak

„Historiás Enec Az Felseges nagy feiedelemről, Az Mattyas Királyrol“ sat. Első, második, harmadik rész. Terjed az **A** ívtől kezdve a **G** ív végeig; de itt e mű nincs befejezve: mit bizonyít az utolsó lap aljának jobb sarkán álló „N a g y o n“ szó, mely (miként régiebb nyomtatványoknál, még folyó

századunkban is, minden nyomtatott lap alján, melynek szövegfolytatása a közelebb jövő lapon következett, szokásban volt) örszó gyanánt nyomtatott a lap aljára azért, hogy az olvasót utasítsa s figyelmeztesse, miszerint a még következő (de a Cantionalében hiányzó) lap elején ugyanezen „Nagyon,” szóval kellend a folytatandó szövegnek kezdődnie. Miután tehát ezen itt jöni kellő folytatás hiányzik, e verses mű csonkának tekintendő, s ennél fogva a péczeli Cantionalét sem lehet tökélyesen teljesnek tartani. Nehezen lehet ugyan feltenni, hogy Heltai e verses munkát már eredetileg csonkán vette volna fel a Cantionaléba: de, miután mind a péczeli, mind a Czech-féle Cantionalében csonkán fordul elő, sőt miután annak hasonló nyomatú és szintén csak ennyi terjedelmű, tehát csonka példányaait találtam eddig külön füzetben nemcsak a Magyar Nemzeti Muzeum könyvtárában, hanem egyéb magán könyvtárakban; miután végre a Cantionale kézirati kétféle másolatában hasonló csonkán láttam: hajlandó vagyok hinni (míg az ellenkezőről meg nem győződhetem), hogy azt Heltai csakugyan már eredetileg csonkán vevé fel a Cantionaléba. Azért e különben érdekes mű szerzője nevét, és készülte s megjelenése évszámát sem vagyunk képesek teljes bizonyossággal meghatározni, miután ezek sem a címlapon nem említetnek, sem a munka végéről (mely hiányzik) ki nem deríthető. Van ugyan egy csaknem hasonló című és nyomatú más ily verses mű is nyolcz részben, melynek négy első részét Gercian (Gercseni vagy Görcsöni) Ambrús deák, többi négy részét pedig Bogáti Fazekas Miklós írta ugyanazon században: de a Cantionalében levő szöveg egészen különbözik Gercian szövegétől. Így tehát az e részbeli megnyugtatót vagy egy egészen teljes Cantionale példányának, vagy e verses mű külön is megjelent teljes füzetének netaláni felfedezhetésétől kell várnunk.

IV-ik alkatrésze a Cantionalénak

Terjed az **A** ívtől kezdve **Z** ívig, melyekhez még egy (†) örjegyet viselő egész ív járul. E nyomtatvány, mely (nyomtatási hely s év nélkül) csaknem felét képezi a Cantionalénak, ugyanaz, mely Temesvári Istvánnak már említett művét s a Tinódi-féle énekek tetemes részét foglalja magában, s melyet, mint a Magyar Nemzeti Muzeum s magánosok könyvtáraiban létező külön kötetet, ez értekezés elején bővebben ismertettem meg. Magába zárja ama hangjegyes nyolcz dallamot is, melyekről szintén fentebb tettem említést.

V-ik alkatrésze a Cantionalénak

Három verses művet foglal magában, s terjed az **A** ívtől kezdve az **M** ív harmadik leveléig, mely utóbbinak hátlapja elején végződik. Részei:

1. „Cronica avagy, Szép historiás Enec, Miképpen Hariadenus, Tengeri toluay, Barbarossa és Bassáua löt sat. Valkai Andrastol Verszegbe szépen szörzettet. Colosvarot 1.5.7.3. esztendőbe.” Valkai e munkáját (saját megjegyzése szerint) Kalota havasa tövében szerzé. Terjed e mű az **E** ív harmadik levele előlapja aljáig.

2. Ugyan az utóbb nevezett ív negyedik levelén kezdődik: „Cronica, avagy Szép historiás Enec, Miképpen Károlly Czászár hadakozot Affricában a Barbarossa Bassa ellen sat.” (Írta: Andreas de Valkó, Kalotaszekben 1570.) Végződik a **K** ív második levele hátlapján.

3. Végre ugyanezen ív harmadik levelétől kezdve az **M** ív harmadik levele hátlapja elejéig terjed az utósó verses mű: „Cronica Mellyben Meg Iratattic Prister Iohannis, Az az, A nagy Ianos Pap Czászárnac igen nagy Czászári birodalma sat.” — Írta: nemes Kalotaszeg-tartományban Valkai András 1573.

Berekesztésül szóljunk még keveset Tinódi lantjáról, melynek rajzát, mint fentebb említém, láthatni mind a Krónika végén, mind Temesvári István említett éneke után a Temesvári-féle Tinódi-kiadásban, és a Canticáléban.

A lant (Laute, Lauto, Lutina, Lûte) a házi zeneszerek egyike, századokon keresztül kedvence volt Európában a fejedelmek, főurak és úrhölgyeknek, mint a házi, családi, társas mulatságoknál énekeltetett lyrai és époszi dalok kíséretéhez legalkalmasabb hangszer. Ezért nevezték a hangszerek fejedelmének, királynéjának. Szekrényének alakja gömbölyeg volt; fogantyúja hosszú, miként a mai guitarre-nál. Huszonnégy bélhúr feszült reá, melyek közül csak tizennégy szolgált a művész gyakorlati játékára: a többi tíz húr ércsodronynyal volt befőnva, s ezek a fogantyú mellett vezetvén, ama külön forgatú-szekrényében erősítették meg, mely az említett tizennégy bélhúr forgatú-szekrényével állott egybeköttetésben. A tíz ércsodronyos húr az alaphangokat képezé mélyebb octávákban (ama tizennégy húrral azonban öszhangozva). Játzás közben a lant gömbölyeg testének egy részét hóna alá szorítá a művész, vagy pedig (miként a gitárnál) a lant két végéhez kötött szalag segédelmével nyakába akasztá, s egy pengetővel (plectrum), vagyis fa-, vagy csontból készült kis vészszöcskével pengeté húrjait.

Az olaszok és francziák e hangszerre már az 1503. körül felébresztett kótanyomtatás segédelmével 1508—1509-ben különféle dalokat és zeneműveket nyomattak, 1545-től kezdve pedig a németországiak is. Divatban volt a lant a XVIII-ik század közepéig. 1750. után mind inkább elhanyagoltván, helyét az egyszerűbb, de sokkal tökéletlenebb guitarre foglalta el. *)

V É G S Z Ó

Liszt Ferencz véleményére Tinódi felől.

Hogy Liszt Ferencz, művész hazánkfija, ki iránt annyi okunk volt megkülönböztetett tisztelettel s hálával viseltetni, frank nyelven közelebb megjelent értekezésének „A cigányokról s zenéjükről Magyarországon” (Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie. Paris 1859. 12-ed réti) CXIV-ik cikkében, a 275—276. lapokon, oly kevés méltánnyal emlékezik Tinódiról, nem tulajdoníthatom másnak, mint (miként maga is vallja) a magyar történelemben járatlanságának, — továbbá a Tinódi szerzeményei felől (melyek eddig csak felületesen, vagy épen nem ismertettek) idegen tollakból vett tökéletlen tudósításoknak, saját meggyőződése hiányának, s végre ama körülmények higgadtabb megfontolása elmulasztásának, melyek hazánk csaknem egyre következtetett harczi és zajteljes századaiban nemcsak gátolák a magyar nemzetet általán a művészetek és így a zenének is élénkebb művelésében, hanem még a történetírókat sem engedék figyelmüket arra is fordítani, hogy a honunkban létezett bármilyen művészek felől részletes vagy épen kimerítő tudósításokat igtassanak évkönyveikbe. Nem lévén egyébiránt itt helye Liszt úr hypothesisai (miként maga is nevezi) bővebb taglalásának, nem tartom mégis feleslegesnek említett cikke ide igtatását, melyben így szól:

„A magyar zene legrégebb emléke, melyet birunk, s kétségen túl magyar ember szerze, Tinódi István (helyesebben Sebestyén) dallamai; ő ezeket egybegyűjtve Kolosvárott adá ki 1554. — Ki volna képes mai napon meghatározni, mennyiben

*) Lásd Becker Karl Ferdinand: Die Hausmusik in Deutschland in dem 16., 17., 18. Jahrhunderte. Leipzig, 1840. 4-ed réti; a 12. s 51-ik lapon.

voltak e dallamok egyéb, mint általa egyszerűen visszaidézett és fáradságosan eltorzított reminiscentiák, és mennyiben volt ő ama zenétől ihletve, melyben gyermekségétől fogva ápolgatott? Nincs is ok hinnünk, hogy olyatén szerző volt, kinek eredetisége kortársait meglepte volna. Azonban a nélkül, hogy a gyanításokat e tekintetben szaporítsuk, meg lehet elégedni a könyvének átvizsgálásából nyert eredménnyel, mely minden szakértőnek megegyező véleménye szerint érték nélküli mű; dallamainak, akár csak gyenge maradványok, akár csak gyenge szerzemények voltak, nincs egyéb becsök történelmi ritkaságuk és furcsa régiségöknél. Lehet-e megengedni, hogy azon esetre, ha a zenei tehetség — melylyel kell hogy birt legyen valamely nép oly művészet teremtésére, mely annyira teljesen eredeti, mely annyira tele van minden más néppel nem közös túlsúlyú érzelemmel, és oly különböző alakot bir attól, melyet az európai művészet másutt magára öltött épen akkor, midőn fejlődésének legszebb korában volt, — lehet-e megengedni, hogy azon esetre, ha ily zenei tehetség a magyar nemzet dotatiója volt volna, nem találkoznak keblében egész a legújabb időkig még másoknál is tehetségesb művészek, kik nevet hagytak és több fényt terjesztettek volna, mint mütársaik, valamint ez eset magát a cigányok között előadta? — Szükségképen már régóta voltak volna híres magyar zeneszerzők vagy remekjátéssók, ha e művészet a magyar vérben gyököt vert volna.“

I. DALLAM.

Historias Enec, Iános királnac testamentomarol, es Szoliman Czaszárnac indulassárol.

(A C ív 2-ik levele hátlapján.)

A. Temesvári-Tinódi-féle külön-kiadásban s a Cantionáléban.

Mostani hangjegyekkel.

Megfejtve.

2)

Sok czo - dác¹⁾ vól - ta - nac ió Ma - gyar or - szág-ba,

4)

Kik - röl³⁾ em - le - kö - zet szé - les ez vi - lag-ba, Ne-hany⁵⁾ esz - ten - dö vl - ta il-

7)

lyen⁶⁾ bolly - gás-ba, Nē vol - tac Ma - gya - roc ha - son - lo kén - zás-ba⁹⁾.

8)

1) Tinódi Krónikájában: ch y u d a c.

3) Ugyanott: K i n a g y.

5) Ugyanott: T ü z.

6) Ugyanott: i l y ē n a g y.

9) Ugyanott: s z e r e n c h y a b a.

A 2) 4) 7) és 8) számok alatti kettős hangjegyek itt nem jelentenek két egészet, melyek egyébkor a Fermate helyét pótolák; hanem itt azoknak mindenikére egy-egy szótagot kell énekelni. Épen azért nem kellene ily szorosan egymás mellett, hanem elválasztva állniok. Ugyane dallamra írta eredetileg Tinódi „Kapitán György bajviadala” című énekét, mely az általam megfejtett dallamok 24-ke, s Tinódi Krónikájában ugyanily hangjegyekkel a P ív 3-ik levele előlapján fordul elő. Hogy e dallamot a későbbi kiadó annak helyébe tette, mely Tinódi Krónikájában a legelső vagyis eredeti volt, és (ítéletem szerint) sokkal szebb és változatosabb menetű az ide erőtetett „Kapitán György bajviadala” dallamánál, — csak azon körülménynek tulajdoníthatom, miszerint a régi falemez, melyre az eredeti hangjegyes dallam vésve volt, e Tinódi-énekek újabb nyomtatásuk alkalmával már elveszett volt.

I. DALLAM.

Históriás ének János király testamentomáról.

Az újabb kiadó által erre alkalmazott dallamot Tinódi Sebestyén Nagy-Szombatban szerzé 1544., tehát korábban annál, melyre ugyan-e szövegét (1553-ban) alkalmazá, miként Krónikájában az A ív első levele előlapján kiadá.

Moderato. Metronom. ♩ = 63.

ÉNEK.

ZONGORA.

f Sók csu-dák vol - ta - nak jó Ma - gyar - or - szág-ban, kik - ről em - lé-
 kö - zet szé - les e vi - lág-ban, *p* ne-hány esz - ten - dö ó - ta ily - lyen boly-
 gás - ban *f* nem vol - tak Ma - gya - rok ha - son - ló kín - zás - ban.

2. Erre hallgassatok, és ti meghalljátok,
 Mert e lészen néktek jeles krónikátok,
 Kiről emlékezik ti megmaradéktok;
 Mert vagy mind elvesztek, avagy jóra fordultok.¹

3. Beszélek Erdélyben mi történt dolgokról,
 János király fija kibujdosásáról,
 És a Frater Györgynek sok ravaszságiról,
 Csudaképpen esett nagy szörnyű haláláról.²) sat.

1) 2) Hogy ez utósó verseket énekelni lehessen az illető hangjegyekre: avagy helyett csak v a g y, nagy szörny ű helyett csak s z ö r n y ű mondattassék. Átalán véve ezen egész ének fordájinak minden utósó verse egy szótaggal hosszabb a többinél, minél fogva nem kellett volna e mű újabb kiadójának az eredeti dallamot az e szövegnek nem egészen megfelelővel felcserélni.

VI. DALLAM.

Egervár vitatasának II. része.

(A T iv 2-ik levele hátlapján.)

A Temesvári-Tinódi-
féle külön kiadásban,
s a Canticónálban.Mostani hang-
jegyekkel.

Megfejtve.

Im - mar le - szen vár - ták - nac el - osz - tá - sa, Vi - te - zek - nec

ne - uec el - szám - la - lá - sa, Az Bas - sák - nac E - ger al - lá szál - lá

sa, Nagy rom - lá - sa, és gya - kor os - trom - lá - sa.

Ugyane dallam található Tinódi 1554-ki Krónikájában, az N iv 2-ik levele hátlapján, és ismételve az Y iv 3-ik levele előlapján.

Mivel pedig itt már egy harmadik ének dallamául használtatik, még inkább erősbül véleményem, miszerint e dallam valaha kitűnő tetszésben részesült. Tapasztaltuk ezt Pesten is 1859-ik évben, midőn a pestbudai zenede növendékei nyilvános zeneversenyek alkalmával ugyane dallamot a „Török János vitézsége” című ének szövegével előadták, s hosszasán tartott zajos tapsok folytán annak mindannyiszori ismétlésére buzdítottak.

VI. DALLAM.

Eger vár vitatásának másod része.

Szerző T. S. Kassán, 1553.

Andante. Metron. ♩ = 52.

ÉNEK.

p Im - már lé - szen vár - ták - nak el - osz - tá - sa,

ZONGORA.

p

f vi - té - zek - nek ne - vük el - szám - lá - lá - sa, a ba - sák - nak E - ger a - lá

f

szál - lá - sa, *p* nagy rom - lá - sa és gya - kor os - trom - lá - sa.

p

2. Magyarok vitézek Eger várában,
Főhadnagyok vannak nagy forgódásban,
Vitézeket vártákra elosztásban,
Mint cselekedjenek, megtanításban.

3. Mondám, főhadnagy: vitéz Dobó István,
Neki társa vitéz Mecskei István,
Pető Gáspár, vitéz Zoltai István,
Vitéz Gergely deák ott jól forgódván. sat.

PÓTLÉKOK.

I. A Hoffgreff-féle énekgyűjtemény magyar akadémiai példánya (lásd jelen nyomtatványunk 11-ik lapját) megszűnt Unicum lenni; mivel annak második, de hasonló (mint az akadémiaié) csonka példánya előkerült, melyet mint tulajdonát, néhai gróf Kemény József Erdélyből néhány évvel halála előtt Toldy Ferencz akadémiai titoknokhoz meghatározás s illetőleg lehető kiegészítés végett küldte fel. Ez megtörténvén, Pesten bekötetett s magán alkalommal a tulajdonos grófnak visszaküldetett; ki azonban Toldy Ferenczhez intézett későbbi levelében sajnálattal panaszkodott, miszerint ama ritka könyvecske nem kapta meg. Nem történnvén ezután többé említés annak előkerülése felől, a könyvecske elveszettnek, s az akadémiai példány egyetlennek tartatott. Miután azonban a f. év első heteiben pesti hírlapjaink egyikében oly tudósítást olvastam, mely szerint Vass József kolosvári tanár s lyceumi könyvtárnok (jelenleg debreczeni tanár) egy „Hoffgreff-gyűjtemény“ című, hangjegyes dallamokkal ellátott, XVI-dik századi nyomtatványt küldött Szénfy Gusztávnak az abban levő régi dallamok megfejtése végett, örömmel értesültem ez adatok folytán, hogy a kérdéses gyűjtemény elveszett második példánya ismét napfényre jutott, és siettem azonnal Toldy Ferenczet az iránt megnyugtatólag figyelmeztetni; ki kedves tudomásul vevén a jó hírt, tüstént írt volt Vass József tudós barátunknak, lenne szives azon Erdélyben meglelt példányt újabb áttekintés s illetőleg egybehasonlítás végett az akademiának mielőbb átküldeni, annyival inkább, minthogy épen az abban levő dallamok megfejtése s akadémiai költségen kiadása vagyon munkában. Reményünk azonban nem teljesült, hosszas várakozásunk dacára nem érkezvén sem könyv, sem válasz. Végre, midőn a folyó évi iskolai szünnapok derekán t. Vass József tudós tagtársunk Pesten mulatván, engem is szives volt meglátogatni, kérdést tettem az említett könyvecske erdélyi példánya felől, s ő nemcsak bizonyossá tett, miszerint Toldy Ferencz fennebb idézett levelét nem vevé, hanem előttem úgy is nyilatkozék, hogy a még akkor is Szénfy Gusztávnál létező Hoffgreff-gyűjteményt néhai gróf Kemény Józseftől nyeré ajándékban; s megígérte egyszersmind, hogy azt, pár rövid hét múlva visszakérvén, nekem megküldendi a kellő egybehasonlítás végett. Azonban, minthogy már october közepén jóval túl esénk, s a könyvecske maig sem érkezék meg, róla hitelesen csak annyit említhetek, hogy a kérdéses nyomtatvány második példánya, közörömünkre, nem vezett el.

II. Ormpruszt (Armbruszt) Kristóf magyarországi rokonságához (lásd jelen nyomtatványunk 58-ik lapját) számítandó még az 1797. febr. 1-jén Ajkán (Veszprim várm.) 56 éves korában meghalt s ugyanott el is temettetett ajkai közbirtokos Szentgyörgyi Armpruszter Dániel, ki Perlaki Dávid nagydömölki ágost. vall. lelkész búcsúztató verses műve *) szerint a régi jeles Armpruszter-családból származott, s Pozson, Győr és Veszprim megyékben birtokos volt. Felesége, ki őt nem a legboldogabb házasságban részesíté, a Sári családból eredett, s férjétől elválva élt. E nőnek keresztnevét Perlaki nem jegyzé fel, sem Armpruszter anyjának családnevét. Atyját is csupán Mihály szóval ismerteti. A megholtak rokonai közül egyébiránt ama verses műben csak ezek említettnek:

*) „Nyugodalom határára utazó keresztény sat.“ Szombathely (1797.) 1—12. lap, 8-ad rétbén.

1. Armprusztér Dániel bátyja, Kristóf, N. Szombatban kir. táblai ügyvéd s Pozson várm. táblabírája.

2. Nénje, Krisztina, özvegy Rácz Istvánné.

3. Öcse, Lajos és ennek hitese, szül. Oroszi, s ezeknek gyermekeik: Pál, Dániel, János és Juliána.

4. Nagynénje, Armprusztér Erzsébet, Domokos Ferenczné, s ezeknek leányuk: Terézia, Kúti Pálné.

5. Öregnénje, a már akkor megholt Armprusztér Rebeka.

6. Egyéb rokonai: Németh Éva, Körmendi György, Illés Mihály.

7. Anyai részről volt rokonai: Káldy Péter; Barcza János; Horváth László; Barcza Ferencz s fíja Lajos; Barcza Samu s hitese Káldy Juliána.

Hihetöleg Perlaki bővebb említést tön mindezekeöl ama gyászbeszédében, melyet fennevezett műve címlapja szerint a szóban levő Armprusztér Dániel fölött tartott, melyet azonban nyomtatványaink között feltalálnom mindeddig nem sikerült.

III. A hegedülés, s illetöleg hegedű szónak régi írásmódjára nézve (lásd jelen nyomtatványunk 68-ik lapját) még következő emléket leltem 1573-ból:*)

Oly törvénnyel adják kezébe rabnak,
Hogy énekszóval kolduljon azoknak,
Hegedűlve kéregessen azoknak,
Egy nap nyugalmat ne adjon orvoknak.

Ezen idézményt azért is méltó lesz figyelemmel kísérni, mert bizonyosságúl szolgál, miszerint a hegedűvel kísért énekszóval koldulás már a XVI-dik században is divatozott, s korunkig szokásban maradott.

*) Lásd a Heltai-Cancionaléban: Valkai András verses művét: „Cronica, melyben megirattatik Prister Johannis igen nagy császári birodalma sat.” Az M ív első levele előlapján. — Valkai ezen műve külön is megjelent Kolozsvárott 1573-ban 4-ed rétkben.

TARTALOM.

	Lap		Lap
Előszó	III	2. Erdélyi históriának ötöd része. Frater György szörnyű haláláról.	76
I. Farkas András krónikája. Történelmi ének a Scytháknak Magyarországra bevezetésükről.	1	3. Szegedi veszedelem	78
II. Bibliai énekek a Hoffgreff-gyűjteményből	9	4. A Vég-Temesvárbán Losonczi István haláláról	81
1. Batizi András: Isák patriarka szent házasságáról.	14	5. Budai Ali basa históriája	82
2. Farkas András: Izrael népének Egyiptusból, s a Magyaroknak Scythiából kihozatása	16	6. Egervár viadaláról való ének első része	84
3. Batizi András: a drága és istenfélő vitéz Gédeonról	18	7. Ugyanannak második része	86
4. Kákonyi Péter: az erős vitéz Sámsonról.	20	8. Ugyanannak harmadik része	88
5. Dési András: a Levitáról historia	22	9. Ugyanannak negyed és utolsó része	90
6. Bajnai Gáspár: Dávid királyról	24	10. Egri históriának summája	92
7. Csükei István: Illés próféta és Achab királyról	26	11. Enyingi Török János vitézsége	94
8. Sztáray Mihály: az igaz keresztyéneknek kevés számukról	28	12. Károly császár hada Saxoniában.	96
9. Székely Balás: szent Tóbiás egész históriája	30	13. Szitnya, Léva, Csábrág és Murány váraknak megvevése	98
10. Tarjay Mihály: Holofernes és Judit asszony históriája	32	14. Dávid király, mint a nagy Góliáttal megvívott	100
11. Désy András: az ifjú Tóbiás házasságáról.	34	15. Judit asszony históriája	104
12. Kákonyi Péter: Ahasverus király s az istenfélő Eszter királynéről	36	16. Hadnagyoknak tanúság, mikor a törökkel szembe akarnak öklelni	106
13. Poenitentiára intő historia	38	17. Szuliman császár viadaláról Kaszon basával.	108
14. Jeremiás próféta siralmas panaszolkodásainak 5-ik része	40	18. Sokféle részegesről	110
15. A három istenfélő férjfiakról.	44	19. Buda veszéséről és Török Bálint fogságáról	112
16. Bathizi András; az istenfélő Susanna asszony históriája	46	20. Perényi Péter, Mailáth István és Török Bálintnak fogságukról	114
17. A babiloniai Beél és Sárkány bálvány-istenekről	48	21. Verbőczy Imre viadala Kaszon hadával a kozári mezőn	116
18. Az istenfélő Eleazár papról	50	22. A szalkai mezőn volt viadalról	118
19. Az átkokról	52	23. Várkucs Tamás idejében volt csudákról	120
III. Ormpruszt Kristóf: történelmi gúnydal. Gonosz asszony-embereknek erkölcsükről	55	24. Kapitán György bajviadala	122
IV. Tinódi Sebestyén históriás énekei	65	25. Az udvarbírák és kulcsárokról	124
1. Erdélyi históriának első része. János király testamentoma	74	V. Tinódi Sebestyén dallamai későbbi kiadásokban	127
		Végszó Liszt Ferencz véleményére Tinódi felől	134
		Históriás ének János király testamentomáról.	136
		Eger vár vitatásának második része	138
		Pótlékok	140

SAJTÓHIBÁK.

Lap.

Így javítandók.

6.		a legutolsó vonalsorban az utolsó hangjegy	
7.		a 7-ik vonalsor 5-ik ütenyében	
7.		a 9-ik vonalsor 6-ik ütenyében	
16.		a 7-ik vonalsor utolsó hangjegye	
16.		a 8-ik vonalsor utolsó hangjegye	
17.		a 11-ik és 12-ik vonalsor utolsó hangjegyei	
63.		az 5-ik vonalsor első ütenyében	
93.		a 7-ik vonalsor első ütenyében az utolsó hangjegy nincs ki- nyomva	
103.		az 5-ik vonalsor 4-ik ütenyében	

16. IV. 1910. aufgeschrieben. 20.





